

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2009-0002**

XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA BİRGİ KAZASI

Hazırlayan

Zehra GENÇSOYLU

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN-2009

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2009-0002**

XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA BİRGİ KAZASI

Hazırlayan

Zehra GENÇSOYLU

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN-2009

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Zehra GENÇSOYLU** 19.10.2009 günü yapılan tez savunma sınavında **XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA BİRGİ KAZASI** adlı tezini savunmuş. Aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

UNVANI-ADI VE SOYADI :

KURUMU :

İMZASI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd.Doç. Dr. Bülent ÇELİK

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Sibel ÜNALAN

Adnan Menderes Üniversitesi

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nun
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç.Dr. Ümit TATLICAN
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı :

İmza :

Zehra GENÇSOYLU

XVII VE XVIII. YÜZYILLARDA BİRGİ KAZASI

ÖZET

Birgi, Beylikler Döneminde Anadolu'da oldukça önemli bir kent, Aydınogullarının başkenti olarak onların gerek sanat ve gerekse diğer alanlarda bıraktıkları mirasın en güçlü örneği idi. Osmanlılar döneminde bir süre daha eski konumunu muhafaza etse de XVII. Yüzyılın sonlarına doğru giderek küçülmeye ve nüfus kaybetmeye başlamıştır.

Bu çalışmada, XVII ve XVIII yy' da Birgi Kazası'nın önemini yitirerek, Tire Kaza'sının ön plana çıkmasına neden olan etkenler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tez; Giriş, Sonuç ve Özet dışında 4 tane bölümden oluşmaktadır.

I.Bölümde Birgi adının nereden geldiği, Aydınogulları ve Osmanlı döneminde Birgi'nin siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur.

II. Bölümde Birgi Kaza'sına ait mahalleler ve Birgi Kaza'sının yapısal gelişimi, camiler, medreseler ve diğer yapılar ve vakıflar incelenmiştir.

Bölüm III' de ise XVII. yy' da Birgi'nin nüfus hareketleri, Tire'ye göç hareketlerinin nedenleri, Birgi ve çevresinde yaşanan vergi ve diğer sorunların etkileri değerlendirilerek incelenmiştir.

Bölüm IV' de ise Birgi Kaza'sına ait Avarız defterleri incelenerek mahallede yaşayan kişilerin nüfus bilgileri ele alınmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Birgi, Göç, Nüfus, XVII. ve XVIII. yy

Zehra GENÇSOYLU

BIRGI IN THE 17TH AND 18TH CENTURY

ABSTRACT

Birgi, which was an important city during the Feudalism period in Anatolia, as a capital of Aydınoğulları was one of the strongest samples and offered not only art but also other fields. Even It has preserved its old position for a while during the Ottoman Period, it started decreasing and losing population in the late time of 17th century.

In this study, it was aimed to present the reasons that affect on losing the importance of Birgi and getting importance of Tire in the 17th and 18th century.

Thesis consists of four chapters except introduction, result and abstract.

In the first chapter it was focused on the name of Birgi where it came from, effects of Birgi's political, social and economic impacts during Aydınoğulları and Ottoman periods.

In the second chapter, districts or quarters, constructional history, mosques, Moslem technological school and foundations belonging to Birgi were examined.

In the third chapter, population movements of Birgi in the 17th century, the reasons of migratory movements to Tire, impact of tax and other problems in or around Birgi were examined.

In the fourth chapter, identity information was handled by examining the Avarız (Tax) Defters in the districts or quarters of Birgi.

KEYWORDS Migratory, Population, XVII and XVIII Century

ÖNSÖZ

Birgi Antik çağlardan beri bölgede coğrafi konum itibariyle önemli bir yer teşkil etmiştir. Özellikle Aydınoğulları döneminde önemli bir tarihi ve sanatsal yer olan kent, Osmanlılar zamanında uzun süre önemini devam ettirir ve XVII ve XVIII. yüzyıllarda bazı nedenlerden dolayı nüfusunda önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu çalışmamızda, 17. ve 18. yüzyılda Birgi kazasının önemini yitirmesi ve Tire kazasının ön plana çıkmasının ekonomik ve sosyal nedenleri incelenmiştir. Birgi ile ilgili kısıtlı kaynaklara dayalı bu çalışmamızda, eldeki belgelere dayalı olarak Birgi'nin güç kaybetmesini açıklamaya çalıştık. Çalışmada, bana desteklerini esirgemeyen danışman hocam Yrd.Doç. Dr. Tanju Demir'e, Yrd. Doç. Dr. Bülent Çelik, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Başaran ve Yrd. Doç. Dr. Günver Güneş'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
TABLULARIN LİSTESİ	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	viii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
BİR ANADOLU KENTİ: BİRGİ	4
A-“BİRGİ” ADI	4
B-BİRGİ’NİN TARİHÇESİ	4
1-Aydınoğlu Beyliği Döneminde Birgi	6
a.Beyliğin Kuruluşu	6
b. Mehmed Bey Dönemi	6
c. Umur Bey ve Sonrası	9
2-Aydınoğullarına Ait Sikkeler	11
a. Aydınoğlu Mehmed Bey Dönemi Sikkeleri	12
b. Umur Bey Dönemi Sikkeleri	12
c. İsa Bey Dönemi Sikkeleri	12
d. Musa Bey Dönemi Sikkeleri	12
3-Osmanlı Döneminde Birgi	13
İKİNCİ BÖLÜM	
A-MAHALLELER VE YAPISAL GELİŞİM	14
a. Çörek Baba Mahallesi	16
b. Temûrbaba (Demirbaba) Mahallesi	16
B-CAMİLER	17
a. Ulu Camii (Aydın-Oğlu Fatih Mehmet Bey Camii)	17
b. Güdük Minare Mescidi (Kütük Minareli Camii)	25
c. Derviş Ağa Cami (Çarşı Camii)	27
d. Karaoğlu Camii	31

C. TÜRBELER	34
a. Aydınoğlu Mehmet Bey Türbesi	34
b. Sultan Şah Türbesi	37
D. MEDRESELER	39
a. Kale Medresesi	39
b. İmam Birgivi Darülhadişi	41
c. Derviş Ağa Darülhadişi (Çukur Medrese)	43
E. HAMAMLAR	45
a. Çarşı Hamamı	45
b. Sasalı Hamamı	46
c. Birgi Şeyh Muhiddin Hamamı	48
F. ÇEŞMELER	50
a. Bıçakcızade Çeşmesi	50
b. Beyler Çeşmesi	51
G-DİĞER YAPILAR	52
a. Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi	52
b. Kütüphane	54
c. Çakırağa Konağı	56
H. VAKIFLAR	58
ÜCÜNCÜ BÖLÜM	
XVII. YÜZYIL'DA BİRGİ'NİN NUFUSU VE BİRGİ'DEN	
TİRE'YE GÖÇLER	63
A. BİRGİ'NİN KÜÇÜLMESİNİN VE KENTTEN YAPILAN GÖÇLERİN	
TARİHSEL ARKAPLANI	63
B. XVII. YÜZYIL'DA BİRGİ VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN	
BAZI SORUNLAR	73
1- Vergi Sorunları	73
2- Diğer Sorunlar	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BİRGİ KAZASI AVARIZ DEFTERİ	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	138
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	144

KISALTMALAR

- age : adı geçen eser
a.g.m. :adı geçen makale
agt : adı geçen tez
bkz : bakınız
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
D. BŞM: Baş Muhasebe
C : Cilt
Çev : çeviren
H : Hicri
İmp : İmparatorluk
MAD : Maliyeden Müdevver
MCO : Muallim Cevdet.....
MHMD : Muhimme Defteri
M : Miladi
MÖ : Milattan Önce
Ss : Sayfadan sayfaya
TD : Temettuat Defteri
TOEM: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
Vb : ve benzeri
yy : Yüz yıl
TTK : Türk Tarih Kurumu

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo I: Aydınoğulları Beylerinin Saltanat Süreleri	10
Tablo II: Tekrar Aydınoğulları'na İntikal Devri	10
Tablo III: Birgi Vakıflarının Yıllık Gelirleri (Beylikler Dönemi)	61
Tablo IV: Osmanlı Dönemi Birgi Vakıfları	61
Tablo V: T.D. No. 8 Sayılı Deftere Göre 1475 Yılında, Birgi Kentinin Mahalleleri	64
Tablo VI: T.D. 148 sayılı deftere göre 1528-29 yılında kent mahallerinin yapısı ve hane sayısı	65
Tablo VII: 1530 yılında, Aydın Vilayeti Kazalarında, Köy Başına Ortamla Hane Sayısı	66
Tablo VIII : DFE. TD. 87 No'lu Deftere Göre Birgi Mahalleleri	66
Tablo IX :1673 Tahriri ve 1844 Temettuat Defterlerine Göre Hane Sayılarındaki Değişim	76

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1: Birgi Ulu Camii planı	17
Şekil 2: Güdük Minare Mescidi'nin planı	18
Şekil 3: Derviş Ağa Camii planı	28
Şekil 4: Karaoğlu Camii planı	33
Şekil 5: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi planı	35
Şekil 6: Sultan Şah Türbesi planı.	38
Şekil 7: Kale Medresesi planı	40
Şekil 8: İmam Birgivî Darülhadisi planı	41
Şekil 9: Derviş Ağa Darülhadisi planı	44
Şekil 10: arşı Hamamı planı	46
Şekil 11: Sasalı Hamamı planı	47
Şekil 12: Şeyh Muhiddin Hamamı planı	49
Şekil 13: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi planı	54
Şekil 14: Kütüphane, plan	55

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 1: Birgi Ulu Camii'nin kuzeyden genel görünümü	18
Resim 2: Birgi Ulu Camii, kuzey cephesi	19
Resim 3: Birgi Ulu Camii, doğu cephesi	19
Resim 4: Birgi Ulu Camii, güney cephesi	20
Resim 5: Birgi Ulu Camii, minaresinin genel görünümü	20
Resim 6: Birgi Ulu Camii, güneydoğu köşesindeki devşirme malzeme	21
Resim 7: Birgi Ulu Camii, harimin genel görünüşü	22
Resim 8: Birgi Ulu Camii, mihrap önü kubbesi	22
Resim 9: Birgi Ulu Camii mihrabı	23
Resim 10: Birgi Ulu Camii minberi	24
Resim 11: Birgi Ulu Camii, batı duvarındaki	24
Resim 12: Güdük Minare Camii, kuzeydoğu cephesinin görünümü	25
Resim 13: Güdük Minare Mescidi, harimin kuzey duvarı	26
Resim 14: Derviş Ağa Camii, batı cephesi	27
Resim 15: Derviş Ağa Camii, kuzey cephesi	29
Resim 16: Derviş Ağa Camii, harim girişi	29
Resim 17: Derviş Ağa Camii, harimin kuzeyindeki tromplardan birisi	30
Resim 18: Derviş Ağa Camii, harimin güney duvarı	31
Resim 19: Karaoğlu Camii, kuzey cephesi	32
Resim 20: Karaoğlu Camii, harim girişi	33
Resim 21: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi, güney cephesi	35
Resim 22: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi, kubbenin içten görünümü	36
Resim 23: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi, içten mezarların görünüşü	36
Resim 24: Sultan Şah Türbesi, kuzeybatısından genel görünüm	37
Resim 25: Sultan Şah Türbesi güney cephesi	38
Resim 26: Kale Medresesi'nin güneyden genel görünümü	39
Resim 27: Kale Medresesi, öğrenci hücrelerinin üst örtülerinden birisi	40
Resim 28: İmam Birgivî Darülhadişi'nin batıdan genel görünümü	41
Resim 29: İmam Birgivî Darülhadişi'nin hücrelerinin girişleri	42
Resim 30: İmam Birgivî Darülhadişi'nin batı cephesi	42
Resim 31: Derviş Ağa Darülhadişi'nin kuzeydoğusu	43
Resim 32: Çarşı Hamamı'nın batı cephesi	45
Resim 33: Sasalı Hamamı, aralık girişi	47

Resim 34: Sasalı Hamamı, ılıklıktan traşlığa bakış	48
Resim 35: Şeyh Muhiddin Hamamı, güneydoğu cephesi	49
Resim 36: Bıçakçızade Çeşmesi	50
Resim 37: Bıçakçızade Çeşmesi, ayna taşı	51
Resim 38: Beyler Çeşmesi	52
Resim 39: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi, genel görünüm	53
Resim 40: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi, genel görünüm	53
Resim 41: Kütüphane'nin güneybatıdan görünümü	55
Resim 42: Kütüphane, nişin görünümü	56
Resim 43: Çakır Ağa Konağı, genel görünüm.	56
Resim 44: Çakır Ağa Konağı, doğu cephesi	57

GİRİŞ

Günümüzde en verimli ovalardan birini oluşturan, Menderes Ovası'nda kurulmuş İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı olan Birgi, İzmir'e 120 km uzaklıkta, Denizden 350 m yükseklikte bulunan, şirin bir kasabamızdır. Yaylalara olan yakınlığı, su kaynaklarının ve bitki örtüsünün zenginliği tarihi bakımdan önemli olması nedeniyle, Birgi tarih boyunca tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Tarihi yerleşim bakımından oldukça tercih edilen bir yer olmasına karşın son yüzyıllarda eski önemini yitirip, barındırdığı nüfusun önemli bir kısmını kaybetmiştir. Ancak bu kaybın nedenleri yeterince incelenmemiş, nedenleri üzerinde durulmayıp bir zamanlar başkent olup Aydın Beyliğine merkezlik yapan bu önemli kentin tarihi Beylikler dönemi ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Son yıllarda özellikle Osmanlı Arşivindeki Temettuat defterleri¹ incelenmiş olsa da bunlar da XIX. yy' ın ilk yarısı hakkında bilgiler vermektedir. Oysa kentin özelliğini yitirmeye başladığı son hamle çağı olan IV. Murat dönemi ve sonrası incelenmedikçe Birgi'nin küçülmesinin nedenleri tam olarak anlaşılmayacaktır. Üstelik pek çok Batı Anadolu kentinde olduğu gibi Birgi'de de önemli bir tarihsel belge kaybı söz konusudur. Bunlar Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin vazgeçilmez kaynakları olan Şer'iyeye sicilleridir ki, bu belgelerden yoksun bir kent tarihi yazımı son derece eksik kalmaktadır.

Şer'iyeye sicillerinden yoksun olan Birgi'nin tarihi için bilgi edinebileceğimiz diğer kaynaklar ve eserlerden en önemlisi, Osmanlı kent tarihi konusunda her zaman başvurulan İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi seyahatnameleridir. İbn- Batuta, Aydınolu Mehmet Bey döneminde Birgi'yi ziyaret etmiş ve önemli bilgiler aktarmıştır². Birgi'nin en parlak dönemiyle ilgili en canlı bilgiler bu eserde bulunmaktadır.

Evliyâ Çelebi ise Osmanlı dönemindeki Birgi'nin güç kaybederek sıradan bir kasabaya dönüşmeye başladığı yıllarda kente gelerek kentin isminin anlamını açıklamıştır. Ancak, Birgi'nin rivayete dayalı tarihçesini verirken ve adının "bir iki" sözlerinden bozularak Birgi hâline geldiğini söylediği satırların yanında önemli bilgilere de ulaşmak mümkün olabilmektedir. Örneğin, Birgi Kalesi ve özellikleri, bazı camiler

¹ Bu konuda bakınız, Ayşe Beytaş, **XIX. Yüzyıl Ortalarında Birgi Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu, Temettuat Defterlerine Göre**, (yayımlanmamış, yüksek lisans tezi), İzmir, 2001.

² Bkz. Ebû Abdullah Muhammed İbn-i Batûta Tancî, **İbn-i Batûta Seyahatnâmesi**, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, c. I, s. 418-424.

ve bazı kitabeler Evliyâ Çelebi sayesinde günümüze aktarılabilmiştir. Evliya Çelebi, nüfus, diğer yapılar ve ziyaretgâhlar hakkında da bilgi vermektedir³.

Birgi fiziki yapı olarak deprem bölgesinde kurulmuş olup. Günümüzdeki jeomorfolojik yapısı Bozdağların Küçük Menderes Havzası'na indiği yerdedir. Küçük Menderes Ovancık yaylasından çıktıktan sonra Kadın deresi vasıtasıyla Birgi'nin doğusunda bulunan Kiraz Mevkii'nin batısından geçer. Birgi'nin doğusu Ödemiş ilçesinden itibaren genişlemeye başlar. 1982 yılında aşırı yağın yağmurlar Birgi çayını yardığı derin vadilerde toprak kaymalarına neden olmuştur. 19.yy' da Birgi Ödemiş'in önem kazanmasıyla giderek gerilemeye başlamıştır. Bu yüzyıl başlarında buraya gelen Charles Texier Birgi'yi zarif bir kasaba olarak tarif eder ve kültür miraslarından hiçbir şey kalmadığını belirtir. 1831'lerde 5900 civarında nüfusu bulunduğu tespit edilen kasaba en büyük sarsıntıyı 20.yy'da şahit olur. 1920'lerde Yunan kuvvetleri ateşe vererek bir çok kültür mirasına zarar vermişlerdir. Mahalleler tamamen ortadan kalkmıştır. Bundan sonra önemini iyice yitiren Birgi Ödemiş'in bir parçası olarak yer almıştır.

Aydınoğulları devrinde önemli bir kültür merkezi olan Birgi'de birçok bilim adamı yetişmiştir. Kültür merkezi olma özelliğini Osmanlılar döneminde de devam ettirmiştir.

Kâtip Çelebi'nin belirttiğine göre Hoca Ataullah Efendi ve Hocasade adlı ilim adamları burada yetişmişlerdir. Hoca Ataullah Efendi, II. Selim'in hocalığını yapmış, Birgi'de de bir medrese inşa ettirmiştir ve Birgîvî lakabı ile anılmıştır. En önemli tarihi eserleri Ulu Camii ve Türbesi'dir. Türbede Aydınoğlu Mehmed Bey'den başka Umur Bey, İsa Bey ve Bahadır Bey'e ait mezarlar bulunmaktadır. Diğer önemli abidelerinden Deviş Ağa Camii ve Kurşunlu Camii hala ayaktadır.

Birgi'nin tarihi ile ilgili bilgilere Osmanlı dönemi kayıtlarında ve arşiv belgelerinde rastlanmaktadır. Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin en önemli kaynaklarından olan tahrir defterleri, mühime kayıtları ve muhasebe defterlerinden bazıları yayımlanmıştır. Bunlar XVI. yy kayıtlarından olup çok değerli bilgiler içeren 1530 tarihli ve 166 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri tıpkı basım olarak

---

³ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, C. 9, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984, ss. 76-78.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi yayınları arasında yer almaktadır. Bu eserin 423-436 sayfaları arasında Birgi ve köylerine ait veriler bulunmaktadır⁴.

Yayımlanmamış defterler arasında ise XV. yy'ın son çeyreğine ait bilgiler içeren mufassal bir tahrir defteri olan BOA TD 8 ve İstanbul Atatürk Kitaplığı M.C.O.116/6'dır. Bu defter iki kısım olup bir kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivinde diğer bir kısmı ise İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet yazmaları arasında bulunmaktadır. Defter içerisinde Birgi, Tire, Alaşehir, Güzelhisar, Sultanhisar, Bozdoğan, Kestel, Yenişehir, İzmir ve Ayasuluğ gibi kaza ve nahiyeler, bunların nefsleri, köyleri, cemaatler, muhtelif ziraat arazisi, liman, tuzla gibi gelirleri ile mevcuttur. Bu defterin tarihlendirilmesi genellikle 1473-1477 yılları arası olarak kabul edilmektedir⁵.

XVI. Yüzyıla ait olup Birgi'yi de içeren ilk mufassal tahrir defteri B.O.A T.D. 87'dir. Defter "Der beyân-ı Hânehâ-ı Âvârız-ı Livâ-i Aydın, Âvârız ve Timarhâ ve Efka ve Gayrihu" başlığını taşımakta olup Yavuz Sultan Selim devri başında 1512 senesinde düzenlenmiş olmalıdır. Defterde İzmir, Çeşme, Ayasuluğ, Güzelhisar, Sultanhisarı, Arpaz, Kestel, Bozdoğan, Yenişehir, Tire, Birgi, Alaşehir, Sart, Cemaat-i Bayramlı, Karacakoyunlusu kaza ve cemaatleri mevcuttur⁶.

Aydın sancağının XVI. Yüzyıldaki ikinci mufassal defteri ise B.O.A. TD 148'dir. Defter 1529 tarihini taşımaktadır. Aydın sancağının kanunnamesi de ilk defa bu defterde karşımıza çıkmaktadır. Bu defter hemen bir yıl sonra yazılan 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet Anadolu Defteri'ne de esas teşkil etmiştir.⁷

---

⁴ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1995, s. 423-436.

⁵ Cahit Telci, XV ve XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1999, s.7.

⁶ Telci, a.g.t., s.8.

⁷ Telci, a.g.t., aynı yerde.

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR ANADOLU KENTİ: BİRGİ

A-“BİRGİ” ADI

Birginin Romalılar zamanından kalma adı “Diyos” Bizanslılar devrinde ise “Hıristopolis” idi. Bugünkü ismine gelince “Berk” den galat olduğu söylentileri vardır. İran şahı Keyhüsrev Birgi’ye, geldiğinde burasının yeşil bir mahal olduğunu görünce şehre bu ismi verdiği de söylenmektedir⁸.

Birgi isminin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi’ye göre bir ikiden galat olarak Birge denilmiştir.

İran kralı Cemşid’in Sire adındaki bir melike olan kızının merkez şehri ve binası olup kışlak tahtı idi⁹. Bazıları Birge’nin eski ismini İpapa olduğunu söylerse de Charles Texier’de, İpapa şehrinin yerini işgal eden bu beldeye “Tapue” ismi verildiğini söyler. Bu mevki hakkında şüpheye düşenler olmuşsa da Strabon tarafından bu ismin verilmesinin yerinde olduğunu söylemiştir.

Birgi’nin Lidya, İran, Roma, Yunanlılarda Selçuk ve Türklere intikal eden bir tarihi vardır. Milattan 1100 senesi başlarına doğru Lidyalılar almıştır. Lidya krallığının ülkesi arasında bulunan Birgi’nin İran hükümdarı, Keyhüsrev tarafından Lidya orduları mağlub edilince İranlılara geçtiği hatta Birgi adının bu zamandan kaldığı rivayet edilmektedir¹⁰. Birgi sonra Bizanslılara geçmiştir. Selçukluların şöhretini kaybettiği senelerde istiklallerini ilan eden uç beylerinden Aydınolu Mehmed Bey kardeşleri ve muhtelif Hıristiyan birliklerinden mürekkep bir kuvvetle bir gece, hükümdar olan Sasa Bey’den alınmıştır.

B-BİRGİ’NİN TARİHÇESİ

Tarihi eserler açısından dünyanın sayılı zenginleri arasında yer alan Batı Anadolu toprakları, pek çok mitolojik hikâyeye de kaynaklık eder¹¹. Batı Anadolu’da uygarlıkların kesişme noktasında yer alan Birgi, Hitit, Frigya ve Lidya dönemlerinde de yerleşime açık bir bölgede bulunmaktaysa da kentin arkeolojik değerleri henüz yeterince incelenememiştir. Strabon ve diğer antik yazarların eserlerinde bu bölgede

⁸ Halil Dural **Ödemiş Tarihi**, (Yayına Hazırlayan Sabri Yetkin), İzmir 2004, s.20

⁹ Melek Oyalılar **Birge Nahiyasının Monografyası**, (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1943, s.3.

¹⁰ Oyalılar, **a.g.t.**, s.4

¹¹ **İzmir Turizm Envanteri**, İzmir İl Turizm Müdürlüğü, İzmir 2000,s. 58.

kurulmuş başka kentlerden söz edilmektedir. Birgi'nin üzerinde kurulduğu yerde inşa edilmiş en eski kentin tarihi ise henüz bilinmemektedir. Eski çağlarda Birgi'nin 9 km Batısında, Ödemiş'in 4 km Kuzeybatısında, Tmolos Dağının Aipos Tepesi eteğinde kurulmuş, Hypaipa adında önemli bir kent vardı. Aipos adının Tapaiye dönüşmüş şekli, Günlüce Köyü'nün eski adı olan Dad Bey kelimesinde günümüze kadar yaşamaya devam etmiştir. Arkeolojik zenginliklerinden bazıları Ödemiş ve İzmir Müzelerinde sergilenen Birgi kenti daha çok Beylikler dönemine ait mimarî eserleriyle tanınır.

Mevcut bilgilere göre Hypaipa adıyla anılan şehir, Lidya krallığı döneminde de mevcut olmalıydı. Strabon, Plinus, Pausanias ve Ovidius gibi antik dönem yazarlarının sözünü ettiği bu kent, özellikle Roma döneminde gelişmiştir. İmparator Heraklios döneminde kanlı Sasani-Bizans savaşları sırasında sıkıntılı bir dönem geçirmiş olmasına rağmen, bir piskoposluk merkezi olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir¹². Hypaipa'nın tarihinden kısaca söz eden Veli Sevin, Hypaipa kenti surlarının ayakta kalabilen kesimlerinde, yer yer Bizans dönemi eklemeleri saptadığını belirtmektedir. Bu kayıp kenti 1970'lerde ziyaret eden Clive Foss Bizans döneminde inşa edilmiş kale duvarlarından söz etmektedir. Hypaipa'nın uzantısı olan Dad Bey'in adı, T.D. 1/1 mükerrer sayılı Osmanlı Evkaf Defterinde zikredilmekte ve 14 Müslüman hanesi olduğu belirtilmektedir. Dad Bey'in eski Hypaipa kenti olduğu, ilk olarak 1720 yılında Hollandalı gezgin Van Equent tarafından öne sürülmüştür. Hypaipa örenlerindeki kesme taşların çoğu, 1835-40 yıllarında, Ödemiş Rumlarının inşa ettikleri büyük kilisenin inşaatında kullanılmıştır. 1849 yılında, ünlü Fransız gezgini mimar Charles Texier, bu olaydan üzüntü ile söz etmektedir. Zeus mabedinin çevresinde Küçük bir yerleşim mevcuttu. Bu kasaba günümüzde Bozdağ adıyla anılmaktadır¹³. Hypaipa ve Pios Hieron'u çevreleyen topraklar sırasıyla Frigyalılar, Lidyalıların ve Pers Ahamenislerin siyasi yönetimine girdi. M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren yöre halkının çoğunluğu Grekçe konuşmaktaydı. Yöre önce Büyük İskender ve haleflerinin sonra da Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdi.

Birgi'nin Bizans dönemindeki nüfus hakkında fikir verebilecek tek sayı kent surlarının içinde kalan alanın büyüklüğüdür. Bu alanın sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte, şehir planında, kuzey-güney yönünde uzanan sel yataklarının alanı sınırladığı görülmektedir. Kentin en gelişmiş dönemi olan 1573-74 yılında, kale içindeki

¹² **Birgi**, (Yayına Hazırlayan Rahmi Hüseyin Ünal), Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara, 2001, s.3

¹³ Hüseyin Rahmi Ünal, **a.g.e.s.4.**

mahallelerde 118 hane bulunduğu sayısı, bu rakamdan azdır. Osmanlı Tahrir Defterinde Birgi'deki dokuz mahalleden mevcut en eski tarihli Osmanlı Tahrir Defterinde, sekizinin sur dışında yer aldığı belirtilmektedir¹⁴.

1. Aydınoğlu Beyliği Döneminde Birgi

Aydınoğulları Devleti'ni kuran ve (Aydınoğlu Mehmed Bey) diye anılan "Aydın", adının Mehmed Bey'in ya babası veya ecdadından gelme bir hanedan ismi olduğu kabul edilmektedir¹⁵

a. Beyliğin Kuruluşu

Beyliğin kuruluşunda Mehmed Bey ile Sasa Bey arasında taht mücadelesi başlamış ise de askerî sözcüler kesin kararı vermek için istişare toplantısı yapıp bu toplantıda Sasa Bey'in hizmetleri ile Mehmed Bey'in durumu tartışılarak sonuçta Mehmed Bey'de karar kılındığı anlaşılmaktadır¹⁶. Bu karardan memnun olmayan Sasa Bey şehrin doğu kısmında iç kale haricinde bir beldede ikamet etmekte iken Mehmed Bey'in düşmanları ile birleşerek beylik bölgesine istilaya kalktı ise de başarılı olamayarak beylik bölgesi haricine ricat etti.

Sasa Bey Mentеше Beyliği'nden gördüğü yardımla Ayasuluğ'u işgal ettiyse de Mehmed Bey kısa zamanda bu beldeyi beylik bölgesi içine katarak 5 bölgeye ayırmış ve her bir bölgenin başına oğullarını koymuştur. İsa Bey'i kendi yanına alıkoyarak beldenin adını Pyrgion'den Birgi olarak ifade etmiştir.

b. Mehmed Bey Dönemi

Mehmed Bey zamanında Birgi dolayısıyla beylik bölgesi oldukça refah yüzü görmüş iktisaden kalkınmış ilim, irfan merkezi bir şehir olup bir çok mimari kıymeti bulunan şatolar, kervansaraylar, darül şifalar, aşevleri, çeşmeler, köprüler gibi hayır eserleri yaptırmıştır.

İbn-i Batuta Birgi hakkındaki izlenimlerini seyahatnamesinde şöyle aktarmaktadır:

¹⁴ Ünal, a.g.e..s.6.

¹⁵ Mülâzımoğlu, a.g.e., s.13. Halil Dural, **Ödemiş Tarihi**, sayfa 20.

¹⁵ Bu konuda bkz Halil Dural, **Ödemiş tarihi**, İzmir 2004, s. 20

¹⁶ Mehmet Gül, **Birgi**, İstanbul, 1960, s. 23. Ayrıca bkz. Yılmaz Yıldız, **Umur Paşa Destanı'na Göre Aydınoğulları Devleti'nin İdarî ve Askerî Teşkilâtı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1985, s.s. 1-4.

“Birkî (Birgi)

İkinci vakti Birgi'ye vardık... Burada daha tanıdığım Muhiddin adlı bir müderrisin şehirde bulunduğunu öğrendik. Sonra Kadı İzzettin Feriştâ denen adam geldi. Feriştâ “Melek anlamına geliyor. Bu adam temiz ahlakı, saflığı, erdemi ve melek tabiatıyla bu unvanı hak etmiş biridir! Onu karşıladık. Müderrisin sağ tarafına oturdu. Müderris önce temel ilimlerden başladı. Sonra branşlara dağıldı. Ders bitince kalktı, medrese içinde bir odacığa vardı; burasının benim için döşenmesi emrini verdi. Sonra bana bir sofrâ gönderdi.

Akşam namazından sonra bana haber saldı; bahçede bir köşede, çardak altında onu buldum. Orada bir havuz vardı. Su, kenarları çinilerle kaplı beyaz mermerden yapılmış bir arktan geliyordu buraya. Müderrisin huzurunda bazı öğrenciler oturuyor, hizmetçi ve köleler iki tarafta ayakta dikiliyordu. Kendisi nakışlı kumaşlarla kaplı bir sedire kurulmuştu. Onu bu halde görünce kendi kendime “Padişahlardan birinin huzurundayım galiba!” dedim. Beni görünce ayağa kalktı, elimi tutarak yanı başına oturttu; sonraya buyur etti. Yemeği bitirdikten sonra yanından ayrılıp medresedeki odama döndüm.

Daha sonra talebelerden bazıları, o gece şahit olduğum tarzda her gece aynı şekilde yemeklerini hocanın huzurunda yediklerini anlattılar bana. Müderris benim oraya gelişimi övgü dolu ifadelerle bölgenin hükümdarına bildirmiş.

Birki sultanı, Aydınoğlu Mehmed'dir. Cömertliği, erdemi ve asaleti ile zamanın hükümdarları arasında öne çıkmıştır. Müderris geleceğimi evvelce duyurduğu için Sultan beni hemen alıp götürmek üzere vekilini şehre göndermişti. Ama müderrisin bana yaptığı tavsiyeye göre hükümdar ısrar etmeli, ikinci bir çağrıcı daha göndermeliydi yerimden kalkmam için! Öte yandan o esnada ayağında çıkan bir çıban müderrisin ata binmesini engellemişti ve Birki'den ayrıldığı zaman medresedeki derslerine ara vermek zorunda kalacaktı. Bir müddet sonra Birki hükümdarı beni ikinci defa huzuruna çağırıldı. Müderris bunun üzerine içinden geçenleri açıkladı, şöyle dedi bana: “ Hayvana binmeye imkânım yok ama seninle beraber gelmeliyim yapılacak işleri beraber kararlaştıralım. Bu yüzden hükümdarın huzurunda bulunmayı arzu ediyorum”.

Güneş batarken hükümdarın kalmakta olduğu yüksek noktaya geldik. Bir ceviz ağacının altına, su kenarına çadırlarımızı kurduk. Yaylaya ulaştığımızda haberi kendisine bildirilince oğulları Hıdır ve Ömer Beyi yanımıza gönderdi. Bunlar önce müderrise selam verdiler. Müderris efendi beni de selamlamaları gereğini onlara hatırlatınca, dönüp bana da selam verdiler. Bana orada “Harkah” adı verilen kubbe şeklinde bir

çadır sundular. Harkah, ağaç kalaslarının yan yana getirilmesiyle kurulur, üzeri keçe ile örtülür. Tepesinde ışık ve hava girmesi için “badhenç” denilen bir delik bırakılır. Cadır tıpkı e3v gibidir. Gerekli eşyalar getirildi. Ben, müderris ve adamlarıyla beraber ceviz ağacının gölgesine oturdum. Soğu çok şiddetli idi, o gece atım telef oldu. Ertesi sabah müderris efendi erkenden hükümdarın huzuruna çıkarak benimle ilgili gerekli bilgileri verdi. Sonra hükümdar her ikimiz için adamını gönderdi. Böylece huzura çıktık. Bizi ayakta karşılayıp selamladı. Müderris sağına oturdu. Bende, daha uzak bir yere iliştim. Bana Hicaz, Mısır, Suriye, Yemen, İran, Irak hakkında sorular sordu. Yemekten sonra yanından ayrıldık. Hükümdar bir gün sonra bulunduğumuz mıntıkaya geldi. Müderris efendi baş köşede, hükümdar onun sağında bende müderrisin sol tarafında otuyordum. Bu şekilde oturuş, Türklerin fıkıh bilginlerine gösterdiği en açık ifadesidir. Benden Yüce Peygamberin hadislerinden bir seçki hazırlamamı istedi. Derhal hazırladım. Müderris yazdıklarımı hükümdara sundu. Hükümdar bu eserin Türkçe açıklamasını yazılmasını müderrise emrederek ayağa kalktı ve çıktı.

Ertesi sabah hükümdar bize kendi bineklerinden güzel bir küheylan gönderdi. Hep beraber şehre indik. Ahali bizi karşılamak için yollara dökülmüştü. Hükümdar şehre girince bizde arkasından, sarayın kapısına kadar onunla ilerledik. Orada müderris efendi ile beraber medreseye yöneldik ama Sultan bizi saray çağırıp saraya gelmemizi emretti. Büyük kapıdan geçip sarayın girişine yanaştığımızda karşıımızda yirmi kadar hizmetçi gördük. Bu hizmetçiler Rum delikanlılarıydı. Çıktığımız uzun merdiven bitince ortasında havuz bulunan muhteşem bir salona girdik. Havuzun kenarlarında ağzından su akıtan tunç aslan heykelleri vardı. Salonun çevresi, üzerleri kumaş döşeli sedirlerle kaplanmıştı. Bunlardan biraz daha yüksekte olan bir peyke hükümdar için kurulmuştu. Buraya geldiğimizde kendisine ait peykeyi eliyle kenara itip bizimle beraber sedirlere oturdu. Müderris Fakih sağ tarafına, kadı onun yanına, bense daha geride bir yere oturdum. Hafızlar sedirin sağ tarafında yer aldılar. Onlar hükümdarın huzurundan bir an olsun ayrılmıyorlardı.

Limon suyundan yapılmış, içine büyük tatlı parçaları atılmış bir tür şerbetle dolu altın ve gümüş taslar getirildi. Bunun yanında çini kaseler ve tahta kaşıklarda kullanılıyordu. Ben söz aldım, hükümdara şükranlarımı arz ettim sonra müderris efendiyi de bir hayli övdüm. Böyle mübalağlı konuşmam hükümdarı memnun etmişti”¹⁷.

¹⁷ Ebu Abdullah Muhammed İbn-i Batûta Tancî, **İbn-i Batûta Seyahatnamesi**, (Çev. A.Sait Aykut), C. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 418-425.

Batuta, Mehmed Bey'in adil, bilgin, adaletli, Müslümanların koruyucusu, önemli bir hükümdar olduğunu belirterek sarayını da anlatırken merdivenlerin yüksekliğini, üst katta büyük bir havuzun bulunduğunu ve bu havuzun her tarafında aslan heykeli ve bu heykellerin ağzından akan suları ve bu havuzun bulunduğu etrafı ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bilim adamlarına önem verdiği için kendisine de ayrı itina gösterildiğini ve hediyeler verildiğini açıklamıştır.

c. Umur Bey ve Sonrası

Mehmed Bey öldükten sonra yerine küçük oğlu kardeşlerinin ve amcasının ısrarı üzerine Umur Bey geçti ve 14 yıllık saltanatlık sürmüştür. Bir çok deniz seferine katılmıştır. Bizans'la dostluk anlaşması yaparak uzun süren bir ittifak dönemi başlanmıştır. Umur Bey Bizans imparatoru Kantakuzenos'un isteği ile Balkanlara sefer düzenleyerek Osmanlı'nın Balkan yolunu açmış oldu¹⁸.

Umur Bey, birçok başarılarından sonra İzmir kuşatması esnasında çarpışarak şehit olmuştur. Yerine kardeşi Hızır Bey geçmiş, hükümet merkezine Birgi'den Ayasuluğ'a nakletmiştir, Ölümünün üzerine yerine geçen İsa Bey memleketin bilginlerini iş adamlarını beylik bölgesine davet etmekle kültürel ve iktisadi işlerini ayarlamıştır. Bu sırada Yıldırım Beyazıt Anadolu beylikleri ile Aydın beyliğini ülke topraklarının içresine katarak beylik ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında İsa Bey'in evinde misafir kalmıştır. Birgi 1426'da II.Murat döneminde Anadolu eyaleti Aydın sancığına bağlanmıştır

---

¹⁸ Ünal, a.g.e.s.,18.

Tablo I. Aydınogulları Beylerinin Saltanat Süreleri¹⁹

ŞAHISLAR	HİCRİ SENELER	MİLADİ SENELER	SÜRE
Emir-üs-sevahil Mehmet	683-699	1283-1299	17
Mehmet Bey Oğlu Aydın Bey	699-707	1299-1307	8
Gazi Mehmet Şah.ve Sasa Bey İttifakı	707-710	1307-1310	3
Aydın Bey oğlu Gazi Mehmet Şah	710-734	1310-1334	24
Mehmet Şah Oğlu Umur Bey	734-748	1334-1348	14
Mehmet Şah Oğlu Hızır Bey	748-766	1348-1366	18
Mehmet Şah Oğlu İsa Bey	766-790	1366-1390	24
Mehmet Şah oğlu İbrahim Bahadır ²⁰	790-802	1390-1402	12

Tablo II. Tekrar Aydınogulları'na İntikal Devri²¹

ŞAHISLAR	HİCRİ SENELER	MİLADİ SENELER	SÜRE
İsa Bey oğlu Musa Bey Timurlenk delaletiyle	802-802	1402-1402	1
Musa'nın oğlu Umur 11	802-803	1402-1403	1
Kara Cüneyt(İzmir-oğlu) Damat	803-828	1403-1425	22

Umur Bey'den sonra yerine geçen kardeşi Hızır Bey, hükümet merkezine Birgi'den Ayasuluğ'a nakletmiştir. Ölümü üzerine kardeşi İsa Bey ilk iş olarak memleketin bilginlerini, işadamlarını beylik bölgesine davet ederek kültürel ve iktisadi yapılanmayı sağlamıştır. Yıldırım ile Timur arasındaki savaşın başladığı sırada beylikler kendi bağımsızlıklarını ilan ederken, Birgi Timur'un çekilişinden sonra Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

Aydınoglu Beyliği on yılı aşkın boyunca Osmanlı idaresinde kaldı. Ne zaman vefat ettiği bilinmeyen İsa Bey, hanedan mensup bütün ünlü beylerin mezarlarının bulunduğu Birgi'deki aile türbesine defnedildi.

1402'den sonra Musa Bey tahta geçti fakat bir yıl sonra vefat edince II. Umur Bey'in saltanatı İbrahim Bey'in oğullarından Cüneyd Bey tarafından tanındı. Cüneyd Bey fetret devrinden yararlanarak bir çok ittifak gerçekleştirdi. Osmanlıya karşı davrandı. Timurla

¹⁹ Halil Dural, **a.g.e.**,s.27

²⁰ Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne biat edilmiştir. Ancak 1402 Ankara yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti elindeki beylik toprakları Timur tarafından Aydınogullarına geri verilmiştir.

²¹ Dural, **a.g.e.s.**, 27.

hareket etti. Cüneyd Bey'in vefatı ile Aydınoğlu Beyliği son bulmuş, beylik toprakları Osmanlı topraklarına katılmış ve Osmanlı imparatorluğunun son dönemine kadar da bölgenin idari açıdan bir bütün olarak değerlendirilmesinde bir değişiklik olmamıştır²².

Celâlî İsyanları döneminde yaşanan kargaşadan Birgi de etkilenmiştir. Birgi, XVII. yüzyılın başlarında bölgede hüküm süre karışıklıklardan etkilenmiş hatta Birgili olduğu belirtilen Celebi Cennet Kan oğlu adlı şaki, kaleye kapanarak civar köy ve kasabalara saldırıda bulunmuştur. Cennet Kan Oğlu, Aydın yöresine neredeyse tamamen hakim olmuş, Tire ve Turgutlu'yu zapdetmiş, ancak Manisa ovasında karşılaştığı Osmanlı kuvvetlerine yenilmiş ve Denizli'ye doğru kaçarken yakalanıp Birgi'ye getirilerek burada idam edilmiştir²³.

Birgi şehri kültürel bakımından Ege'nin merkezi olup birçok mimari eserlerin bulunduğu, halkının dinsel ve kültürel bağlarının güçlü olduğu bulunan kitabelerden anlaşılmıştır²⁴.

Birgi'nin Beylikler dönemi tarihi için en önemli kaynaklardan biri de beyliğin bastırıldığı sikkelerdir. Bu sikkelerden hareketle beyliğin tarihiyle ilgili kronolojik bilgilerin dışında yayılma alanlarıyla ve ticari faaliyetlerle ilgili bilgilere ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Aydınoğullarına Ait Sikkeler

Sikkenin sözlük anlamı madeni para üzerine vurulan damgadır. Sikke hükümdarlık alametlerinin en önemlilerinden biridir. İslam devlet geleneğinde tahta çıkan bir hükümdarın ilk işlerinden biri kendi adına sikke kestirmesidir. Bu sikkelerde hükümdarın, isim, lakap ve unvanlarından önce zamanın halifesinin ismi zikredilirdi. Ancak Aydınoğulları Devleti'nin kendisini tâbi saydığı bir hilafet makamı olmadığı için sikkelerin üzerinde halifenin adı bulunmamaktadır. Bu o dönem için çok farklı bir anlayışı ifade etmektedir²⁵.

²² Ünal, a.g.e.,s.20

²³ **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt 6, İst. 1992. s.190.

²⁴ Mehmed Gül, a.g.e., s.26-27

²⁵ Yılmaz Yıldız, **Umur Paşa Destanına Göre Aydınoğulları Devleti'nin İdari ve Askeri Teşkilatı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1985, s.13.

a. Aydınolu Mehmed Bey Dönemi Sikkeleri

Ahmet Tevhid Bey Aydınoluğullarına dair makalesinde Mehmed Bey namına “Madrup bir gümüş sikke vardır ki, Aydın Bey’in Mahdumu Mehmed Bey’in olması kaviyyen muhdemeldir” demektedir, fakat evsafını zikretmemektedir²⁶.

b. Umur Bey Dönemi Sikkeleri

Ahmet Tevhid Bey aynı makalesinde Umur Bey’in parasını tuğra şeklinde bakır büyüklüğü kutru 17 gram ağırlığında ön yüzünde Mehmed Bin Umur “ arkasında halledallahu Mülkehu ibaresi olduğunu vasıflandırmıştır²⁷.

c. İsa Bey Dönemi Sikkeleri

Galip Bey tarafından Takvim-i Meskukat-ı Selçukiye’de tavsif edilmiştir. Gümüş kutru 18 olan bu sikkelerin basıldığı yer belli değildir.

d. Musa Bey Dönemi Sikkeleri

Ahmet Tevhid Bey aynı makalede Musa Bey’den bahsederken “meskukat-ı atika meraklılarından bir kişi İsa Bey’in gümüş parasına benzer bir para gördüğünü belirtmiştir. Para kısmında Jilyat kelimesi yazılmaktadır. Jilyat, Umur Bey’in zamanında batı ile olan ticari antlaşmaları gerçekleştirmek için Hıristiyan tipi paralar basılmış ve bu paranın arkasında hacı süsleyen zambak çiçekler yer almıştır. Bunun için bu paralara jilyat adı verilmiştir. Jilyat, Kıbrıs ve Napoli krallarının gümüş paralarıydı²⁸.

²⁶ Ahmed Tevhid’in T.O.E.M. C.X’deki makalesinden aktaran, Yılmaz Yıldız, **a.g.t.** s.12-13.

²⁷ Halil Dural **a.g.e.**, s.23-25

²⁸ Ahmed Tevhid, “Aydınoluğulları Sikkeleri”, **T.O.E.M. C.X**, s. 619.

3. Osmanlı Döneminde Birgi

Osmanlı döneminde Birgi ve yöresi, önemli olaylara tanık olmuştur. 1425 ile 1575 yılları arasındaki dönemde kent, Aydın Eyaletinin en büyük ikinci kenti, Batı Anadolu'nun da en büyük kentlerinden biri haline gelmiştir.

1425'ten sonra Osmanlılar, Beylikler döneminde kurulmuş olan vakıfların mallarına el koymadılar. Bunun yerine, gelirlerin kaynaklarını, muhtelif kurumlarda hizmet gören personele ödenen paraları ve gezginlerin karşılık ödemededen kalabildikleri "imaretlerin" ve zaviyelerin besin maddesi ihtiyaçlarını da belirterek, bu vakıfları kayda geçirdiler. Böylece Osmanlılar, Beylikler döneminin eski vakıflarının nasıl yönetildiğine ilişkin bilgileri doğru bir şekilde aktarmış oldular.

Bu dönemde Tire'nin Birgi'nin iki katı büyüklüğünde bir kent olduğu açıkça görülmektedir. Ancak, Tire'nin çok özel bir konumu vardır. Bursa, Afyonkarahisar hattının batısında kalan Batı Anadolu kentleri içinde en büyüğü, büyük olasılıkla Tire idi. 1530 tarihli Tapu Tahrir defterlerine göre 1283 hanelik Tire'nin ardından, 1077 hane ile Saruhan Beyliğinin başkenti ve Osmanlı döneminin şehzadeler kenti Manisa geliyordu²⁹.

Osmanlı Dönemi'nde Birgi özellikle XVII. Yüzyıl sonlarından itibaren gerilemenin de ötesinde bir çöküş sürecine girmişti. 1673 tarihli tapu tahrir kayıtlarında ve diğer Osmanlı malî kayıtlarında izlerini gösteren bu çöküşün nedenleri tezimizin bundan sonraki kısmında incelenecektir.

---

²⁹ Ünal.a.g.e., s.5.

İKİNCİ BÖLÜM: A-MAHALLELER VE YAPISAL GELİŞİM

Osmanlı devleti dönemindeki mahalleyi, aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehrin alt birimi, şeklinde tanımlayabiliriz. Osmanlı’da mahalle halkı aynı ibadet mahalinde, yani mescit, kilise ya da sinagogda ibadet etmekte, dini bir topluluk, yani bir “cemaat” teşkil etmektedir. Özellikle islamiyette şehir ve mahalle üçlüsü birbirinden ayrılamaz ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Bu bağlamda, islamiyetin yaşandığı bir şehirde mahallenin hem fiziksel hem de sosyal temel yapı taşı olarak ele alınması gerektiğinden bahsedilmektedir³⁰. Nitekim Ergenç çalışmasında “Osmanlı kentinde mahalle sosyal ve fiziksel bir birimdir“ demektedir³¹. Bununla beraber Saruhanoğulları ve Osmanlı dönemlerine ait defter ve vakfiyelerde mahalle sınırlarına dair bilgilerin verilmemiş olmasına dayanarak da bazı yazarlar mahallenin böyle fiziksel bir fonksiyonunun olmadığını söylemektedirler. Sonuç olarak şehrin mekânsal gelişimini ortaya koyarken ve sosyal hayattaki birliktelikleri incelerken her ne kadar kesin sınırlarla belirtilmiş olmasa dahi mahallenin şehrin hem fiziksel hem de sosyal yapı taşı olduğunu söyleyebiliriz. Manisa şehrindeki mahallelerin gelişimini incelediğimizde de, bunun o kadar kolay olmadığını ancak mekânsal gelişimi ortaya koyarken de en önemli parametrelerden biri olduğunu görmekteyiz. Nitekim Osmanlı tahrir defterlerinden edinilen bilgilere göre bir mahallenin genellikle 10 ile 30 arasında haneden meydana geldiğini görmekteyiz. Bu rakamın çok nadiren 40’ı geçtiği tespit edilmiştir³².

Osmanlı mahallesindeki beşeri münasebetler ve muhtelif kurumlar analiz edildiğinde, mahalle halkının cemaat tarzında bir yaşama ve içtimai ilişki şekillerine sahip olduğu görülmektedir. Mahalle ahalisini, birbiri ile bütünleşmiş, aynı ortak kaderi paylaşan, ortak hakları ve sorumlulukları bulunan bir topluluk şeklinde tanımlamak yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde, mahallelerin insan yaşamı için, yüz yüze ilişkilerde bulunarak tanışıp görüşebileceği, karşılıklı sosyal ilişkilerde bulunup bunun getireceği sorumlulukları yüklenebileceği en uygun bir beşeri çevre oluşturduğu söylenebilir. Mahalle bazında oluşturulan birtakım kurumlar, mahalle halkının kuru bir kalabalık olmayıp kendi kaderi üzerinde söz söyleyebilen, gerektiğinde olayların seyrine

³⁰D. Kuban, (1968) “Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Gözlemler”, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları, s. 161.

³¹O. Ergenç, (1980) “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri” Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071–1920) Ankara; Meteksan Ltd. Şti, s. 103–109.

³²U. Tanyeli, (1987) Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim süresi (11.-15. yy), İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, s. 163.

müdahale edebilen bir topluluk olduğunu göstermektedir. Mahalle halkı, mahallenin yönetimi, emniyeti, temizliği, bakımı gibi hususların yanında, mahallenin altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi, ahaliden ihtiyaç içinde bulunan kişilerin görüp gözetilmesi gibi hususlardan da sorumludur³³.

1653 yılında Birgi’de zorlu bir yer sarsıntısı oldu. 1657’de zengin tacir Derviş Ağa, Birgi’deki Darül Hadis’i yaptırdı. 1658’den sonra bir takım Bölük başılar Aydın yöresinde haydutluk etmiş ve yakalanmışlar ve 1663 yılında Derviş Ağa tarafından bir cami yapılmıştır. XVII. y.y içinde Hacı Arif Efendi tarafından bir kütüphane ve mescit yaptırılmıştır³⁴.

XVII. y.y’da iç ayaklanmalar dolayısıyla Birgi’ye askeri sıfatla Hacı Mehmed Karaoğlu gönderildi. Aslen İstanbul Bakırköy’ünden olan Karaoğlu önceleri Ankara, Kütahya dolaylarında ayaklananların bastırılmasında görev almıştır. Daha sonra oğlu Hacı Mustafa Birgi’de yaşamış ve Birgi’de Karaoğlu diye anılan camiyi yaptırmış, caminin avlusunda 6 gözlü medresede müderrislik yapmıştır³⁵.

XVIII. y.y’da Hacı Osman Birgi’de 6 göz, üstte 2 gözden oluşan bir medrese ile cami yaptırmıştır. 1942’de yıkılan medresenin enkazından eski Birgi Belediye binası yapılmıştır. Yine aynı yüzyılda yaptırılan hacı Ali Efendi’nin Beyler Konağı bugün yıkılık durumdadır.

1222 Hicri yılında Bıçakçı Esseyid Hacı Ali Ağa tarafından Birgi’de yaptırılan çeşme bugün Bozdağ yolunun sonunda ve kullanılmaz haldedir.

20. yy.’da genel olarak yer sarsıntıları, depremler, savaşlar, Yunan işgali Birgi için talihsiz bir dönem oluşturdu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Maarif Vekâletinden bir heyet Anadolu’yu gezerek tarihi bazı kentler hakkında raporlar hazırlamışlardı. Bu raporların arasında Birgi de bulunmaktadır³⁶. Ancak ne yazık ki bu raporlarda harap vaziyette görülen eserlerin bir çoğunun onarılmadığını görüyoruz. Birgi için durum ancak 1960’lardan sonra iyileşmeye başlamıştır. Tarihi eserler onarılmış, bütün kasaba “sit alanı” ilan edilerek kent koruma altına alınmıştır.

³³M. Karakuyu, (2007). Manisa şehrinde mahallelerin tarihsel gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 4:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

³⁴B.G. Yavuz, a.g.e, s.23.

³⁵Yavuz ,a.g.e, s.25.

³⁶ “Birgi Hakkında Rapor” (Birgi 1928 Raporu), **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 17, Ankara, 1929, ss. 120-128.

Şehrin dokusunu oluşturan temel tarihi yapıların yer aldığı eski Birgi Mahallelerinden günümüzde de varlığını sürdürenler Birgi'nin klasik dönemdeki durumunu anlamak için önemli bilgiler verirler.

Eski Birgi Mahallelerinden Günümüzde Hâlâ Yaşayanlar Şunlardır:

a. Çörekbaba Mahallesi

XII. veya XIV. yüzyıllarda Anadolu Türkmen aşiretlerinde Şamanist öğelerle İslâmiyeti birleştiren “baba” denilen öncü kişiler bulunurdu. Bu babalar halka daima yol gösterirler, Türkmen fetihlerinde en önde yer alırlardı³⁷. Yiğitlik, ahlâk ve sanat kavramları üzerine kurulu bir esnaf birliği olan Ahilik örgütünün başındaki bu kişiler, hukuk, bilim, edebiyat ve sanat ehli, güvenilir insanlar olarak o dönemde etkin rol oynamışlardır. Birgi ve çevresinde Çörek baba, Temur (Demir) Baba, Samut Baba bu kişilerdendir.

Çörekbaba yerleşimi, Birgi varoşunda dağınık olarak konumlanmış konutlardan oluşan bir mahalledir. Mahallenin meydanında yaşlı bir çınar ve bir duvar çeşmesi bulunmaktadır. Çeşme, bir üst yükseklikteki konuta çıkan taş rampanın duvarına yapılmıştır. Bu mahalleden, Birgi çayına inen, zemini taş kaplanmış ve iki yanına taş duvar örülmüş bir yol bulunmaktadır. Bu yol üzerindeki geleneksel Türk Evi, gerek plan şeması, gerekse konumu nedeniyle özellikli bir binadır³⁸.

b. Temûrbaba (Demirbaba) Mahallesi

Birgi varoşunda bulunmaktadır. Mahalleye bir meydanla girilir ki bu meydan da geleneksel özellikler taşımaktadır.

Burada da anıtsal bir çınar ağacı, altında dibek taşı, yanında çok işlevli bir çeşme, arkadaki set üzerinde fırın ve bunların karşısında set üstüne gelecek şekilde mezarlık bulunmaktadır. Meydanın tam karşısında mahallenin içlerine doğru ilerleyen sokak, sağ yanında da iki aynı taş duvar örülmüş olan peyzaj değerleriyle yüklü bir yol vardır³⁹.

Demirbaba mahallesi arkeolojik açıdan zengindir. Buradaki binaların taş duvarlarında Birgi'nin diğer mahallelerine oranla daha çok işlemeli simge vardır.

³⁷ Yavuz B.G., “XIII. Ve XIV. Yüzyıllarda Ödemiş Yöresindeki Babalar”, **Bülten** 5, Ödemiş, 1980, s. 25.

³⁸ Ülkü Altınoluk, **Geleneksel Kent Dokusu Birgi**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007, s.136-137.

³⁹ Altınoluk, **a.g.e.**, s. 137.

Birgi’de bazı evlerin duvarlarının çatıya yakın bölümlerine kiremit ve beyaz çakmak taşları kullanarak kimi tek kimi çift selvi motifi işlenmiştir.

Bazı evlerin taş duvarlarında ise yuvarlak kolon parçalarının etrafına kiremit kırıkları dizilerek “güneş” oluşturulmuştur. Bu durum bir yuvarlak taşın kullanımından çok bir “sembol”dür⁴⁰.

Kimi dairesel frumlu doğal taşlardan sembol niteliği ile taş duvarlardaki yarini almıştır Hayat ağacı anlamına gelen Selvi kullanımı eski çağlardan beri yaygındır. Fakat Birgi’de Selvi kullanımının bir başka simgesel anlamı daha vardır. Korsan denizciliği ile ünlü Aydınoğlu Beyliği’nin arması selvidir. Bölgedeki hâkimiyetleri boyunca Osmanlı ile sürekli çatışma içinde olan Beylik ve donanması Osmanlı egemenliğine girdiğinde bütün selvi sembollerinin bir bir yok edilmesi için ferman çıkartılmıştır⁴¹.

B-CAMİLER

a. Ulu Camii (Aydınoğlu Mehmed Bey Camii)

Birgi’nin meydanında bulunan eserin batısında Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi, güneyinde Şah Sultan Türbesi, doğusunda İmam Birgivi Medresesi ve Çarşı Hamamı yer almaktadır (Resim 1).

Resim 1: Birgi Ulu Camii’nin kuzeyden genel görünümü

⁴⁰Ülkü Altınoluk, ‘Selvi ve Birgi’, **İlgi**, 3 aylık dergi, İstanbul 1998, s.14.

⁴¹ Ülkü Altınoluk, **a.g.m.s.**,15

Kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde eğimli bir alanda bulunan eserin inşasında moloz taş, mermer, tuğla kullanılmıştır. Kuzey cephesinin tamamında, doğu cephesinin yarısında moloz taş, batı ve güney cephesinde tamamen mermer malzeme tercih edilmiştir.

Kaynaklarda kuzey cephesinin 1930'lu yıllarda bir son cemaat yerine sahip olduğu, 1944 yılındaki depremde yıkıldığına değinilmektedir⁴². Cephenin ortasına yerleştirilen girişe altı basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Kenar bordürleri sade tutulan taçkapının giriş aralığının üzeri sivri kemerle örtülüdür. Sivri kemeri oluşturan mermer malzemede ve kemer köşeliklerinde bitkisel/geometrik süslemeli gülbezekler dikkati çeker. Giriş aralığının üst kısmında kitabe yer alır. İçteki kenar bordürü dinsel içerikli yazılara sahiptir. Cephede alt seviyede yer alan pencereler dikdörtgen şekillidir ve üzerlerinde sivri kemerli, alınlık görevini de üstlenen, pencereler vardır. Tepe pencereleri düz, dikdörtgen biçimlidir (Resim 2). Doğu cephesinde, ortada bir giriş ve alt seviyede iki, üstte dört adet tepe penceresi mevcuttur. Girişi kuzey cephesindeki gibi düzenlenmiştir: Kenar bordürleri sade tutulmuş, giriş aralığının üzeri basık kemerle örtülmüştür. Kilit taşına kenger yaprağına benzer bir motif işlenmiştir.

Resim 2: Birgi Ulu Camii, kuzey cephesi

⁴² Rahmi Hüseyin Ünal, "Ulu Cami", **Birgi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 61.

Kemerin köşeleri gülbezeklerle zenginleştirilmiştir. Kilit taşının üstünde bitkisel motiften ibaret küçük bir kabara görülür. Üstte dikdörtgen şekilli bir pano içinde kitabe bulunur. Alt seviyedeki pencereler dikdörtgen şekillidir ve üzerlerindeki dilimli kemerli pencereler alınlık görevini de yerine getirmektedir. Kemerin üstünde ve köşelerinde bitkisel motifler dikkati çeker. Ayrıca dinsel içerikli yazılar vardır (Resim 3).

Resim 3: Birgi Ulu Camii, doğu cephesi

Güney cephesinde mihrap dışa taşıntı yapmamıştır. Kuzey ve doğu cephelerindeki gibi alt sırada iki, üstte dört adet pencereye yer verilmiştir. Güneybatı köşesindeki minarenin kaidesi kare kesitlidir, pabuç kısmı yoktur, silindirik gövde doğrudan kaideye oturmaktadır. Gövdesi sırlı tuğlalar ve çini mozaiklerle süslenmiştir. Cephenin güneybatı köşesindeki aslan figürü devşirme malzemedir (Resim 4-6).

Resim 4: Birgi Ulu Camii, güney cephesi

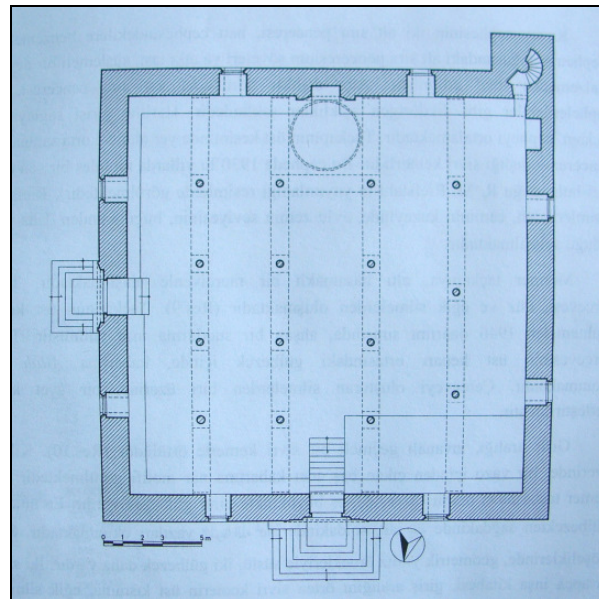

Resim 5: Birgi Ulu Camii, minaresinin genel görünümü

Resim 6: Birgi Ulu Camii, güneydoğu köşesindeki devşirme malzeme

Batı cephesinin alt seviyesinde dikdörtgen şekilli iki adet pencere, üstte sekiz adet tepe penceresi, diğer cephelerdeki gibi düzenlenmiştir. Burada tepe pencerelerinin sayısının artırılması, camiin içine daha fazla ışık alınmasını sağlamak için olmalıdır. Yapının içine kuzey ve doğu cephelerindeki girişlerden merdivenle inilmektedir. Cami, kuzey-güney yönlerinde dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Harim, mihraba dik uzanan beş sahına bölünmüş ve sahınların üzeri beşik çatı ile örtülmüştür. Orta sahın yanlardakinden daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Üst örtüleri birbirine kemerlerle bağlanan devşirme sütunlar taşımaktadır. Mihrap önündeki kubbenin yuvarlağına pandantiflerle geçilmektedir. Kubbe içi alçı malzemedan yapılan yıldızlar ve bitkisel süslemelerle bezenmiştir (Şekil 1, Resim 7-8).

Şekil 1: Birgi Ulu Camii planı, (Rahmi Hüseyin Ünal ,''Ulu Camii'' Birgi Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtlar)

Resim 7: Birgi Ulu Camii, harimin genel görünüşü

Resim 8: Birgi Ulu Camii, mihrap önu kubbesi

Harimin kuzey duvarında iki adet seki yer alır. Batı duvarında iki adet pencerenin yanı sıra bir adet dikdörtgen kesitli niş bulunur. Güney duvarındaki minarenin girişi içten verilmiştir.

Yapının mihrabı çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Dikdörtgen kesitli mihrap nişinin üzeri mukarnaslı kavsara ile örtülüdür. Selçuklu Döneminin geleneksel özellikleri

burada sürdürülmüş, patlıcan moru ve firuze renkli çini mozaikler, bitkisel ve geometrik desenlerle bezenmiştir (Resim 9).

Resim 9: Birgi Ulu Camii mihrabı

Minberinde ceviz ağacı kullanılmış ve gerçek künde-kârî tekniği uygulanmıştır. Minberin süslemesinde geometrik ve bitkisel unsurlar, yazı ile bütünleştirilerek kompoze edilmiştir (Resim 10)⁴³.

⁴³Hakkı Önkâl, "Birgi Ulu Camii ve Selçuklu Geleneği İlişkisi Üzerine", **I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Ayrı Basım, Konya, 1993, s. 51-55.

Resim 10: Birgi Ulu Camii minberi

Harimin alt seviyedeki pencerelerinin ahşap kanatları işlemleriyle dikkati çeker. Bitkisel ve geometrik motiflerin ön plana çıktığı tezyinata dinsel içerikli yazılar tamamlayıcı bir unsur teşkil etmektedir (Resim 11).

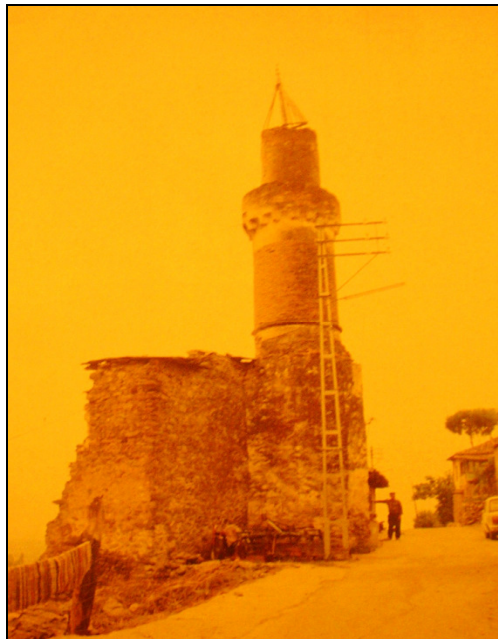
Resim 11: Birgi Ulu Camii, batı duvarındaki pencere kanatlarından birisinin görünümü

Birgi Ulu Camii'nin kuzey ve doğu girişlerindeki kitabelerden eserin inşasına ilişkin bilgileri öğrenmekteyiz. Kuzey girişi üzerindeki inşa kitabesinde Aydınoğlu Mehmed

Bey'in Birgi'yi hicri 707/miladi 1306-7 yılında fethettiği ve camii hicri 712/miladi 1312-13 yılında yaptırdığı yazılıdır. Doğu girişindeki kitabeden Aydınöglü Mehmed Bey'in camii hicri 712/miladi 1312-1313 yılında inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Minberinin doğusundaki kitabenin içeriği yapımına ilişkindir. Burada Emir Mehmed bin Aydın'ın minberin inşasını emrettiği okunmaktadır. Tarihi hicri 722/miladi 1322'dir. Batı yüzündeki kitabeye usta adı yazılmıştır. Okunmasında tereddütlerin olmasına karşılık Muzaffereddin bin Abdülvahid bin Süleyman el... yazılışı kesindir⁴⁴.

b. Güdük Minare Mescidi (Kütük Minareli Camii)

Kurt Gazi Mahallesi'nde, yapının adını verdiği sokakta (Güdük Minare Sokak) bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yarısı içinde buraya Hıdırlık Mahallesi denildiği ve eserin de Kapıcı Camii şeklinde anıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Resim 12)⁴⁵.

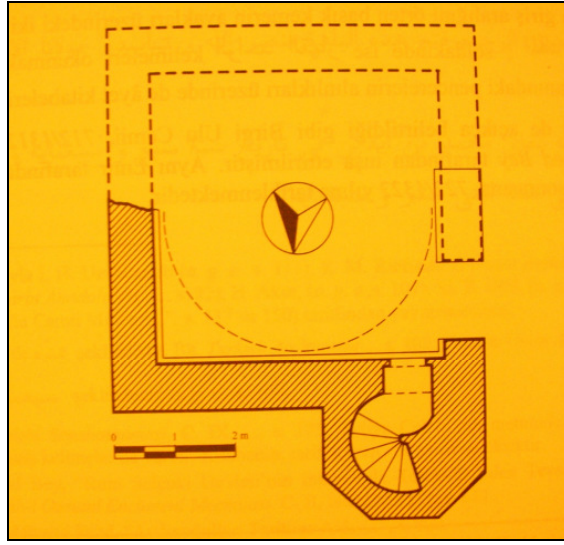
Resim 12: Güdük Minare Camii, kuzeydoğu cephesinin görünümü

(Rahmi Hüseyin Ünal Birgi Tarihi Coğrafyası Türk Dönem Anıtları, Yay.Haz. Rahmi Hüseyin Ünal T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara 2001)

⁴⁴ R. H. Ünal, a.g.e. es. ,ss. 76-79; Gül, a.g.e, s.9

⁴⁵ Hızır Bey bin Ali, aslen Birgili olup Mısır'da Bedreddin Simavî ile birlikte eğitim görmüştür. Tıp tahsili de yapan Hızır Bey, Birgi'ye davet olunmuş ve hicri 820 senesinde Birgi'de vefat etmiştir. Hıdırlık adı kendisinden gelmektedir. Maarif Vekâleti Asar-ı Atika müfettişlerinden Aziz Bey'in araştırmasından alınan bu bilgi, Birgi hakkında hazırlanan 1928 tarihli raporda yer almaktadır. "Birgi Hakkında Rapor", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 17, 1929, s. 120.

Günümüze harap vaziyette ulaşan cami, kuzey-güney yönlerinde eğimli bir alan üzerine moloz taş ile inşa edilmiştir. Güney ve batı duvarları tamamıyla, doğu duvarının ise bir bölümü yıkılmıştır. Batısında son cemaat yeri olarak kullanılan mekân dikdörtgen planlıdır. Kuzey duvarında tuğla gövdeli minaresi yer alır. Dışa beş kenarlı olarak taşıntı yapan minare kaidesi cephe boyunca yüksek tutulmuştur. Pabuç kısmı sonraki onarımlarda bozulan minarenin gövdesi silindiriktir ve şerefe altı mukarnaslıdır (Resim 12).

Şekil 2: Güdük Minare Mescidi'nin planı

(Rahmi Hüseyin Ünal Birgi Tarihi Coğrafyası Türk Dönem Anıtları, Yay.Haz. Rahmi Hüseyin Ünal T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara 2001)

Resim 13: Güdük Minare Mescidi, harimin kuzey duvarı

(Rahmi Hüseyin Ünal Birgi Tarihi Coğrafyası Türk Dönem Anıtları, Yay.Haz. Rahmi Hüseyin Ünal T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara 2001)

Yapı, kare gövdeli bir harimden ibarettir. Kaynaklarda eğim nedeniyle camiın bir bodrum kat üzerine oturduğu, harimin üst örtüsünün kubbe olduğu, pandantiflerle kubbe yuvarlağına geçildiğı, mihrabında alçı malzemenin kullanıldığı yazılıdır⁴⁶. Günümüzde pandantiflerden yalnızca kuzeydoğudaki görülebilmektedir (Şekil 2, Resim 13).

Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Fügen İlter ve Rahmi Hüseyin Ünal, yapıyı duvar örgüsü, sade işçiliğı ve alçı mihrap nedeniyle XIV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemektedir⁴⁷.

Ödemiş Vakıflar İdaresindeki bir vakfiyede eseri kalmamış “Süleyman Köyü’nün camiine ait ve Ödemiş Belediye hudutları dâhilinde “Taşyeri” demekle bilinen iki kıtada iki yüz dekara yakın tarlaların bu camiye devredildiğı” kayıtlıdır. Mütevellisi de Davaslızade Ahmet Hulusi Bey diye yazılıdır⁴⁸.

c. Derviş Ağa Camii (Çarşı Camii)

Birgi Deresi’nin güneyinde yer alan eser, günümüze dek onarımlar geçirerek ulaşmıştır (Resim 14).

Resim 14: Derviş Ağa Camii, batı cephesi

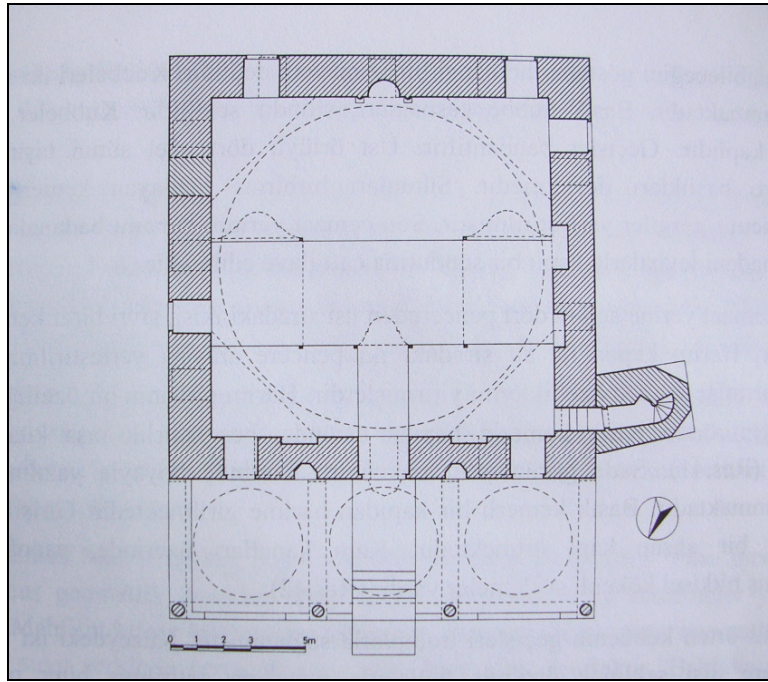
⁴⁶ R. H. Ünal, “Güdük Minare Mescidi”, **Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 81; Fügen İlter, “Birgi Güdük Minare Camisi”, **Anadolu (Anatolia)**, XIII, TTK Basımevi, Ankara 1969,s.77-81.

⁴⁷ F. İlter, a.g.e. es. , s. 81, R.H.Ünal, a.g.e, s. 81.

⁴⁸ Dural, a.g.e, s.40

Doğu-batı yönlerinde eğimli bir arazi üzerinde yer alan cami, moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Cepelerde duvarların yer yer taşların arasına tuğlaları yerleştirmek suretiyle kasetleme tekniğinde örüldüğü izlenmektedir.

Eser, kare planlı bir harim ile kuzeyindeki üç gözlü son cemaat yeri ve kuzeybatısındaki minareden ibarettir (Şekil 3). Üst örtüyü oluşturan kubbe, sekizgen şekilli çift kasnağa oturmaktadır ve kasnaklar köşelerde kemerli payandalarla desteklenmektedir. Kasnakların üç yüzüne sivri kemerli tepe pencereleri açılmıştır.

Şekil 3: Derviş Ağa Camii planı

(İnci Kuyulu¹, “Derviş Ağa Camii”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Kuzey cephesindeki üç gözlü son cemaat yerinin üst örtüsünü kubbeler meydana getirir. Kubbe yuvarlaklarına pandantiflerle geçilmektedir. Üst örtüyü taşıyan sütunları birbirine sivri kemerler bağlamaktadır. Son cemaat yerinin dip duvarında harimin basık kemerli giriş aralığı, iki adet beşgen kesitli niş ve iki adet pencere ve mükebbiresi mevcuttur. Duvarlar, kemerler, pencereler, giriş ve mükebbiredeki süslemeler yenilenmiştir (Resim 15-16). Harimin ahşap girişi, bitkisel ve geometrik desenlerle tezyin edilmiştir.

Resim 15: Derviş Ağa Camii, kuzey cephesi

Resim 16: Derviş Ağa Camii, harim girişi

Doğu cephesinde alt seviyesinde birisi sonradan kapatılmış üç adet pencere ve üstte bir adet tepe penceresi bulunur. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen şekilli olup sivri kemerli alınlıklara sahiptirler.

Güney cephesinde alt sırada iki, üstte ise üç adet sivri kemerli tepe penceresi mevcuttur. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen şekillidir; alınlıkları sivri kemerlidir.

Batı cephesinde alt seviyede bir adet, üstte iki adet tepe penceresi yer alır. Pencereler diğer cephelerdeki gibi düzenlenmiştir. Minarenin kaidesi iki kısım halindedir: Alt seviyede gövde kare şekilli, üstte ise beş kenarlıdır. Bir sıra kirpi saçakla sona eren kaidenin üzerine gövde doğrudan oturmaktadır. Muhtemelen minare sonradan eklenmiş veya yenilenmiş olmalıdır (Resim 14).

Harimin üzerini örten kubbenin yuvarlağına sivri kemerli tromplarla geçilmektedir. Kuzey yönündeki trompların alt kesimlerine mukarnas benzeri dolgular konulmuştur (Resim 17). Harimin batı ve kuzey duvarlarında iki adet dolap nişi dikkati çeker. Kuzeyinde kadınlar mahfili alttan ahşap direklerle taşınmaktadır. Mahfilin tavanı çitaların ayırdığı panoların içlerinin geometrik motiflerle bezenmesiyle süsleme açısından zenginleştirilmiştir. Ayrıca küçük dikdörtgen şekilli panoların içleri gül desenleri ile doldurulmuştur.

Güney duvarındaki mihrabın nişinin şekli onarımlarda değişmiştir. Üzeri çeyrek küre şekilli bir kavsara ile örtülüdür. Nişin içine perde motifi işlenmiştir (Resim 18). Minberi yenidir.

Resim 17: Derviş Ağa Camii, harimin kuzeyindeki tromplardan birisi

Resim 18: Derviş Ağa Camii, harimin güney duvarı

Harim girişinin üst kısmındaki kitabeden yapının Derviş Ağa tarafından hicri 1074/miladi 1663-64 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyesi hicri 9 Şevval 1074/miladi 5 Mayıs 1664 tarihlidir⁴⁹.

d. Karaoğlu Camii

Sarı Bey Mahallesi'nde bulunan eser, avlusunun doğu ve batısında bir hazireye, kuzeyde ise bir şadırvana sahiptir. Günümüze dek çeşitli onarımlar geçirmiştir. Doğu-batı yönlerinde eğimli bir arazi üzerinde yer alan cami, moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir (Resim 19). Yer yer duvarların taş ve tuğla ile alması/kasetleme tekniğinde örüldüğü gözlenmektedir.

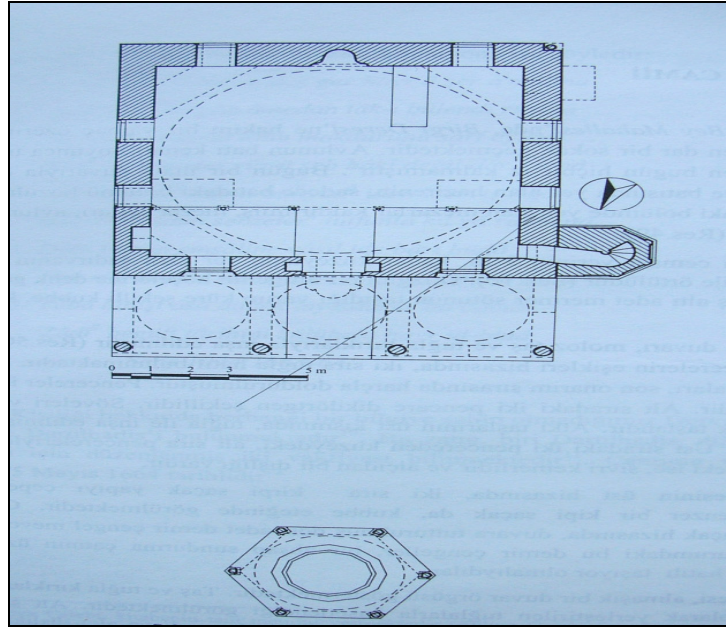
⁴⁹ İnci Kuyulu, "Derviş Ağa Camii", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 90.

Resim 19: Karaoğlu Camii, kuzey cephesi

Eser, kare planlı bir harim ile kuzeyindeki üç gözlü son cemaat yeri ve kuzeybatısındaki minareden ibarettir (Şekil 4). Üst örtüyü oluşturan kubbe, sekizgen şekilli kasnağa oturmaktadır. Kubbenin geçiş unsurunu oluşturan tromplar, kasnak yüzeyinden dışa taşıntı yapmaktadır.

Kuzey cephesindeki son cemaat yeri üç gözlüdür ve bölümlerin üzeri kubbelerle örtülüdür. Kubbe yuvarlaklarına pandantiflerle geçilmektedir. Pandantiflerin kemerleri silmelerle profillendirilmiştir. Üst örtüyü taşıyan sütunlar birbirine sivri kemerlerle bağlanmaktadır. Son cemaat yerinin dip duvarında harimin yuvarlak kemerli girişi, alt ve üst seviyede ikişerden toplam dört adet pencere, üstte ortada mükebbiresi mevcuttur. Alt seviyedeki pencerelerin alınlıkları yuvarlak kemerlidir (Resim 19-20).

Şekil 4: Karaoğlu Camii planı

(İnci Kuyulu, “Derviş Ağa Camii”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Resim 20: Karaoğlu Camii, harim girişi

Doğu cephesinde alt ve üst seviyede toplam dört adet pencere vardır. Üst sıradaki güneye yakın açılan pencerenin sivri kemerli formu dışında diğerleri dikdörtgen şekillidir. Alınlıklarında sivri kemer uygulanmıştır.

Güney cephesinde de toplam dört adet pencereye yer verilmiştir. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen şekillidir; alınlıkları sivri kemerlidir. Tepe pencereleri sivri kemerli ve alçı dışıklıdır. Cephenin batı köşesine devşirme sütunce konulmuştur.

Harimin üzerini örten kubbenin geçiş unsurları yuvarlak kemerli tromplardır. Harimin pencereleri dışında kuzeyinde geometrik ve bitkisel motiflerle süslü kadınlar mahfili, doğusunda niş, batısında minare girişi vardır.

Mihrabı alçıdandır ve geç dönem özellikleri gösteren kalem işi süslemelere sahiptir. Nişi altta yarım daire, üstte sekizgen kesitlidir. Kavsarası mukarnalıdır. Sütuncelerinin başlıkları akant yapraklarıyla bezelidir.

Vaiz kürsüsü mermerdendir. Meyve tabakları, perde motifleri geç dönem özelliklerini sergiler. Minberi sonradan boyanmıştır. Üzerindeki tezyinata geometrik ve bitkisel unsurlar dikkati çeker.

Eserin inşa kitabesi yoktur; 1782 tarihli vakfiyesi vardır. Cami en geç 1782 yılı başlarında yaptırılmış olmalıdır. Yaptıranı Karazade Mustafa Efendi, 15 Ekim 1795'te vefat etmiştir. Mezarı camiin batısındaki hazirededir⁵⁰.

C. TÜRBELER

a. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi

Türbe, Ulu Camii'nin batısında yer almaktadır; kaynaklarda varlığına değinilen medresesi günümüzde mevcut değildir ve haziresinden birkaç adet mezar taşı kalmıştır (Resim 21)⁵¹.

⁵⁰ İ. Kuyulu, "Karaoğlu Cami **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001,s.97)

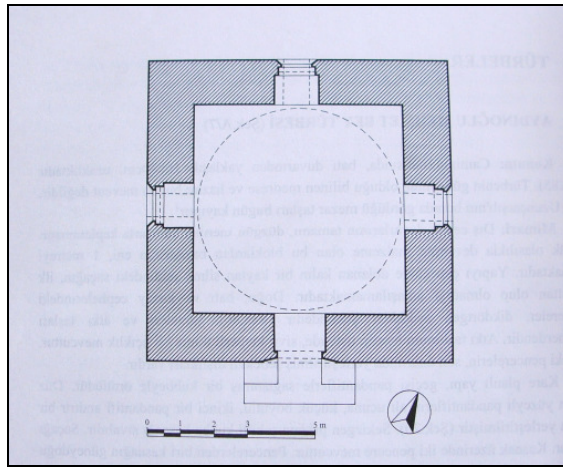
⁵¹ R.H.Ünal, a.g.e., s. 115.

Resim 21: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi, güney cephesi

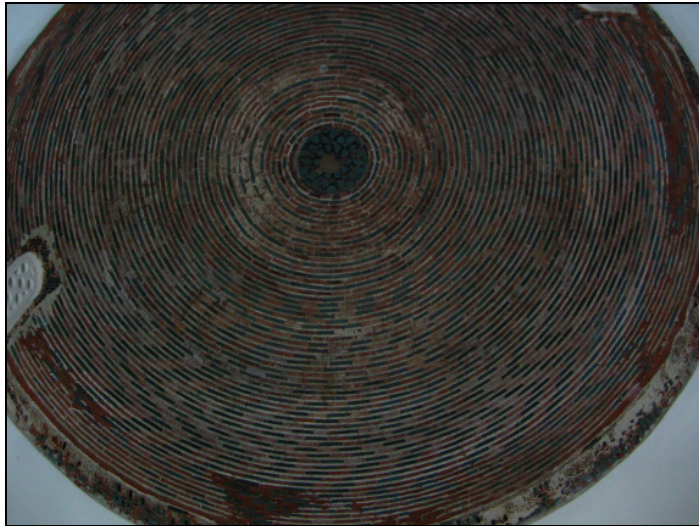
Eserin inşasında dış duvarlarda mermer, içte kubbede ve geçişlerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Kübik gövdeli türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür (Şekil 5). Kubbesi sekizgen şekilli kaskağa sahiptir.

Şekil 5: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi planı
(Ertan Daş Arşivi)

Kuzey cephesindeki ahşap sundurma sonradan eklenmiştir. Cephenin ortasına açılan giriş, dikdörtgen şekilli bir silme ile çerçeveslendirilmiştir. Giriş aralığının üzeri sivri kemerle örtülüdür; kemer üzerinde gülbezekler bulunmaktadır. Üst kısmındaki dikdörtgen şekilli bir kartuş içine kitabesi kazınmıştır. Türbenin doğu, batı ve kuzey cephelerine yerleştirilen pencereler alt seviyede dikdörtgen şekilli, üstte ise sivri kemerlidir.

Türbenin üzerini örten kubbenin yuvarlağına pandantiflerle geçilmektedir. Kubbe içte çini mozaik ve sırlı tuğlalarla bezelidir. Kubbe eteğini siyah/patlıcan moru renkli zemin üzerinde firuze renkli süsleme şeridi dolaşmaktadır (Resim 22).

Resim 22: Aydınoglu Mehmed Bey Türbesi, kubbenin içten görünümü

Türbenin içinde Aydınoglu Mehmed Bey, İsa Bey, Bahadır Bey ve Gazi Umur Bey'in mezarları vardır. Büyük oğlu Ayasuluğ emiri Hızır Bey ise kardeşi Tire emiri Süleyman Şah'ın türbesinde gömülüdür (Resim 23). Taçkapısındaki kitabesine göre yapı, Aydınoglu Mehmed Bey tarafından 9 Ocak 1334'te yapılmıştır.

Resim 23: Aydınoglu Mehmed Bey Türbesi, içten mezarların görünüşü

b. Sultan Şah Türbesi

Eser, Ulu Camii'nin güneybatısında, doğu-batı yönlerinde eğimli bir alan üzerinde, yolun ortasında yer alır. Günümüze dek onarım geçirerek ulaşmıştır.

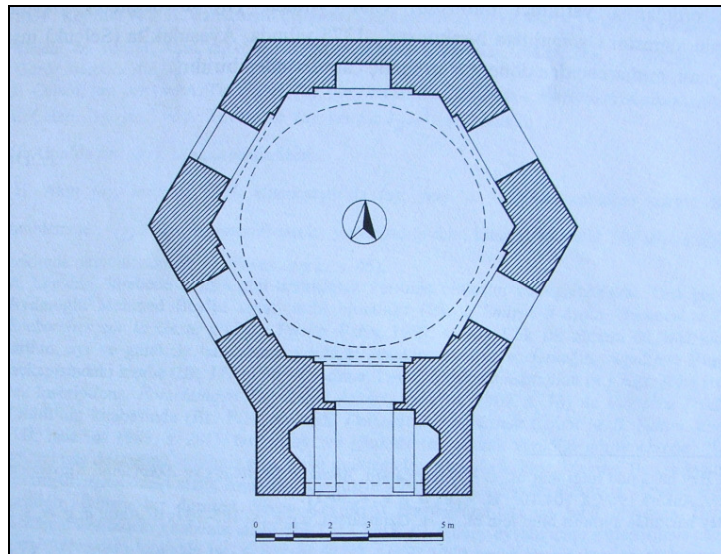
Resim 24: Sultan Şah Türbesi, kuzeybatısından genel görünüm

İnşasında taş, tuğla ve yer yer devşirme malzeme kullanılan türbe, altıgen gövdeye sahiptir. Üzerini örten kubbenin kasağı yoktur. Güney cephesindeki sivri kemerli girişi dışa taşıntılı verilmiştir ve eyvan görünümündedir. Taçkapının yan duvarlarına iki adet mihrabiye yerleştirilmiştir. Taçkapı ana nişi tuğladandır. Türbenin ana girişi basık kemerlidir. Kemer üzerinde gülbezek süslemeler dikkati çeker (Resim 25).

Resim 25: Sultan Şah Türbesi güney cephesi

Türbenin güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerine pencereler açılmıştır. Pencerelerin yuvarlak kemerli görünüşleri sonraki onarımlardan kaynaklanmış olmalıdır. Cepheler üstte iki sıra kademeli saçakla sona ermektedir. Yapı içte de altıgen planlıdır (Şekil 6). Üzerini örten kubbeye mukarnaslı köşe dolgularıyla geçilmektedir. Kuzey duvarına sivri kemerli niş açılmıştır. İçteki mezar sade görünümlüdür.

Şekil 6: Sultan Şah Türbesi planı. ¹ Ertan Daş, "Sultan Şah Türbesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 126.

Kitabesinde Hatuniye binti Aydın'a ait türbenin 1310 yılının Haziran ayında tamamlandığı yazılıdır⁵².

D- MEDRESELER

a. Kale Medresesi

Birgi'nin kuzeyinde, İmam Birgivi Caddesi'ndedir. Günümüzde harap vaziyettedir; öğrenci hücrelerinin bir kısmı yıkılmıştır (Resim 26).

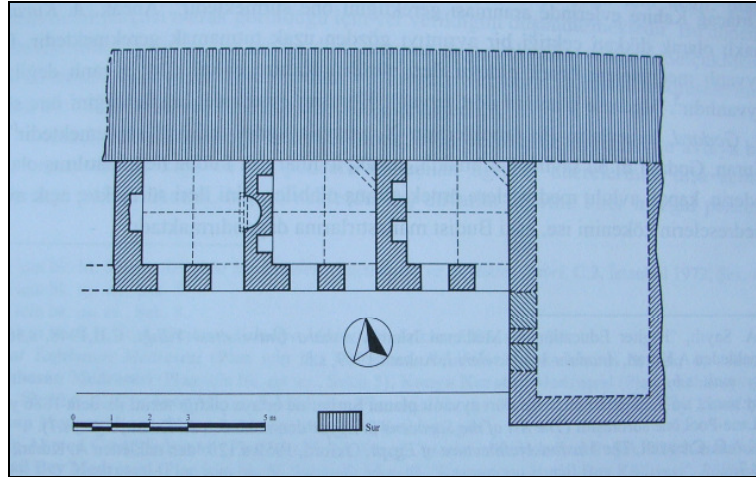
Resim 26: Kale Medresesi'nin güneyden genel görünümü

(Yekta Demiralp¹ Ertan Daş, "Sultan Şah Türbesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

İnşasında moloz taş kullanılan eser, kuzeyde sur duvarlarına dayanmaktadır. Kuzey cephesi dışındaki duvarları sağır tutulmuştur. Kuzey cephesinde günümüze kalabilen üç adet öğrenci hücrelerinin dikdörtgen şekilli birer pencere ve kapısı yer alır.

Yapının günümüze ulaşabilen mekânları L şekilli bir görünüm arz eder (Şekil 7).

⁵² Ertan Daş, "Sultan Şah Türbesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 126.

Şekil 7: Kale Medresesi planı (Yekta Demiralp¹ Ertan Daş, “Sultan Şah Türbesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Döneminde hücrelerin önünde ahşap revak bulunduğu izlerinden anlaşılmaktadır. Öğrenci hücreleri kare planlıdır ve üzerleri haç tonozlarla örtülüdür (Resim 27). Batıdaki hücrenin doğu duvarında bir ocak bulunur. Hücrelerin tamamında batı duvarlarına nişler açılmıştır.

Resim 27: Kale Medresesi, öğrenci hücrelerinin üst örtülerinden birisi
(Yekta Demiralp Arşivi)

Yapının inşa kitabesi yoktur. Plan şeması, inşa malzemesi ve haç tonozları itibarı ile yapı XVI. veya XVII. yüzyıla tarihlenmektedir⁵³.

⁵³ Yekta Demiralp, “Kale Medresesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 103.

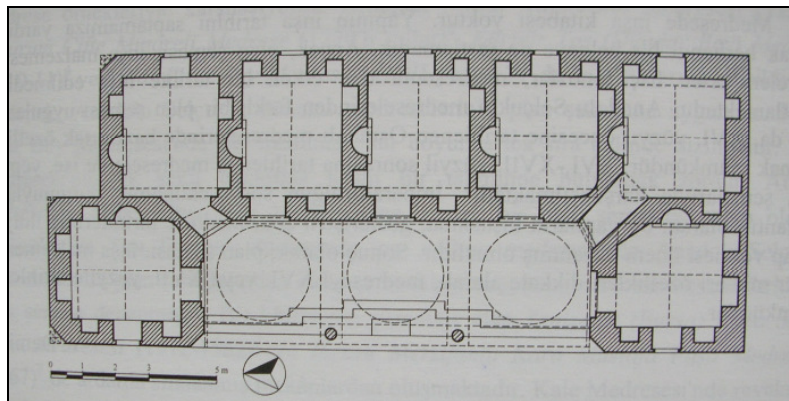
b. İmam Birgivî Darülhadisi

Birgi'nin meydanında, Ulu Camii'nin güneydoğusunda yer alan darülhadis, günümüzde restore edilerek turizm amaçlı işlevlendirilmiştir (Resim 28).

Resim 28: İmam Birgivî Darülhadisi'nin batıdan genel görünümü

İnşasında taş ve tuğla malzeme kullanılan eser, batıda üç gözlü bir revak ve bunun gerisine yerleştirilmiş yedi adet öğrenci hücrelerinden ibarettir. Batı duvarı kalkın duvarı şeklinde yüksek tutulmuştur. Plan itibarıyla yapı, U şekilli bir görünüm arz eder. Kuzey cephedeki mekânların ve batıdaki hücrelerin köşeleri pahlandırılmıştır (Şekil 8).

Şekil 8: İmam Birgivî Darülhadisi'nin planı (Yekta Demiralp¹ Yekta Demiralp, "İmam Birgivi Darülhadisi", **Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Eserin kuzeyinde üç gözlü revakın üzeri pandantif geçişli kubbelerle örtülmüştür. Kubbe kasnakları sekizgen şekillidir. Üst örtü iki adet sütunla taşınmaktadır. Sütunları birbirine ve duvarlara sivri kemerler bağlamaktadır. Revaka öğrenci hücrelerinin girişleri açılmaktadır. Kuzeydoğu ve güneydoğu köşeye yerleştirilen girişleri köşelerden verilmiştir (Resim 29). Kuzeybatı ve güneybatıdaki hücrelerin batı cepheye dönük birer pencereleri mevcuttur. Pencereler altta dikdörtgen şekilli olup üst kısımlarında sivri kemerli çökertmeli alınlıklar bulunur (Resim 30).

Resim 29: İmam Birgivî Darülhadi'si'nin hücrelerinin girişleri

Resim 30: İmam Birgivî Darülhadi'si'nin batı cephesi

Darülhadisin doğu duvarına beş adet pencere açılmıştır.

Öğrenci hücreleri dikdörtgen planlıdır, kareye dönüştürülüp üzerlerinin haç tonozla örtülebilmesi için, güneybatıdaki dışında, yanlarda birer kemer atılmıştır. Hücrelerin duvarlarına nişler ve ocaklar açılmıştır.

Yapının süslemesi revakında dikkati çeker: Zikzaklar, menderes motifi ve geçmeler görülmektedir.

Darülhadisin inşa kitabesi yoktur. Kaynaklarda eserin Sicill-i Osmanî’de II. Selim’in hocası Ataullah Efendi tarafından yaptırıldığı ve müderrisliğine Birgivi Mehmed Efendi’nin getirildiği zikredilmektedir. Ataullah Efendi’nin vakfiyesi hicri 979/miladi 1571 tarihlidir. Yapı, bu tarihten önceye aittir. Birgivi Mehmed Efendi 1572 yılında ölmüştür⁵⁴.

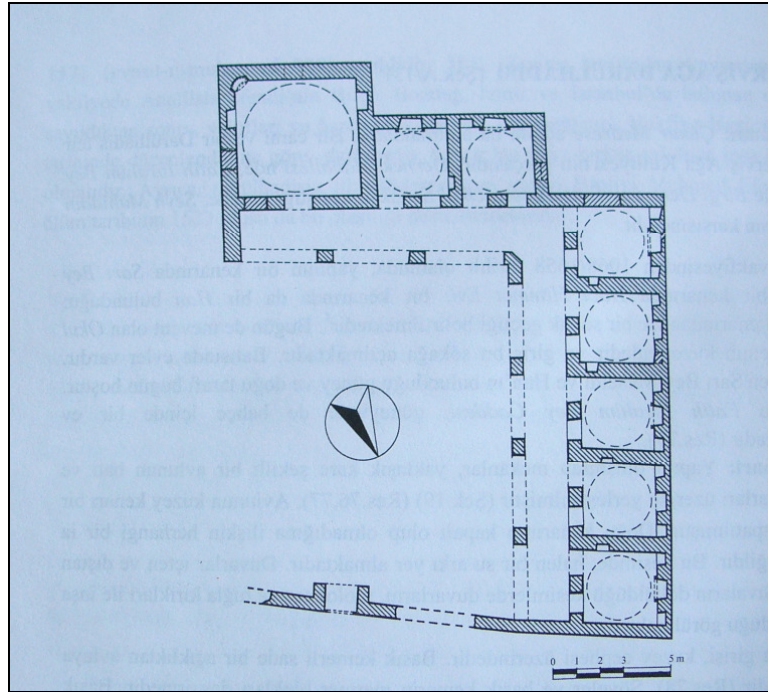
c. Derviş Ağa Darülhadisi (Çukur Medrese)

Derviş Ağa Külliyesi’nin içinde, Dernek Mahallesi’nde, Şeyh Muhiddin Hamamı’nın karşısındadır. Günümüze harap halde ulaşmıştır. 1658 tarihine ait vakfiyesinde belirtilen Sarı Bey Mescidi ve Han, mevcut değildir. Okulun bulunduğu sokak orijinalliğini korumaktadır (Resim 31).

Resim 31: Derviş Ağa Darülhadisi’nin kuzeydoğusu

⁵⁴ Yekta Demiralp, “İmam Birgivi Darülhadisi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 107-8.

Şekil 9: Derviş Ağa Darülhadisî'nin planı (Yekta Demiralp¹ Y. Demiralp, “Derviş Ağa Darülhadisî”, **Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 109.

Duvarları sıvanan eserin dökülen kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla inşasında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Günümüze ulaşan öğrenci hücreleri ve derşane kısmının üzerinin kubbelerle örtülü olduğu görülmektedir. L şekilli revakın üst örtüsü mevcut değildir. Mekânlar yaklaşık kare şekilli avlanunun batı ve güney kenarına yerleştirilmiştir. Yapı, L şemalı asimetrik medreseler grubuna dâhil edilmektedir (Şekil 9)⁵⁵.

Darülhadisînin avlusuna kuzeyindeki kapıdan geçilmektedir. Revakın üst örtüsü muhtemelen çatı ile örtülmüştür; çatı payelerle taşınmıştır. Öğrenci hücrelerinin revaka ve avluya dikdörtgen şekilli birer pencere ve girişi açılmaktadır. Hücrelere nişler ve ocaklar açılmıştır. Derşane mekânı, güneyde dışa taşıntı yapmaktadır. Mihrap, güneydoğu köşesine yerleştirilmiştir.

Yapının süslemesi avlu kapısında toplanmıştır. Basık kemerli girişin hemen üstünde rozetler ve geçmelerden ibaret süsleme mevcuttur. Kilit taşı üzerinde dikdörtgen şekilli bir pano içine yerleştirilmiş iç içe yerleştirilmiş iki adet baklava vardır.

⁵⁵ Y. Demiralp, “Derviş Ağa Darülhadisî”, **Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 109.

Darülhadisın avlu girişi üzerindeki kitabeden hicri 1068/miladi 1657-1658 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır⁵⁶.

E. HAMAMLAR

a. Çarşı Hamamı

Eser, Ulu Camii'nin doğusunda, İmam Birgivî Darülhadisi'nin kuzeybatısındadır. Doğu cephesine binalar bitişiktir. Günümüzde bir bölümü bakkal dükkânı olarak işletilmektedir.

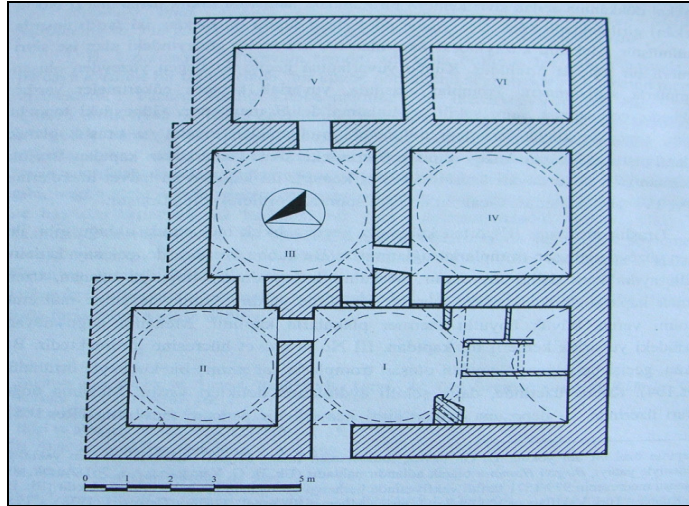

Resim 32: Çarşı Hamamı'nın batı cephesi

İnşasında moloz taş kullanılan hamamın soyunmalık mekânı ortadan kalkmıştır. Bakkal dükkânına açılan sivri kemerli bir kapıdan hamamın iki bölümlü ılık mekânına geçilmektedir. Ilıklığın kuzeyindeki kısım sivri kemerli tonozla, diğer alan ise kubbe ile örtülüdür. Kuzeyindeki girişten üzeri kubbe ile örtülü traşlığa ulaşılır. Traşlığın kubbe yuvarlağına üçgen yüzeyli trompla geçilmektedir. Ilıklığın doğusundaki bölümler halvet hücreleridir. Üzerleri tromp geçişlere sahip kubbelerle örtülüdür. Halvetlerin kuzeydoğusundaki mekân su deposudur, muhtemelen sonradan iki bölüme ayrılmıştır. Burada külhan kısmı kuzeyde değerlendirilmiştir (Şekil 10). Hamam şemasına göre eser, ortası kubbeli, enine sıcaklıklı, çifte halvetli hamamlar grubuna dâhil edilmektedir⁵⁷.

⁵⁶ Y. Demiralp, a.g.m., s. 113.

⁵⁷ Şakir Çakmak, "Çarşı Hamamı", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 130.

Şekil 10: Çarşı Hamamı planı (¹ Şakir Çakmak, “Çarşı Hamamı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Hamam, süslemesiz, sade bir kuruluşa sahiptir. İnşa kitabesi yoktur; plan tipi ve diğer mimari özellikleri açısından XV. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁵⁸.

b. Sasalı Hamamı

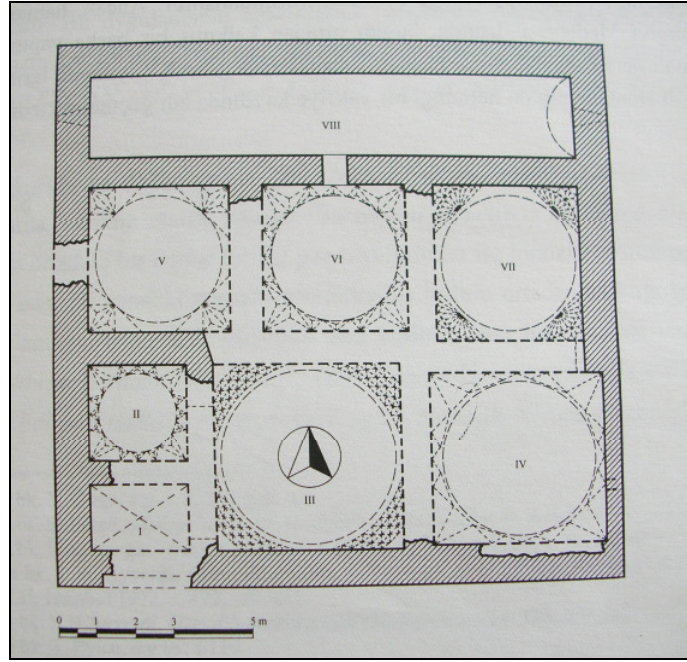
Eser, Sasalı Mahallesi ile kent merkezi arasında, Asartepe'nin eteğindedir. Günümüzde kullanılmayan hamam, bir dönem yağhane olarak işletilmiştir (Resim 33).

Resim 33: Sasalı Hamamı, aralık girişi (¹ Şakir Çakmak, “Sasalı Hamamı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.)

⁵⁸ Ş. Çakmak, a.g. m., s. 129-131.

İnşasında taş ve tuğla malzeme kullanılan yapının üst örtüsü yıkıktır. Güney cephesinin batı ucundaki girişi ve su deposunun doğu ve batı duvarlarındaki mazgallardan başkaca açıklığı yoktur; duvarları sağır tutulmuştur (Şekil 11).

Şekil 11: Sasalı Hamamı planı (¹, “Sasalı Hamamı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.)

Giriş aralığının üstü mukarnas dişleri ile örtülüdür. Aralık mekânı, dikdörtgen planlıdır, üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Aralığın kuzeyindeki üzeri Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülü traşlığın geçişi doğudan verilmiştir. Ilıklık mekânı kare planlı olup üzeri bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçişte mukarnas dolgulardan yararlanılmıştır (Resim 34). Diğer kubbeli mekânlar sıcaklığa ait bölümlerdir. Su deposu ve külhan yapının kuzeyindedir.

Resim 34: Sasalı Hamamı, ılıklıktan traşlığa bakış (“Sasalı Hamamı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Sasalı Hamamı, plan tipi olarak soğukluk, sıcaklık ve halvetleri eş odalar halinde olan hamamlar grubuna benzemektedir⁵⁹. İnşa kitabesi bulunmayan eser, mimari özellikleri bakımından XV. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁶⁰.

c. Birgi Şeyh Muhiddin Hamamı

Eser, Saray Bey Mahallesi’nde, Fatih Mehmed Bey Caddesi ile Birgi Deresi arasındaki Okul Sokak üzerinde, Derviş Ağa Darülhadişi’nin karşısında yer almaktadır. 1994 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi’nce kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Günümüzde kullanılmamaktadır (Resim 35).

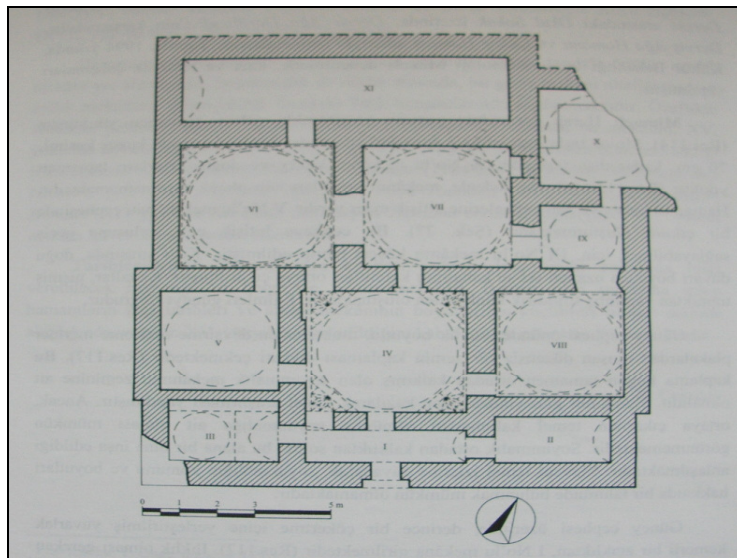
⁵⁹ Şakir Çakmak, “Sasalı Hamamı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 133.

⁶⁰ Ş. Çakmak, a.g.m., s. 134.

Resim 35: Şeyh Muhiddin Hamamı, güneydoğu cephesi

İnşasında moloz taş ve tuğla kullanılan eserin soyunmalık mekânı yıkılmıştır (Şekil 12). Zemininde mermer kullanıldığı izlerinden anlaşılmaktadır.

Şekil 12: Şeyh Muhiddin Hamamı planı (Şakir Çakmak Arşivi)

Güney cephesindeki yuvarlak kemerli girişten dikdörtgen planlı ılıklığa geçilir. Üzeri beşik tonozla örtülüdür. Sağında ve solunda yer alan bölümlerin tuvalet ve traşlık olduğu akla gelmektedir. Ilıklığın kuzeyindeki mekân içi mukarnas dolgulu tromp geçişlere sahip kubbe ile örtülüdür. Buranın kuzey, doğu ve batısındaki girişlerden üzerleri kubbelerle örtülü halvet hücrelerine geçilmektedir. Doğu cephesinin kuzey ucundaki iki mekânın işlevi tartışmalıdır. Su deposu ve külhan kuzey cepheye

yerleştirilmiştir. Hamam tipolojileri içinde kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip grubundaki hamamlarla benzerlik göstermektedir⁶¹.

Sade bir kuruluşa sahip olan hamamın inşa kitabesi yoktur. Yapı her ne kadar Derviş Ağa Külliyesi'ne bağlanmış olsa da buna dair veriler bulunmamaktadır. Kubbeye geçiş öğeleri ve tarihi veriler hamamın XV. yüzyıla tarihlendirilmesine olanak tanımaktadır⁶².

F. ÇEŞMELER

a. Bıçakçızade Çeşmesi

Koca Çeşme olarak ta anılan eser Derviş Ağa Camii'nin karşısındadır. Bulunduğu sokağa Koca Çeşme Sokağı denilmektedir (Resim 36).

Resim 36: Bıçakçızade Çeşmesi (R. H. Ünal Arşivi)

İnşasında moloz taş ve tuğla kullanılan çeşmenin ön cephesinde iç içe iki kaş kemerli bir çökertme içinde sivri kemerli bir çökertmeye daha yer verilmiştir. İçteki sivri kemerli nişin altında mermerden ayna taşı dikkati çeker. Ayna taşındaki süslemelerde başlıkları kenger yaprağına benzetilen sütunceleri birbirine yuvarlak kemer bağlamış, kemerin içine kitabe yazılmış, sağda ve solda Maşaallah ibareleri yer almıştır. Dışta uçları sivri kemerli bordürler içinde selvi ağaçları mevcuttur (Resim 37). Yalağı devşirme malzemedir.

⁶¹ Ş. Çakmak, a.g.m.s. 138.

⁶² Ş. Çakmak, a.g.m.s. 139-140.

Resim 37: Bıçakçızade Çeşmesi, ayna taşı (R.H. Ünal Arşivi)

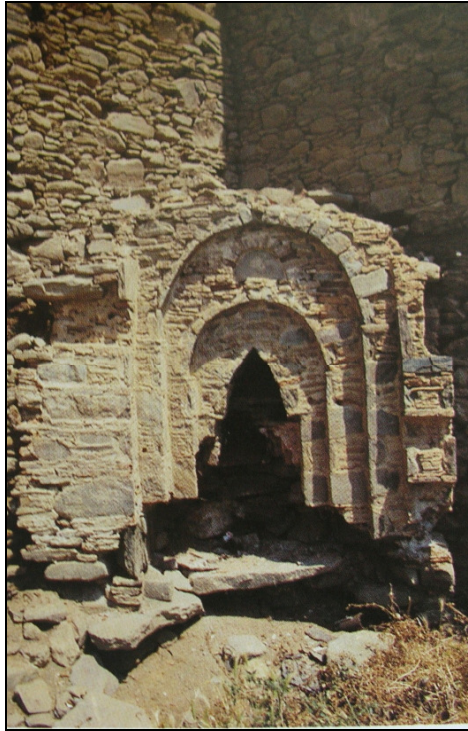
Kitabesinde çeşmenin Bıçakçı es-seyid Hacı Ali'nin hayratı olduğu yazılıdır. İnşa tarihi hicri 1222/miladi 1807-8'dir⁶³.

b. Beyler Çeşmesi

Bey Konağı'nın yakınındadır. Taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen çeşmenin arka cephesi binaya bitleştirilmiştir. İç içe yerleştirilen yuvarlak kemerlerin dip duvarına sivri kemerli niş açılmıştır (Resim 38). Harap durumdaki çeşmenin kitabesi yoktur. Mimari özellikleri bakımından Bıçakçızade Çeşmesi'ne benzemektedir. Muhtemelen XVIII.-XIX. yüzyılda inşa edilmiştir⁶⁴.

⁶³ R. H. Ünal, "Bıçakçızade Çeşmesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 162.

⁶⁴ R. H. Ünal, a.g.m., s. 163.

Resim 38: Beyler Çeşmesi (R. H. Ünal Arşivi)

G. DİĞER YAPILAR

a. Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi

Derviş Ağa Camii'nin güneydoğusunda, Kütüphane'nin kuzeyindedir. 1998 yılında restore edilerek turizm amaçlı işlevlendirilmiştir (Resim 39-40). Restorasyon sonucunda orijinal özelliklerinin çoğunu kaybetmiştir. Küpuçuranlar Kulesi ve çevresi 1922 öncesinde bir Rum'a ait meyhane olarak kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda uzun süre depo olarak değerlendirilmiştir⁶⁵.

---

⁶⁵, Halil Dural, **a.g.e.**, s.40

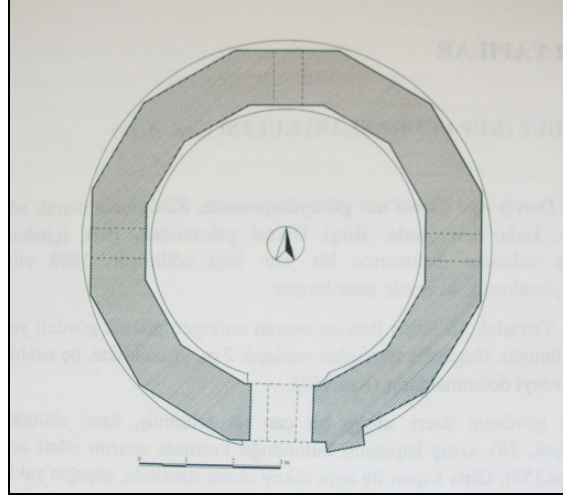
Resim 39: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi, genel görünüm (R. H. Ünal¹ R.H. Ünal, “Pankuduz (Küpuçuranlar) Kulesi”, R. H. Ünal, “Bıçakçızade Çeşmesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Resim 40: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi, genel görünüm

İnşasında taş ve tuğla malzeme kullanılan eserin üzeri sonradan ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Girişi güney cephesinden verilen kulenin kuzey, doğu ve batı duvarlarında mazgal açıklıklar mevcuttur.

Yuvarlak bir kaide üzerine oturan kule onikigen gövdeli bir plan tipine sahiptir (Şekil 13). İşlevine ilişkin kesin bilgi yoktur. Duvarlarında pencerelerinin olması üstünün kapalı olduğunu düşündürmektedir. Yapının tarihi yoktur, Ortaçağ'da inşa edildiği düşünülmektedir⁶⁶.

Şekil 13: Küpuçuranlar (Pankuduz) Kulesi planı (R. H. Ünal¹ R.H. Ünal, “Pankuduz (Küpuçuranlar) Kulesi”, R. H. Ünal, “Bıçakçızade Çeşmesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

b. Kütüphane

Küpuçuranlar Kulesi'nin güneyinde yer alan yapı, yakın dönemde onarılmıştır (Resim 41). Duvarları sıvalı olduğu için inşa malzemesi anlaşılamamaktadır. Muhtemelen diğer eserler gibi taş ve tuğla yapımda kullanılmıştır. Kubbe kasnağı sekizgen şekillidir.

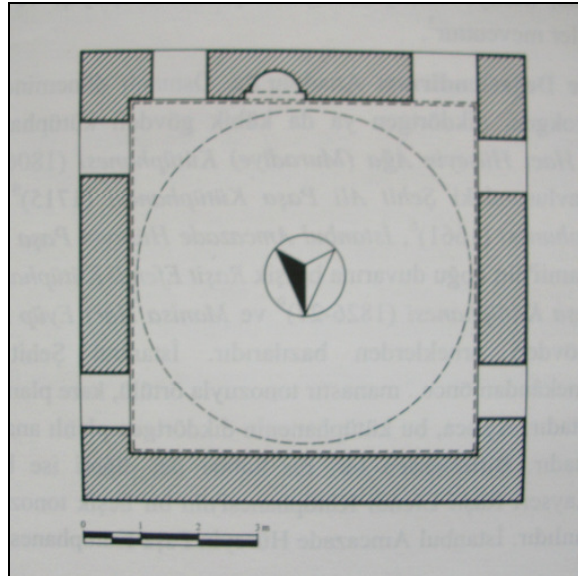
⁶⁶ R.H. Ünal, “Pankuduz (Küpuçuranlar) Kulesi”, R. H. Ünal, “Bıçakçızade Çeşmesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.. 157-158.

Resim 41: Kütüphane'nin güneybatıdan görünümü (İ. Kuyul¹ İnci Kuyulu, “Kütüphane”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Kuzey cephesi sağır tutulan eserin doğu ve batı duvarları simetrik olarak düzenlenmiş, ikişer adet dikdörtgen şekilli pencere ile hareketlendirilmiştir. Güney cephesinin batı ucuna girişi yerleştirilmiştir (Resim 41).

Yapı, kare planlıdır, üzeri pandantif geçişlere sahip kubbe ile örtülüdür (Şekil 14). Güney duvarında mukarnas kavsaralı niş dikkati çeker (Resim 42).

Şekil 14: Kütüphane, plan (İnci Kuyulu İ. Kuyul¹ İnci Kuyulu, “Kütüphane”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Resim 42: Kütüphane, nişin görünümü (İnci Kuyulu İnci Kuyulu İ. Kuyul¹ İnci Kuyulu, “Kütüphane”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

Eserin inşa kitabesi yoktur. Kaynaklarda yapının XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edildiği belirtilmektedir⁶⁷.

c. Çakır Ağa Konağı

Çakırağa Sokak'ta Karaoğlu Camii'nin batısındadır. 1990'lı yıllarda restorasyon geçirmiştir (Resim 43).

Resim 43: Çakır Ağa Konağı, genel görünüm

⁶⁷ İnci Kuyulu, “Kütüphane”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss., 159-160.

İnşasında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Üzeri kiremitlerle kaplı çatı ile örtülüdür. Saçak cephelerden dışa taşıntı yapmaktadır. Cepheleri pencereler ve natüromortlar, bitkisel ve geometrik motifler, ağaç, ev, kuyu vb. tasvirli duvar resimleri ile hareketlendirilmiştir.

Yapı, zemin üzerine iki kat halinde dış sofalı olarak inşa edilmiştir. L şekilli sofaların gerisine eyvanlar ve odalar yerleştirilmiştir.

Resim 44: Çakır Ağa Konağı, doğu cephesi

Sofanın doğusunda cumba benzeri çıkmalar vardır. Tavanlar ve tabanlarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Üst örtüler ahşap direklerle taşınmaktadır. Direkleri birbirine Bursa tipi kemerler bağlamaktadır. Zemin kat müstemilat kısımları ile değerlendirilmiştir. Birinci katta odalar ile iki adet eyvan yer alır. İkinci katta üç adet eyvan ve dört adet oda vardır. Duvarlar, bitkisel, geometrik desenlerle ve meyve tabağı, buket çiçeklerle süslenmiştir. Kuzeybatı ve güneybatıdaki odaların girişleri köşeleri pahlanan kısımlardan verilmiştir. Kuzeydoğudaki oda baş oda şeklinde değerlendirilmiştir. Kuzeybatıdaki odanın güney duvarında İzmir, güneybatıdaki odanın kuzey duvarında ise İstanbul şehri tasvir edilmiştir. Evler, kiliseler, camiler, kuleler, yelkenliler vb. tasvirler manzaraya zenginlik katmıştır.

Yapının inşa kitabesi yoktur. Kaynaklarda 1818 yılında ölen Abdullah Ağa tarafından inşaatına başlandığı, Şerif Ali Ağa tarafından tamamlatıldığı belirtilmektedir. Duvar

resimlerindeki Sarıkışla'nın tasvir edilişi, yapının 1827 yılından sonra inşa edildiğini ortaya koymaktadır⁶⁸.

1928 Birgi raporunda Çakırağa konağı ile ilgili şu izlenimler yer almaktadır⁶⁹.

“ *Birgi'nin hanedanı kadiminden Mustafa Çakırağa ithalatçı ve ihracatçı bir tüccardır. Memleketi Birgi'ye yaptırmış bulunduğu ahşap üç katlı, iki giriş kapılı on dört odalı, geniş salonlu her katında helâsı balkonu bulunan Türk Mimarı tarzında şaheser bir binadır. Birinci katın iki giriş kapısının, iç ortasında bir bekleme salonu, dört odası yedi penceresi vardır. İkinci katta iki ayrı merdiven olup beş odası, 39 penceresi, bir balkonu, bir helâsı bulunmaktadır. Üçüncü kata bir merdivenle çıkılır. Geniş salonu beş odası 66 penceresi bir balkonu bir helâsı vardır. Bu külliye'nin her katındaki odalardan ikisinde şömine (ocak) bulunup duvar ve tavanlardaki işçilik sanatın en ince üslubu ile yapılmış hendesi süslerle birbirine benzemeyen mütenevvi işçiliğe sahip, nebati motiflerle tecessüm ettirilmiş beldenin yetiştirdiği her türlü meyve ve çiçeklerle yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu şaheser sanat eseri olan külliye'nin kitabesi bulunmadığından yapım tarihi hakkında bir bilgiye sahip olunamamaktadır. “*

H. VAKIFLAR

Birgi'deki vakıflarla ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri olan Halim Baki Kunter'in hazırladığı Türk Vakfiyeleri ve Vakıfları adlı eserde Birgi ve civarındaki bazı vakıflarla ilgili şu bilgiler yer almaktadır:⁷⁰

“*Hoca-i sultani Ataullah efendi vakfiyesinin hulasası:*

Vakıf Hoca-i Sultani Ataullah Efendi İbni Şemseddin'in evasıtı Muharrem 979 tarihli Vakfiyesine nazaran hayratı:

Aydın vilayetinin Birgi Kasabasında İsabey camii kurbünde yedi Hücreyi Muhtevi Darülhadis.

Darülhadise muttasıl hariciye ve dahiliyeli meyvalı ve meyvasız bahçe ve sair müştemilatı muhtevi müderrisin ikametine mahsus kışlık menzil

⁶⁸ İnci Kuyulu, “Çakırağa Konağı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 152.

⁶⁹ “Birgi Hakkında Rapor”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 17, 1929, s. 120-121

⁷⁰ Halim Baki Kunter, **Türk Vakfiyeleri ve Vakıfları**, İstanbul, 1939, s. 26-28. Halil Dural, **Ödemiş Tarihi**, s.29-30

Bozdağında yine müderrisin ikametine mahsus dahiliye ve hariciyeli yazlık menzil.

İzmir’de sahil-i bahirde Han.

İzmir tevabiinden Pınarbaşı kariyesinde Han

İzmirde mescid

İstanbulda Kalendarhane mahallesinde türbe

İstanbulda Kalenderhane mahallesinde sebil

İstanbulda Kalenderhane mahallesinde mektep yapılması için bir menzilden ibarettir.

Mevkufatı:

İzmir kibleli,şarkı, garbı tarıkıam ve şimali denizle mahdut 21 adet mahzen.

İzmirde iki beyti ve üç mahzeni, meyvalı ve meyvasız ağaçları müştemil büyük bahçe

İzmir kasabasında küçük bahçe

Urla kasabasında Yeni mahallede sabunhane menzili.

Yine Urla kasabasında Yeni mahallede sabunhane menzili

Urlada alış veriş mahallinde iki sabunhane menzili

İzmirin Pınarbaşı kariyesinde Kaşığöl nehri ile dönen değirmenin tamamı

Değirmen bahçesi namile maruf bahçenin tamamı

Mezkar kariyede dört gözülü Mahmut bahçeci demekle maruf bahçenin tamamı

Yine Mezkar Kariyede Yenibahçe ve Levend oğlu bahçesi ve Hasan oğlu bahçesi ve Halil bağı adlarındaki bahçeler ve bağın tamamı.

Hacı Seyid Ali zeytin bahçesi kurbünde zeytin bahçesinin tamamı

Mezkar kariyenin şark canibinde Araplar zeytin bahçesi namile müştehir zeytin bahçesinin tamamı

Birgi kazası ve tevabiinde Sultan tarafından temlik olunan muhtelif yerlerde 1749 cerib arazinin tamamı

İzmir’in Pınarbaşı kariyesinin tamamı.

“ Şeyhlu “ “

“ Kavaklı “ “

“ Çeltikçi “ “

“ Bozalan namile meşhur on kil pirinç istiab eder pirinçlik arazi

(çeltik)

On bin dirhem nukuddan ibarettir.

Muhassatı:

Mütevelliye yevmiye on dirhem (yirmi dirheme kadar teyid olunabilir)
İzmirdeki evkaf katibine yevmiye 5 dirhem
Birgideki evkaf katibine yevmiye 5 dirhem
İzmirdeki evkaf cabisine yevmiye 4 dirhem
Birgideki evkaf cabisine yevmiye 4 dirhem
İstanbuldaki evkaf katibine yevmiye 5 dirhem,
verilebilir)

(Şeyhin yani müderrisin ikametine mahsus yazlık ve kışlık iki menzilin otuz dirheme kadar olan tamiri kendisine ait olup otuz dirhemden fazla tamir masrafı vakıftan verilebilir)

Dariülhadisın bevvabına yevmiye iki dirhem
İzmirde mahzenler üstündeki mescidin imamına yevmiye üç dirhem
İzmirde mahzenler üstündeki mescidin müezzine yevmiye bir buçuk dirhem
İzmirdeki mahzenler üstündeki mescidin şem'a ve hasrına yevmiye yarım dirhem
Birgide Şeyh Hüsamın bina eylediği mektep hocasına yevmiye bir dirhem
Kaydi hayat şartile salehadan Mehmet oğlu şaban Dedeye yevmiye iki dirhem
Yeni mahallede hemşiresi Cennet hatun çeşmesinin tamiri (miktar muayyen değildir)
İzmirdeki mahzenlerin tamircisine yevmiye bir dirhem
Urladaki sabunhanelerin tamircisine yevmiye bir dirhem
Kalenderhane mahallesindeki sebinde senenin dört ayında nöbetle soğuk su dağıtan dört nefer kimseye yevmiye dörder dirhem .”

Birgi hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Rahmi Hüseyin Ünal'ın editörlüğünde yayımlanan eserde Birgi vakıflarının gelirlerine göre başlıcaları şöyle verilmiştir:⁷¹

⁷¹ **Birgi**, (Yayına Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 22.

Tablo III: Birgi Vakıflarının Yıllık Gelirleri (Beylikler Dönemi)

Aydinoğlu İsa Bey'in kızı Hazfa Hatun'un Yenişehir'deki (Karacasu) İmaretine vakfı	96.351 akçe
Aydinoğlu İsa Bey vakfı (3 cami)	78.487 akçe
Gazi Umur Paşa'nın kızı Azize Hatun'un Birgi'deki Dar ül-Hadis'e vakfı	21.475 akçe
Birgi'de Aydınoğlu Mehmed Bey Medresesi'nin vakfı	12.140 akçe

Tablo IV: Osmanlı Dönemi Birgi Vakıfları

Yahşi Bey'in, Tire'deki İmaret, Cami ve Kervansarayına vakfı	65.517 akçe
Kara Kadı Mecdeddin'in Tire'deki Cami ve Medresesi'ne vakfı	38.730 akçe
Kutsal Mekke kenti için vakıf	49.036 akçe
Kutsal Medine kenti için vakıf	136.617 akçe

Birgi'deki vakıflar bunlardan ibaret değildir. Kente ait çok sayıda zeytinliklerden elde edilen gelirlerle beslenen daha bir çok vakıf bulunmaktadır. Bu vakıflardan bazılarını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden bazılarını da Başbakanlık Osmanlı Arşivinden ulaşmak mümkündür. Örneğin, 24 Zilhicce 1123 tarihli bir vakfiye kaydından Birgi'de Elhac Ahmed Ağa ibn-i Elhac Hasan Ağa vakfına ait bilgilere ulaşabiliyoruz. Buna göre Birgi ve çevresinde zeytinlik ve bazı tarlaların vakfedildiği anlaşılmaktadır⁷².

Ayrıca XVII. yy.Mühimme defterlerine akseden Birgi Vakıflarıyla ilgili bilgiler de şunlardır:

İncelediğimiz dönemi kapsayan Osmanlı Mühimme defter kayıtlarında Birgi'nin nüfus ve demografik yapısı ile mahalle ve köylerini tanıtabilecek bir sonuca ulaşamadık; fakat bazı kazalardaki vakıf ve zaviye isimlerine rastlanılmıştır. Birgi' de vakıf karyesi olan Yenicebirlik bunlardan biridir.

Mühime defterlerinde vakıfları etkileyen eşkıyalık olayları ile ilgili bazı kayıtlar mevcuttur. Birgi'nin vakıf karyelerinden olan Yenicebirlik' ten Emir Hacı Ali, Kurd Mehmed; Ali hoca, Ali ve Osman; Sirkeli'den Osman hoca ile Deli Musa; Bayrambeyceli' den Fütun oğulları, Mehmed, Osman, Saliha, Ramazan ve Ödemiş'ten Muslu adlı şedidlerin vakfın reayasını birkaç seneden beri sürekli rahatsız etmelerinin

⁷² B.O.A. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) EV VKF. 1123 Za 24.

yanı sıra vakıf mahsulünün toplanmasına da mani oldukları gerekçesiyle, bu duruma son vermek üzere emr- i şerif çıkmış; fakat bu eşkıyalar eskisi gibi hareket etmeye devam edince Dâr-üs Saâde ağası Muslu Ağa durumu tekrar arzuhal etmiştir. Bunun üzerine Birgi ve Tire kadıları ile Aydın sancağı mütesellimine hüküm yazılarak, onlardan bu eşkıyaların başını yakalayıp hapsedmeleri istenmiştir (Evail-i Zilkade 1076/ Mayıs Ortaları 1666) .⁷³

Mühime kayıtlarından anlaşıldığına göre, vakıflarda karşılaşılan sorunlardan biri, vergiden muaf olmak için başvuru yollarıdır. Bu durumun görüldüğü vakıf da Gazi İsa Bey cami-i evkafıdır. Saray-ı Cedid ağası olan aynı zamanda da bu vakfın nazırlığını yapan Yakup Ağa, bu evkaf köylerinde bazı kişilerin vergiden muaf olmak için askerî berat almaları nedeniyle vakıf gelirlerinde düşüş meydana geldiğini bildirmiştir. Bu yüzden de askerî beratların yasaklanması ve önceki emirlere göre hareket edilmesi isteğinde bulunmuştur. Birgi kadısına ve Aydın sancağı mütesellimine yollanan hüküm ile bu konuda vakıf kanuna göre hareket etmeleri emrinde bulunulmuştur (Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1089/ Temmuz Başları 16781678)⁷⁴.

---

⁷³ BOA, A.DVNS. MHM. D. 95, s. 88, h. 616

⁷⁴ BOA, A.DVNS. MHM. D. 96, s. 65, h. 334

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: XVII. YÜZYIL'DA BİRGİ'NİN NÜFUSU VE BİRGİ'DEN TİRE'YE GÖÇLER

A.BİRGİ'NİN KÜÇÜLMESİNİN VE KENTTEN YAPILAN GÖÇLERİN TARİHSEL ARKAPLANI

XVI y.yılda Birgi kazası, Aydın vilayetinin en geniş ve en üretken kazalarından biriydi ve köylerinin sayısı bakımından ikinci sıradaydı.

Kaza başına toplam vergi miktarı bakımından Birgi en üst sıralarda yer almaktadır. Kasaba, sadece topraklarının büyüklüğü ve sahip olduğu köy sayısı bakımından değil, daha önemlisi topraklarının üretimi ve o topraklar üzerinde yaşayan nüfus sayısı bakımından da en üst sıralardadır⁷⁵.

Birgi kenti ile ilgili olarak elimizdeki en eski kayıt 1451 tarihli, sayım ve vergi defteridir. Ayrıntılı bilgi veren bu defterin 373 sayfalık kesimi günümüze ulaşabilmiştir. Birgi kenti ve köyleri ile Arpaz, Bozdoğan, Kestel gibi küçük yerleşim yerlerine ait bilgiler bulunmasına karşılık, Güzelhisar Aydın hariç, Tire, Ayasuluğ, İzmir ve Nazilli gibi sancağın diğer büyük kentlerinden hiç söz edilmektedir. Birgi kentinin mahalle ve hane adlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır.

T.D.1/1 Mükerrer Defterine Göre, 1451 Yılında, Birgi'deki Mahalleler⁷⁶

(Defter s.331-338)

Mahalle-i Dernek Pazar.....	18 Müslüman Hane
Mahalle-i Kazı.....	20 Müslüman Hane
Mahalle-i Ahi Germiyan.....	26 Müslüman Hane
Mahalle-i Sinli.....	46 Müslüman Hane
Mahalle-i Hisar İçi.....	40 Müslüman Hane
Mahalle-i Sasalu.....	19 Müslüman Hane
Mahalle-i Taşbazar.....	20 Müslüman Hane
Mahalle-i Samut.....	46 Müslüman Hane
Mahalle-i Demur Boğa.....	6 Hristiyan Hane

⁷⁵ Birgi, (Yayına Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.24.

⁷⁶ A.g.e., s.26

Avrupa'nın pek çok kesimindeki ve daha uzaklardaki nüfus hareketlerinin incelenmesi 1460-1470'lere kadar nüfus oldukça istikrarlı bir seyir izlediğini göstermektedir. Hane başına düşen ortalama nüfusu 4.2 veya en fazla 4.4 olarak kabul edilebilir. Özellikle halkın geçimini el sanatlarıyla sağlandığı kentlerde ailedeki fert sayısı, kırsal alandakinden daha düşüktü. Bu bilgiye göre Birgi'nin toplam nüfusu yaklaşık 1100-1200 civarında olduğu düşünülmektedir.

Birgi mahallerinin adları pek çok yönden ilgi çekicidir. Yeni mahallelerin kurucuları arasında, önemli bir dini kuruluş olan ahi teşkilatının bir üyesinin de bulunduğu görülmektedir.

Birgi hakkında bilgi veren bir sonraki kaynak, 780 sayfa olarak görülen, T.D. No. 8'de kayıtlı, 1475 tarihli, Aydın vilayeti Mufassal Defteridir. 1-6 sayfaları Birgi'den bahseder. Bu bilgilere göre kentin gelişiminin zayıfladığını toplam hane sayısı 241'den 262'ye çıktığı belirtilmiştir.

Tablo : V T.D. No. 8 Sayılı Deftere Göre 1475 Yılında, Birgi Kentinin Mahalleleri⁷⁷

Mahalle-i Hisar İçi	44 Müslüman Hane	12 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Sasalar	13 Müslüman Hane	8 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Samad	68 Müslüman Hane	18 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Ahi Germiyan	33 Müslüman Hane	5 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Sinli	35 Müslüman Hane	15 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Kazı	29 Müslüman Hane	5 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Taş Pazar	29 Müslüman Hane	6 Bekâr-Yetişkin
Cema'at-i Kefere	3 Hristiyan Hane	0 Bekâr-Yetişkin
Mahalle-i Timur Boğa	6 Müslüman Hane	0 Bekâr-Yetişkin
Toplam	262 Hane	86 Bekâr-Yetişkin

1528-1573 yılları arasındaki yaklaşık yarım yüzyıllık sürede Birgi, dikkat çekici bir gelişme gösterdi. Nüfus iki katına çıktı ve yeni inşa edilen mescitler etrafında, en az 6 mahalle oluştu. T.D. 87 sayılı 1545 defteri tarihsizdir. Ancak metin içinde defterin, Kanuni Sultan Süleyman zamanında düzenlediği belirtilmektedir. T.D. 87'de ve 196-

⁷⁷ A.g.e., s.27.

205 sayfalardan Birgi'den söz edilmekte ve Birgi'nin hızlı gelişimine rağmen hala Aydın Sancağının üçüncü büyük kenti olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo: VI T.D. 148 sayılı deftere göre 1528-29 yılında kentin mahallerinin yapısı ve hane sayısı şöyleydi⁷⁸:

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bekar-Yetişkin Sayısı
Dernek Pazarı Mahallesi	16	3
Kadı Mahallesi	15	2
Kadı Mahallesinde yaşayan sipahiler	10	-
Cami Mahallesi adıyla da anılan Hisar İçi Mahallesi	17	10
Sarı Bey Mahallesi	17	12
Hızırlık Mahallesi adıyla da anılan Kadı Mahallesi	1	5
Ahi Germiyan Mahallesi	33	16
Taş Bazar Mahallesi	35	4
Sasalu Mahallesi	20	7
Timur Boğa Mahallesi	9	4
Kızıl Mescid Mahallesi	8	5
Sinli Mahallesi	23	8
Samud Mahallesi	68	16
Vakkaslu göçebe Yürükleri cemaati	13	-
Danışmendli göçebe Yürükleri cemaati	5	1
Kutlu Beylü göçebe Yürükleri cemaati	2	1
Eğrice Dere göçebe Yürükleri cemaati	13	3
Birgi kentindeki Kefere cemaati	19	-

⁷⁸ A.g.e., s.29. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Hüseyin Demir, **I. Süleyman Döneminde Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008.s 70 .

Tablo VII:1530 tarihli ve T. D. 166 sayılı deftere dayanarak düzenlenen aşağıdaki listede, bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir.⁷⁹

1530 yılında, Aydın Vilayeti Kazalarında, Köy Başına Ortamla Hane Sayısı

İzmir Kazası	Köy başına 119 hane
Birgi Kazası	Köy başına 88 hane
Çeşme Kazası	Köy başına 86 hane
Arpaz Kazası	Köy başına 67 hane
Tire Kazası	Köy başına 67 hane
Alaşehir Kazası	Köy başına 63 hane
Kestel/Nazilli Kazası	Köy başına 54 hane
Aydın Kazası	Köy başına 47 hane
Bozdoğan Kazası	Köy başına 45 hane
Ayasuluğ Kazası	Köy başına 45 hane
Sultanhisar Kazası	Köy başına 35 hane
Sart Kazası	Köy başına 30 hane

Tablo VIII : DFE. TD. 87 No'lu Deftere⁸⁰ Göre Birgi Mahalleleri⁸¹

<i>Mahalle</i>	<i>Hane</i>
Dernekbazarı	10
Kadı	21
Hisariçi (Cami Mahallesi demekle ma'ruf)	628 mücerred
Sarıbey	32 ve 1 mücerred
Hızırlık	17
Ahi Germiyan	61
Daşbazarı	35 ve 1 mücerred
Sasalu	27
Temürboğa	9
Kızılmescit	9
Sepetli ve Elekli	33
Kefere	24
Semut	118

⁷⁹ A.g.e, s.23

⁸⁰ Bu defter yine Kanuni Sultan Süleyman dönemine aışt olup tam tarihi verilmemiştir. Ancak yazılan bilgilerden TD 148 no'lu defterden sonra kaydedildiği anlaşılmaktadır.

⁸¹ Demir, a.g.t., s.s.201-216

Birgi'de nüfusun önemli bir kısmını oluşturan halk, köylerde yaşayan reaya ve konar – göçerlerdir. Bunlar arasında yerleşik hayata geçip, köylerde mesken tutanlar ile hâlâ yarı göçebe ve göçebe olarak yaşayan cemaatler vardı. 1550 yılında yapılan Aşiret ve Avarız tahrirlerinde Birgi'de yaşayan Türkmen Cemaatleri şunlardır.:

Ahiler, 23 Hane ve 16 mücerred

Budaklar, 18 hane ve 20 mücerred

Uzgulu , 2 hane ve 1 mücerred

Beyiler 35 hane 12 mücerred

Hacı dağ eri 48 hane 45 mücerred

Çanakçılar 25 hane 13 mücerred

Karataş ve Abadlı 34 hane 21 mücerred

Diğer Ahiler (Kalu Karyesi) 38 hane 20 mücerred

Alicanlar ve Eskiciler 16 hane 12 mücerred

Daruciyan (Bağçeköy'de) 43 hane 24 mücerred⁸²

Birgi 17. yy ortalarında yoğun bir nüfus kaybına uğramıştır. 27 Eylül 1662 (14 Safer 1073) tarihli tahrir defteri incelendiğinde bu göç hareketi daha iyi anlaşılmaktadır. Osmanlı Sultanı IV. Murad'ın sarayında çok etkili olan İmam-ı Birgivi ve Kadızadelerin ağırlığının hissedildiği Birgi, 18. yy'dan önce niçin böyle bir göç yaşamıştır? Aydınogulları zamanındaki parlak günlerini çok uzaklarda bırakan Birgi giderek sönükleşirken özellikle Tire'nin yükselişinde Birgi'den göç edenlerin payı varmıdır? Elimizdeki belgelerden anlaşıldığı gibi nüfusun önemli bir kısmı 17.y.yılın ikinci yarısında Birgi'den Tire'ye göç etmiştir. Ne yazık ki, elimizde göçün sebeplerini anlatabilecek doğru bir kayıt bulunmamaktadır. Yöreye ait şeriye sicillerinin yok olması bu durumun en önemli sebebi olarak görülebilir. Ancak yine de bu dönemde yaşanan olaylara bakıldığında tarihsel perspektif içinde bazı çıkarımlarda bulunabilir.

Osmanlı Devletinde 1647'den sonra son yönetimin getirdiği özdeksel ve tinsel sonuçlar yok olup gitmiştir. Saray ve harem'in savurganlıkları, hazinede sıkıntılar yaratmış, ayrıca üç aylıkların ödenmesinde de yeni güçlüklerle karşılaşmıştır. Devlet görevleri saray kadınlarının önerileri ile verilip, yargı ve orduya yönelik yüksek görevler de kamusal gereksinimler ileri sürülerek daha çok para verenlere dağıtılmıştır.

⁸² Aslı Şahin, **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı** (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâız Defterlerine Göre), Aydın, 2008, s. 136.

O dönemde görev değişimi o denli sık olmuştur ki çoğunlukla o görevi üstlenen kişi verdiği parayı bile geri alamadan bu görev bir başkasına satılmıştır.

Bu sıkıntılı duruma karşın, şavaşıçılara, geleneksel başa geçiş ödemelerinin en kısa sürede dağıtılması gerekecektir. Hazineye para olmadığı için kişilerin özellikle de sultan İbrahim'in gözdesi Cinci Hoca'nın yasa dışı yollarla elde ettiği kazancından yararlanmak zorunda kalmıřtır⁸³. Daha sonra Hazineye yardım yapma önerisi kabul edilmeyen Cinci Hüseyin tutuklanarak tüm varlığına el konulmuştur.

'Koca Vezir 'sanını alan Sofu Mehmet Paşa yeni sultan ilk Sadrazam olmuştur geniş yetkilerle donatılan Mehmet Paşa, öncelikle sarayın 'enderun' kısmının savurganlığı ile yönetimin gereksiz tüketimlerini önlemek için büyük çabalar göstermiştir. Gümrüklerle, tuzlaların ve sultanlığa tahsis edilmiş mukataa izin belgelerinin denetimini yaptırıp kimilerinin ödeneklerini de kaldırmıştır.

1650 yılında Murat Paşa'nın yerine geçen sadrazam Melek Ahmet Paşa, giderlerin gelirlerden çok olması nedeniyle tımarlara 'bedel-i tımar' adlı olağandışı bir vergi verdi. Bu vergiyi toplamak üzere gönderilen görevliler onun hükümlere daha sıkıcı gelmesine yol açmaktan geri kalmadılar, bu vergiler Girit'te halktan bile istenmiştir.

Sadrazam Melek Ahmet Paşa aynı yıl içerisinde, para darlığını ortadan kaldırmak ve hazineye düzenli bir gelir kaynağı sağlamak amacıyla, görev dağıtımları karşılığı verilen bahşışlerin hazine adına alınmasını istemiş ve 'Bahşışler Saymanlığı' adlı bir saymanlık kurmuştur⁸⁴.

1651'de para sıkıntısı o denli artmış ki, 'tersene' para bulunmadığından Çanakkale Boğazına askı olan Avrupa donanmasını kovalamak için gemi çıkarma işlemleri bile yapılamamıştır. Hükümet sürekli olarak yedek hazinenin yardımını istemeye başlamış ve tüm sosyal kesimlerin kızgınlığına yol açan yeni vergiler alınmaya başlanmıştır. Ayrıca 1652-1653 yılı gelirleri süresinden önce toplanmış olduğundan, şavaşıçılara ödenmesi gereken gecikmiş iki yıllık aylıkları karşılamak için gerekli önlemleri almak üzere sadrazam başkanlığında bir devlet kurulu toplanmasına karar verilmiştir.

⁸³ M. Belin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi**, Gündoğan yayınları, Ankara, 1990, s:272.

⁸⁴ Belin,a.g.e,s:273

Toplantıda sultanlık danışmanlarının 'has' gelirlerinin kaldırılması önlendiyse de, kurul üyeleri kendilerine göre doğru sayılabilecek yanıltıcı nedenlerle bu öneriye karşı çıkmışlardır.

1652'lerde Eski Mısır Yöneticisi Tarhuncu Ahmet Paşa, Haziran ayında göreve çağrıldı. Yeni sadrazamın ilk uygulaması varsıl kişilere yeni bir vergi salmak oldu. Bu doğrultuda 'sekbanbaşından' 200.000 keseden daha çok para kopardı. Mutfak, tersane, tophane ve öteki yönetim görevlilerinin parasal işlemlerini incelettirdi, aylık alan savaşıllara görevlilerin kütük defterlerini gözden geçirtti, giderleri kısıtı, savurganlıkları önlemeye çalıştı ve hazineyi güçlendirmek için uğraştı. Eylül ayında Mustafa Paşa'nın sunduğu bir tasarıda; gelirlerin yetersizliği ve yönetimdeki kargaşa nedeniyle sultan başkanlığında bir 'danışma kurulu' toplanması önerildi. Bu kurulda 'has', 'zeamet', 'paşmaklık', gelirlerinin geçimleri için yeterli olandan fazlasını hükümete bırakılmaları önerildi ve onaylandı.

1653'te alınan önlemlerin uygulanması amacıyla sadrazam görevlilere geniş yetkiler vermiştir. Bu dönemde ülkenin içinde bulunduğu durum o kadar kötüdür ki, danışma kurullarında sultan gelir ve giderlerin birbirini karşılamadığını vahim bir durum olduğunu ifade edilmiştir. Bu dönemde Osmanlı devletinin yıllık geliri 24.000 yük olup, bunun 6.000 yükü başkente kalanı da taşraya verilmiştir. Görülüyor ki giderler gelirlerden daha çoktur, hatta bunun içinde bir sonraki yılın vergileri de toplanmıştır. Çözüm olarak Kara Mustafa Paşa dönemindeki gelir-giderlerin ve hatta o yıla ait gelir-gider açığını kapatacak bir kaynak bulunması konusunda kararlar alınmıştır. Bu rapor Sultan IV. Mehmet'e sunulmuştur. Fakat bu çabalar da sonuçsuz kalmıştır.

Tarhuncu Ahmet Paşanın ardından 1653'lerde yerine geçen Derviş Mehmet Paşa göreve başlayınca sert önlemlere başvurmuştur. Fakat bu önlemler hazinedeki darlığın daha şiddetli olmasına ve yasadışı birçok verginin alınmasına neden olmuştur.

1655 ve 1656 yıllarında hazinedeki parasal sıkıntılar en üst seviyeye çıkmıştır. 1656'da durumu gözden geçirmek ve gerekli önlemleri almak için Sultan IV.Mehmet'in başkanlığında yeni bir danışma kurulu kuruldu. Kurulda iç hazineden yeni bir yardım alınmasıyla birlikte ,devlet ileri gelenlerinden ve varlıklı kişilerden gelirleriyle bağlantılı olmak üzere 'imdadıye' adı altında olağandışı bir vergi alınması önerildi. Ancak,bu uygulamadan çok az bir para elde edilebileceği anlaşıldığından bu konu gündemden çıkarıldı. Giderlerin azalması için birçok kentin tek bir görevli ile yönetilmesi de önerildi. Sultanın savaşın yeniden başlatılması isteğine sadrazamın karşı çıkmasıyla kurulun tartışmalarla ara

verilmesine karar verildi. Sadrazam Mehmet Paşanın savaşa karşı çıkması IV.Mehmet'in Köprülü Mehmet Paşa'yı atamasıyla sona ermiştir.

17. yy'da Osmanlı devletinin ekonomisinin bozulmasında en önemli etkenlerden biri de Tımar düzeninin bozulmasıdır. Koci Bey'in IV. Murad'a sunduğu raporların çoğunda "Tımar"ların devlet ileri gelenlerin adamlarına verildiği, eski Tımar düzeninin 17. yy.'dan başlayarak ortadan kaldırıldığı, imparatorluk kurumları arasındaki "Denge" öğelerinin bozulduğu, bunun sonucu olarak da büyük bunalımların ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Geleneksel toprak düzeninin bozulması ile Toprak-Ordu ikileminin oluşturduğu uyum da bozulmuştur ve bu oluşum "Tımar Ordusu" nun işlevinin sona ermesine neden olmuştur⁸⁵.

Böylece devletin görkemli dönemlerinin yaratıcısı olan onurlu kesimde geçim olanaklarını yitirir. Yoksulluk içerisine düşer, önceleri ellerine kazma kürek bile almamış sipahiler savaşlarda toprak taşımak gibi ikincil işlerde görevlendirilirler. Viyana bozgunundan sonra toprakta Tımar düzeninin bozulması ve buna koşut olarak Tımarlı Ordusunun işlevini yitirmesi Sultanın yetkisine karşı denge oluşturan "Tımarlı Kapıkulu" ikilemi etkinliğinin ikinciler yararına bozulması sonucunu beraberinde getirir. Toprak düzeninin bozulmasından sonra Tımarları ele geçiren kapıkulları, yönetici kesiminin üçüncü dilimini oluştururlar. Tümüyle yapay yoldan yaratılmış yönetsel oluşum, kalıtım ilkesini de onaylatarak toprak ve tecim alanlarına el atarlar ve sonunda bu amaçlarına ulaşırlar. Devlet kapıkullarına evlenme izni verdikten sonra, onların çocukları içinde önlem almak zorunda kalır. Bunlar Ocaklara savaşçı olarak yazılır. Kapıkulları ellerinde biriken parayla ülke ekonomisinin tüm alanlarına el atmaya başlarlar. Başlangıçta üretim ve tüketim etkinlik gösterirken giderek toprakların iyeliklerine alırlar. Ancak bu açılıp, saçılma çözülüşü de birlikte getirir. Kapıkullarının savaşa katılma payı giderek düşer ve devlet de onların sayısını artırmak zorunda kalır. Kapıkulu Ocağına yazılma, varsılığın birincil kaynağı durumuna gelir. Bu yüzden ocaklar dıştan büyük bir baskı altına uğrar. Ocak kuralları aşılır, yığınla kişi kapıkulu ocağına yazılır.

Tımar düzeninin çözülüşü ordunun bozulması ve toprağın ele geçirilmesi devam eder. Sultan devletin ileri gelenlerine tam iyelik durumunda toprak bağışlar ve bu

---

⁸⁵ Belin, a.g.e.s.278

topraklar vakfa dönüştürülür. Tüm bu gelişmelerle ilgili olarak ortaya çıkan ilginç bir nokta, bunların Osmanlı Toplum yapısı üzerindeki etkilerinin özelliğidir. Batıdaki burjuvazinin işlevini yüklenecek bir orta sınıf belirlemek yerine, bu gelişmeler Osmanlıdaki toplumsal ve ekonomik değişmeyi engelleyici bir etken olarak devam eder. Toprağın el değiştirmesi oluşumunu, sosyal ve ekonomik yapının çöküşü izler. Ekonomik darlık paranın değer yitirmesi, günlük geçim ederlerinin yükselmesi vergi düzenindeki katılık ve bunun sonucu oluşan anaparanın toprağa yönelmesi, toprakta devlet iyeliğinin özel iyeliğe dönüşmesi, çiftçi halkın toprağında ayrılmasına neden olmuştur. Dönemin dilinde bu kişilere çiftçi bozan denilmektedir. Köylülerin evlerini, köylerini, toplu olarak bırakmalarını en önemli nedenlerinden biri de Celali oluşumunun etkisiyle ortaya çıkan büyük bir bunalımdır. Celali başkaldırılarının yarattığı karışıklıklar bir derebeyliği ortamını da oluşturur. Çağın en önemli üretim aracı olan torağa yönelebilecek ana para birikimi ve bu yönelişin, iyelik düzenine uğradığı değişim sonucu olarak ortaya çıkması derebeyliğin ilk gereğini açıklar. Derebeylik, halk ve esnafın üretim güçleri ile; ekonomiyi egemenliği altında tutmak zorunda olan devlet arasına giren bir güçtür. Çağdaş ekonomik gelişimine aykırı bir yönde ve toplum düzenine tutucu bir güç oluşturduğu için bu kökleşme çağdaş üretim yöntemlerinin önüne engel olmaktadır. Çoğunluğu Ayan ön adıyla anılan bu kişiler halk ile hükümet arasında aracılık eden ve iki tarafın işlerini yürüten kentin ileri gelenleriydi. Bu ayanlar kendi aralarında da güçlendikçe savaşım birbirlerinin topraklarını ele geçirmeye çalışarak toplum düzenin işlevini yitirmesine etken olmuşlardır.

17.yy'da ekonomik yapının çökmesi, ayanların giderek güç kazanması malikâne uygulamasını da ortaya çıkarmıştır. Parasızlıktan bunalan devlet kendine özgü vergi kaynaklarını kentin varlıklı kişilerine satmaya başlamıştır. Böylece vergi toplama yetkisi ve yararlanma ayrıcalığı varlıklı "Ayan", "Bey", "Ağa"ların oluşumunu çabuklaştırmıştır. Ancak gelirlerin yaşam boyu bu kesime verilmesi sakıncalı durumlar oluşturmuştur. Çünkü bu kişiler ölüm öncesi kişiden kişiye danışıklı satışlar yüzünden bu temel düzen işleyişini olumsuz yönde etkilemiş, var olan vergi kaynaklarının toplanmasında tıkanmalar oluşmuştur. Bu kaynakların yaşam boyu koşulu ile satılabilmesi için onun önce hazinenin gelir kaynaklarından olması gerekmektedir. Bu kaynaklar Tımar alanları dışında kalan türdendir. Hazine bu gelir kaynaklarını yaşam boyu koşulu ile satabilmektedir. Ancak uygulama giderek o aşamaya geldi ki, sınırın ötesinde yeni bir kaynak olarak Tımar alanları bulunmaktaydı. Tımar alanlarının devlet gelir kaynaklarına dönüştürmesinden anlatılmak istenen şey bu gelirlerin devlet hazinesi

içine girmesidir. Böylece geleneksel düzenin bozulma süreci sona eriyor, çağın gerekleri doğrultusunda yeni çözümler üretemeyen Osmanlı Devleti kendi bindiği dalı kesmiştir.

Geçici önlemlerle bir süreliğine ertelenen çöküş II. Viyana Kuşatması sonrasında kendini iyice hissettirecektir. Tımar sisteminin bozulması ve mahlûl tımarların ne olacağı meselesi tam açıklığa kavuşmamış iken iktisadi hayatın Osmanlı idari yapısını olumsuz yönde etkilemesi yukarıda bahsettiğimiz yerel destekçilerin ve yardımcılarının söz sahibi olmaları önemli bir etken olacaktır. Özellikle tarım alanlarının sınırlı gelirlerin sabit kaldığı, nüfusun arttığı yıllarda göçler kaçınılmaz hale gelecektir. 18. yy öncesinin Osmanlı ülkesinde önemli şehirlerinde aynı sıkıntılarla karşı karşıya oldukları görülmektedir. Üstelik bu göçler Osmanlı'nın yasakladığı tarım arazilerinde değil bazı önemli şehirlerde de görülmeye başlanmıştır.

Bu tablo 18. yy'da tımar sisteminin iyice küçülmesinden de anlaşıldığı gibi mültezimlerin ve onların yerel güç odaklarıyla birleşen çıkarları Osmanlı Devletinin merkezi otoritesine de zarar verecektir. Nitekim 18.yy'da bir çok Osmanlı şehrinde olduğu gibi giderek küçülen Birgi'de de Ayan aileleri görülmeye başlanmıştır. Biz onları bugün Çakırağa Konağı gibi ihtişamlı ikametgahlardan ve belgeler akseden çeşitli olaylardan izleyebiliyoruz. Ancak, Manisa ile karşılaştırıldığında Şeriye sicillerinden yoksun olan Birgi'nin bu hızlı dönüşümü yeterince kesinleşmemiştir. Elimizdeki tahrir defterlerine göre Birgi'den Tire'ye göçenlerin Tire'de yeni mahalleler kurdukları buna karşılık bir zamanlar çok daha geniş bir alana yayılan Birgi'nin mahalle sayısında ve nüfusunda azalma olduğu gözlenmektedir.

Birgi'den Tire'ye yoğun bir göç olmuştur. Her ne kadar buraya ait sicil kayıtları olmasa da mühime defterlerinde ve diğer arşiv belgelerinde görülen Birgi'nin sönmüşlüğü ve Tire'nin daha fazla adının geçtiği ayrıca 17.yy'ın ikinci yarısında Tire'de gelişmenin hızla ortaya çıktığını bize göstermektedir.

Tire'ye göçün sebepleri düşünüldüğünde, Osmanlı döneminde bölgede tarım, sanayi ve ticaretin iyi olmasından kaynaklanır. Çünkü yörede Birgi'nin kaybettiği bütün özellikleri barındıran ve güvenli olarak görülebilen tek kent Tire'dir. Osmanlı tekstil sanayinin önemli bir kenti olan Tire, kumaş boyama, dokuma, maden işçiliği, dericilik, sanayi ve el sanatları konularında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı ekonomisinin vazgeçemediği yerli üretim olan kaliteli kumaşların Tire'de boyanarak ihraç edilmesi bunun bir tekel haline gelmesi 17.yy. Tire'sini zenginleştiren önemli bir etkidir. Bir çok saray görevlisi ve âlimler emekli olduktan sonra yerleşim yeri olarak Tire'yi tercih

etmişlerdir. Ayrıca, sürgün edilen bazı devlet adamları da Tire'yle ilişkilerini giderek artırmıştır⁸⁶.

Bunun yanında 1676 tarihli Aşiret ve Avâız defterlerine göre de Birgi'nin 668 yekun hanesine karşılık Tire'nin 985,5 yekun hanesi bulunmaktadır.⁸⁷

B-XVII. YÜZYIL'DA BİRGİ VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN BAZI SORUNLAR

XVII. Yüzyıl Mühime defterlerine bakıldığında, Birgi'de bazı önemli sorunlar da kendini hissettirmektedir. Bunların başında vergi sorunları gelmektedir.

1-Vergi Sorunları

Devlet adamlarının toplamış oldukları vergileri merkeze teslim etmemeleri birtakım önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Birgi naibi Mehmed Ali, 1067 senesi için ferman olunan kürekçi bedelleri için Birgi ahalisinden fazla para toplamış ve bu parayı kürekçi başına altmış guruş olarak İstanbul' a teslim etmiş, geri kalan bin üç yüz seksen guruşu da zimmetine geçirmiştir. Eksik olan para nedeni ile Birgi halkı suçlu görülmüş ve hapsedilmiştir. Bunun yanı sıra da zulm görmüşlerdir. Bu kazadan Mevlana Abdülfettah, gönderdiği mektupla naibin halktan fazladan vergi topladığını; fakat parayı tam olarak teslim etmediği için halkın başına gelen durumları haber vermiş, böylece naibi şikayet etmiştir. Birgi ve Tire kadıları ile Aydın sancağı mütesellimine bu yüzden hüküm yollanarak Mevlana Abdülfettah'ın yazdığı durum bildirilmiştir (Evail-i Şevval 1067 / Temmuz Ortası 1657)⁸⁸. Anlaşılacağı üzere merkez bu durumda naibin cezalandırılması hakkında bir emirde bulunmamıştır.

Önceden İstanbul kadısı iken sonra Birgi kazası mutasarrıfı olan Mevlana Ahmed, 1067 yılında Birgi kazasından ferman olunan 105 nefer kürekçiyi Tersane- i Amire' ye teslim etmiştir. Aynı zamanda 15 hanenin avarızını 300 guruş, mursallı adlı karyenin kürekçisinin vefat etmesi ile 50 guruşu ve Keles kazasının kürekçisinin vefat

⁸⁶ Bkz Munis Armağan, **Devlet Arşivlerinde Tire**, İzmir, 2003. Armağan'ın kitabında biraz karmaşık da olsa Tire ve çevresinin yaşadığı tarihsel dönüşüm görülebilmektedir. Kitaptaki tablolara bakıldığında Tire'de nüfusun 16. yüzyıla göre artış gösterdiği ve kentin mahalle sayısı ile köylerinin arttığı anlaşılmaktadır.

⁸⁷ Aslı Şahin, **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı** (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâız Defterlerine Göre), Aydın, 2008, s. 201- 202.

⁸⁸ BOA, A.DVNS. MHM. D. 92, s. 21, h. 100

etmesi ile de artı 50 guruşu kendi malından ödemiştir. Bu toplam 400 guruşu Osman adlı kişiden ve naib olan Mehmet'den talep etmiştir. Fakat siyavuşoğlu Mehmed adlı kadı ile kedhüsdası Ali paranın verilmesine engel olunca Mevlana Ahmet bu görevlileri, Tire mollası ve Aydın sancağı mütesellimine cezalandırılması için emir vermiştir. (Evahir- i Muharrem 1068 / Ekim Sonları 1657).

Zeamet karyelerinde vergi toplamakla görevlendirilen kişiler, paranın bir kısmını göndermeyerek zimmetlerine geçirmişlerdir. Divan- ı Hümayun kâtiplerinden olan Mehmed mutasarrıfı olduğu zeamet karyelerinden Birgi ve tevabii karyelerindeki 1069 yılına ait mahsülün toplanması ve teslim alınması için adamlarından Mustafa adlı kişiyi subaşı olarak görevlendirmiştir. Seksen bin akçelik meblağı toplayan subaşı bu miktarın kırk iki bin akçesini teslim etmiş, geri kalan otuz sekiz bin akçeyi de kendisine bırakmıştır.. Mutasarrıf Mehmed'in şikayeti sonrası Güzelhisar mollasına, Denizli ve Bozdoğan kadılarına hüküm yazılarak bu kişinin bulunması ve elinde kalan akçeyi almaları emredilmiştir (Evail-i Şevval 1070/ Haziran Ortaları 1660)⁸⁹.

Devlet adamlarının durumuna baktığımızda, zimmete geçirilen paralar, toplanan verginin ilgili makama ulaştırılmaması, devlete borçlu olan yöneticiler, eşkıyalığa ve üzerlerine vazife olmayan işlere karışan görevlilere rastlamaktayız. Bunlardan Birgi naibi Ali'nin topladığı kürekçi bedellerini İstanbul'a eksik olarak göndermesi Birgi halkının zor durumda kalmasına neden olmuştur. Yine kürekçi bedelleri ile ilgili olarak Bozüyük kazası ahalisinden alınan vergi kadı tarafından Tersane-i Amire' ye teslim edilmesine rağmen, kadı kendisine verilen paranın eksik olduğu iddiası ile ahaliden ikinci kez para toplamıştır. Bu durum sadece kürekçi bedellerinde değil Birgi'deki zeamet karyelerinde de görülmüştür . Söz konusu verginin bir miktarını alan subaşı ortadan kaybolmuştur. Devlete borçlu olan yöneticilerin ölümünden sonra gerçekler anlaşılmıştır.. Buna örnek olarak Aydın muhassılı Abdülbaki Paşa' nın ölümü sonrası onun eşkıyalık yaptığı ve devlete olan borcunun ortaya çıktığını gösterebiliriz. Ama yaşadığı sıralarda işlediği suç ortaya çıkmamıştır.

2-Diğer Sorunlar

Birgi'de bulunan Bademiye karyesinden Veli isimli kişi vergisini ödemiş olduğu zeytin, armut, nar vs. haslarının belgesi olduğu halde İbrahim adlı bir yeniçeri buraları tapu ile aldığı iddiasında bulunmuş, kendisi de bir süre sonra vefat edince gelini olan

⁸⁹ BOA, A.DVNS. MHM. D. 93, h. 288

Ayşe isimli kadın buralara sahip çıkmıştır. Veli' nin durumu arzuhal sunarak şikayet etmesi sonrasında Birgi kadısının bu meseleyi mahallinde halletmesi emrinde bulunulmuştur (Evasıt-ı Ramazan 1075/ Nisan Başları 1665)⁹⁰.

Birgi kazasından olan Arif Mehmed adına otuz guruş toplayan Rabia hanım, bu kişiden parayı istediğinde alamamıştır. Arif Mehmed'in mahkemeye götürülüp sorgulanması için Birgi mollasına ve Aydın sancağı mütesellimine emirde bulunulmuştur (Evail-i Cemaziyelevvel 1075/ Kasım Sonları 1664)⁹¹. Bu durumun benzeri Kuşadası' nda yaşanmıştır. Kuşadası kazasından Hacı Fazlı, burada sakin olan Boşnak Hasan'da olan iki yüz on yedi guruş parasını istemiş; fakat Boşnak Hasan bu parayı vermekte zorluk çıkarmıştır. Durumu arzuhal eden Hacı Fazlı' nın şikayeti üzerine Boşnak Hasan'ı götürmek için İstanbul'dan bir mübaşir görevlendirilmiştir (Evasıt- ı Cemaziyelevvel 1075 / Aralık Başları 1664)⁹².

Mühime defterlerinden birinde bununla ilgili bir kayıt görülmektedir. Buna göre, Aydın sancağında altın ve guruş keserek kalpazanlık yapan kişilere ayan-ı vilayetten bazı kişiler de katılmıştır. Altın ve guruş değerinde düşüş olunca önceden Birgi kadısı olan Mevlana Ebu -Bekir mektup yazarak durumu şikayet etmiştir. Aydın sancağındaki kadılardan bu kalpazanları yakalamalarını istemiştir (Z.A 1004- 1005 / 1595- 1596).⁹³

Aydın sancağında bunun dışında Birgi kazasında kalpazanlık olayı meydana gelmiştir. Tire' de daha önce yakalanmış olan kalpazan Hüseyin Çelebi'ye ortaklarının kim olduğu sorulunca, Birgi'nin demir karyelerinden Derebezlemesi adlı karyede oturan Molla Yusuf Bosnevi olduğunu söylemiştir. Molla Yusuf Bosnevi' nin evinin aranması sonucunda kalpazan olduğunu kanıtlayan birçok alete (sikke düzleştirici vs.) ve kalp akçeye rastlanılmış, bunun sonucunda mahkemeye götürülmeye karar verilmiştir. Ancak mahkemeye götürülme sırasında kaçarak orman içinde kaybolmuştur. Birgi naibi de, durumu Mevlana Ali Ordu-yu Hümayun' a mektup göndererek arz etmiştir. Bu sırada Aydın sancağı muhassılı İsmail Paşa' ya kaçan Molla Yusuf'un yakalaması ve hapsedilmesi emredilmiştir (Evail-i Zilkade 1108/ Mayıs Sonları 1697)⁹⁴.

⁹⁰ BOA, A.DVNS. MHM. D. 95, s. 57, h. 362

⁹¹ BOA, A.DVNS, MHM. D.95, s. 45, h. 273

⁹² BOA, A.DVNS, MHM. D.95, s. 45, h. 276

⁹³ BOA, A.DVNS. MHM. D. 74, s. 89, h. 312

⁹⁴ BOA, A.DVNS. MHM. D. 110, s. 4, h. 2

19. yy başlarına ait temettuat kayıtlarında Birgi'nin nüfusunda meydana gelen değişiklikler izlenebilmektedir. Buna göre elimizdeki tahrirle karşılaştırsak 1673 tahrirde 12 adet mahalle var iken, 1844 temettuat defterlerinde mahalle sayısı 16'dır. Bunu bir tablo haline getirecek olursak:

TABLO: IX: 1673 Tahriri ve 1844 Temettuat Defterlerine Göre Hane Sayılarındaki Değişim

1673 Tahrir defteri		1844 Temettuat Defteri	
Mahalle İsimleri	Hane Sayısı	Mahalle İsimleri	Hane Sayısı
Akmescid	29	Akmescid	78
Dernek	11	Dernek	38
Kurtkadı	11	Kurtgazi	42
Hızırlık	15	Hızırlık	70
Çörek Baba	9	Çörek Baba	19
		Rumiyan	33
Demirboğa	19	Timurbaba	42
Kızılmescid	24	Kızılmescid	13
		Karataş	12
Cami-i Kebir	38	Cami-i Kebir	134
Sine	24	Sene	77
Taşpazar	22	Taşpazar	29
Sasalı	25	Sasalu	32
		Üsküsler	23
Sarıbey	22	Sarubey	77

Tire, 17.yy başlarından itibaren çekim merkezi haline gelmiştir Bu durum eskisi kadar gelir elde edemeyen ticari ve sanat erbabının yükselişe geçen Tire'ye yerleşmesine neden olmuştur. Boyacılık (kök boya), dokumacılık gibi mesleklerde başarı elde eden Tire esnafı uzun müddet İstanbul'un ihtiyacına yönelik üretimine devam etmiştir. Buna karşılık Birgi de, giderek küçülerek bölgedeki sanayi de çökme noktasına gelmiştir. Tarıma dayalı üretim nedeniyle halkın daha az gelir elde etmesi ve

artan vergilerle bunalması halkın bölgeden uzaklaşmasına neden olmuştur. 19.yy başlarından itibaren de Voyvodaların ve ağaların baskısına karşılık eşkıyalık ve baş kaldırma hareketleri görülmeye başlanmıştır. Birgi kaynaklı olmasa da bu eşkıyalık hareketlerine Birgi ve civarından da katılım olduğu bilinmektedir. Ayrıca, bazı davaların aksettiği mühimme kayıtlarında “Birgi”nin başta kalpazanlar olmak üzere kanun dışı gelir elde etmek isteyen bazı kimselerin uğradığı bir yer haline geldiği anlaşılmaktadır. XVII. Yüzyıl Mühimme defterlerinden birinde bununla ilgili bir kayıt görülmektedir. Buna göre, Aydın sancağında altın ve gurus keserek kalpazanlık yapan kişilere ayan-ı vilayetten bazı kişiler de katılmıştır. Altın ve gurus değerinde düşüş olunca önceden Birgi kadısı olan Mevlana Ebu -Bekir mektup yazarak durumu şikayet etmiştir. Aydın sancağındaki kadılardan bu kalpazanları yakalamalarını istemiştir (Z.A 1004- 1005 / 1595- 1596)⁹⁵.

Buna benzer bir olay da şöyle anlatılmıştır. Tire’de daha önce yakalanmış olan kalpazan Hüseyin Çelebi’ye ortaklarının kim olduğu sorulunca, Birgi’nin demir karyelerinden Derebezlemesi adlı karyede oturan Molla Yusuf Bosnevi olduğunu söylemiştir. Molla Yusuf Bosnevi’ nin evinin aranması sonucunda kalpazan olduğunu kanıtlayan birçok alete (sikke düzleştirici vs.) ve kalp akçeye rastlanılmış, bunun sonucunda mahkemeye götürülmeye karar verilmiştir. Ancak mahkemeye götürülme sırasında kaçarak orman içinde kaybolmuştur. Birgi naibi de, durumu Mevlana Ali Ordu-yu Hümayun’ a mektup göndererek arz etmiştir. Bu sırada Aydın sancağı muhassılı İsmail Paşa’ ya kaçan Molla Yusuf’un yakalaması ve hapsedilmesi emredilmiştir (Evail-i Zilkade 1108/ Mayıs Sonları 1697)⁹⁶.

1865 yılında , Birgi’de önemli derecede salgın hastalıkların ortaya çıkması bir yandan da Ödemiş’in iktisadi bakımdan önemini artırması nedeniyle Birgi eski önemini yitirmiş ve yerini Ödemiş’e kaptırmıştır. 1867’de ise Aydın ilinin yeniden örgütlenmesi sırasında Birgi bu zamana kadar ilçe merkezi olarak kalmış 1867’den sonra ise Bucak olmuştur. 1923’te Cumhuriyetin ilanından sonra Birgi gene Ödemiş ilçesinin bucağı durumunda kalmıştır.

Birgi’nin Osmanlı dönemindeki yönetimi ile ilgili bilgilere, tarihi araştırmalar yapan Temettüat Defterlerinden ulaşılmaktadır. Bu defterler ayrıca, Osmanlı

⁹⁵ BOA, A.DVNS. MHM. D. 74, s. 89, h. 312

⁹⁶ BOA, A.DVNS. MHM. D. 110, s. 4, h. 2

İmparatorluğu'nun reform dönemi olan Tanzimat Dönemi'nden kalan kasaba sakinlerinin sahip oldukları mülklerin dökümünü veren 1844 tarihli mufassal tahrir defterleridir.

Temettüat Defterleri'nde belirtilene göre, Birgi'de toplam 16 mahallede 772 hane bulunmaktadır. Hanelerin sahip oldukları mülk de tek tek kaydedilmiştir. Bu rakamlar, kasabanın XVIII. yüzyıl içinde Celali isyanlarının neden olduğu tahribattan yavaş yavaş kurtulduğunu göstermektedir. Hatta kasabanın 1573'te ulaştığı nüfustan biraz daha fazlasına sahip olduğu görülmektedir. Birgi Temettüat defterlerinde söylenilenden daha büyük olmalıydı. Zira defterlerde sayılan 16 mahalle arasında, Birgi'nin eski mahallerinden üçü yoktu. Samad Baba Mahallesi, Savad Baba Tekkesi Mahallesi, Kutlu Bey Mahallesi defteri görülmediği için tam sayıyı veremiyoruz.

1831 yılında Birginin nüfusu 5713 İslam topluluğu ve 213 Reaya 'dan oluşmuştur⁹⁷.

⁹⁷ E. Z. Karal, "Osmanlı İmp.'da ilk Nüfus Sayımı", B.D. İ.E, Ank. 1992, s.126 ve 206. Birgi'nin 17. yüzyıl ortalarındaki nüfus verilerine geçmeden önce Osmanlı Devleti'nde modern anlamda yapılan ilk sayımı olan 1831 nüfus sayımı ile ilgili bilgilere göz atmak yerinde olacaktır:

Aydın Sancağında vâki Birgi kazasındaki mevcut ehl-i İslâmın mikdarı⁹⁷

Kazay-ı Birgi

Neferen

5713 sagir ve kebir

0983 keزالik

4730

Rum nüfus

Birgi'deki

Rum /ruus

135

Bekaran_1 Rum der nefis-i Birgi/

Ruus

64

Göç edip 10 yıldan

Karaman Az Birgi'de yerleşik

Karyesindeki/ruus

Rum /ruus

3

11

Toplam

Ruus

213

Birgi'yi göç verdiği Tire ile karşılaştırırsak aynı sayımda Tire'nin toplam nüfusu 12142'dir reaya hariç İslam nüfusu 11178 olarak verilmiştir. Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğundaki gerçeğe en yakın verilerin

1844 yılında Osmanlı sayımının rakamlarının yanı sıra Fransız gezgini olan mimar ve sanat tarihçi Charles Texier'in yaklaşık aynı yıllarla ilgili olarak verdiği bilgi kırıntılarına sahibiz. XVIII.yy'da ise kentte önemli değişimler olmuş, nüfusun da göreceli olarak arttığı görülmüştür. XIX yy'da ise Hıristiyan Rum nüfusu hızla artmıştır. Bunun nedeni, Anadolu sahilleri yakınındaki kalabalık adalardan göç edenlerden kaynaklanmıştır.

1888 yılında Birgiyi oluşturan halk topluluğu, 8745 yerli Zükur İslam , 385 Rum ,8735 yerli İnas İslam, ve 37 Rum inas'dır. Yerli Zükur ve yerli İnas halkın nüfusu 18.246'dır.⁹⁸

Bu verilere göre, XIX. yy sonlarında imparatorluktaki çeşitli Hıristiyan grupların sayısal güçlerini olduğundan çok daha fazla göstermek ve böylece toprak iddialarını desteklemek yoluna başvurdukları bilinmektedir.

Birgi, kadim hanelerin de verildiği 1673 tarihli tahrir defterine göre nasıl bir nüfus yapısı sergilemektedir? Bu sorunun, yanıtını Maliyeden Müdever defterler arasında bulunan bir tahrir defterinde arayabiliriz. Birginin yalnız nüfusuyla ilgili değil içinde geçen isimler ve lakaplar ile kültür tarihi bakımından da önem taşıyan bu defterin transkripsiyonunu aynen vermeyi uygun görüyoruz.

---

alınabildiği ilk nüfus sayımında Birgi'nin Tire karşısında nüfus bakımından çok geride kaldığı anlaşılmaktadır. Tire yalnız Birgi'den değil başka birçok kentten ve köyden göç almıştır. Mehmet Başaran, **Tanzimattan Cumhuriyete Tire**. Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000, s. 64-65.

⁹⁸ Mustafa Özder, **Aydın Vilayeti Salnamesi ve Tahriri (H 1306-M. 1888)**, (Lisans Tezi), Elazığ 2006, s.194.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BİRGİ KAZASI AVARIZ DEFTERİ

MALİYEDEN MÜDEVVER

MAD.d. Defter N0: 03032

Birgi Kazası Avarız Defteri

Sahih mefhum olmak üzere mahallinde zabt olundu.

: 29 muharrem 1073 (12 Ekim 1662)

Suret verile

Kaza-i Birgi der **Liva-i Aydın ...** avarız-ı kaza-i mezbure mütekaidin-i karye ve gayrıhu

.....

Fi'l asl hâne

bedel-i avarız –ı reaya-i mütekaidin

731

.....

25585

Bâhusus tahrir-i cedid için şeyhi haliyâ kazay-ı merkûme ve muavenetinde İbrahim Ağa

Sakinan-ı Kaza-i Birgi

Neferen

1774

Hane

668

Reaya

neferen

1940

Hane

731

Sakinan-ı Kasaba-i

Tire

Neferen

126

Hane

63

Arz-ı Bendeleri budur ki,

Aydın sancağına tâbi Birgi kazasının defter-i Mevkufatta 731 hane olan defter noksan gelmemek üzere müceddeden tahriri ferman olunmağla Murrabi-i merhum Mustafa Paşa kethüdası kulları mübaşeretle marifet-i kadı ile Ale'l esami tahrir olunup Asitane-i Saadete reayası yeddi ile irsal eyledikleri mümhur defter mucebince hesap olundukda kanun üzere her üç evleri bir hane hesabından 647 hane olup 84 hane noksan olmuş idi. Hâliyâ ol noksan olan 84 hane reaya tarafından gelen reaya rızaları ile hallü halince umum üzere tevzi ve Tire'de sakin olan reayası ile cümle 731 hane tekmil eylemişlerdir. Ancak tahrirden mukaddem harice'z defter mütekayidin reayası için beher hanelerine zamm olunan 35 akçe ki 25 bin 585 akçe eder bu defa ol tekayüd reayası tahrire dahil olmağla 35'er Akçe def'a iktiza eder ve kazayı mezbure reayasından 160 nefer reaya asıl karyelerin terk edüp varup nefis-ü Tire mahallatında sakin ve mülk ve emlak edinüp onda kar ve kesb etmeleriyle ve Tire'de haneye dahil olmayıp harice'z defter olmakla mahalline varulup marifet-i Şer'i ile keşf ve ale'l esami tahrir olundukta eski yerlerine kaldırmak mümkün olmamakla Hane-i Avarızların sakin oldukları yerde eda etmek üzere 63 hane olup başka defter olduğu ecilden hâlâ Birgi kazasından ifraz ve Tire kazasına ilhak olunmak üzere suret rica ederler bu babda ferman saadetllü sultanımındır. Fi 20 Muharrem sene 1073. (3 Ekim 1662)

Sureti verildi 14 safer 1073(27 Ekim 1662)

Defter sayfa: 4⁹⁹

Hanehay-ı avarız-ı kazay-ı Birgi der livay-ı Aydın vâcib sene 1073

Mahallat

Mahalle-i Sinne

Neferen 32

Hane ebced

Mahalle-i Temur Boğa (Baba)

Neferen 17

Hane ebced

Mahalle-i Sarı Bey

Neferen19

Hane ebced

Mahalle-i Börekçi (?)

Neferen 12

Hane ebced

⁹⁹ Defterin diğer sayfaları boştur.

Mahalle-i Kurd Kadı

Neferen 16
Hane ebced rub yarım

Mahalle-i Dernek

Neferen 9
Hane ebced

Mahalle-i Kızılmesjid

Neferen 23
Hane ebced

Mahalle-i Hızılık

Neferen17
Hane ebced

Mahalle-i Akmesjid

Neferen 35
Hane ebced

Mahalle-i Hacı Ahmed

Neferen 27
Hane ebced

Mahalle-i Çörek Baba

Neferen 28
Hane ebced

Mahalle-i Sasalı

Neferen 12
Hane ebced

Mahalle-i Dereli

Neferen 22
Hane ebced

Mahalle-i Daşbazarı

Neferen 25
Hane ebced

Mahalle-i Çakalderesi

Neferen 37
Hane ebced

Mahalle-i Manastır

Neferen 16
Hane ebced

Mahalle-i Samet Baba

Neferen 37
Hane ebced

Mahalle-i Kutlu Beyler

Neferen 14
Hane ebced

Yekün hane¹⁰⁰

¹⁰⁰ Birgi'nin 1149 yılı Âvârız Hânesi de 466,5 dir. Bu konuda bkz. B.O.A.D.BŞ.M.d 17279 ve Cevdet Maliye 17912.

Nahiye-i Süleyman**Karye-i Süle Gazi**

Neferen 26

Hane

Karye-i Tekfur tâbi-i Karye-i Urgalu

o

Neferen

Neferen 21

47

Hane

Hane ebced

ebced¹⁰¹**Karye-i Gümeli Yenicesi**

Neferen 8

Hane ebced

Karye-i Sungurlu**Karye-i Aşurlar****Karye-i İsmail tabi-i**

1844 Temettuat defterlerinde ise toplam 677 hane göze çarpar. Bkz. Ayşe Beytaş, XIX. Yüzyıl Ortalarında Birgi Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001, 1073 tarihinde mahalleler kabaca şöyle sıralanır:

Sünne

Demirboğa

Türkmen

Kurdkadı

Dernek

Kızılmescid

Hızırlık

Akmescid

Cami-i Kebir

Çörek baba

Sasallu

Dereli

Taşbazarı

Çakalderesi

Samud (Samet)

Börekçi

Hisariçi

Sinli Elekçi

Ahi Germiyan

Kefere

Sene 1073

¹⁰¹ Hane sayıları burada ebced hesabıyla verilmişse de ileride açık olarak yazılmıştır.

Neferen 27
Hane ebced

Neferen 30
Hane ebced

Genev cemaati
Neferen 3
Hane ebced

Karye-i Süleyman
Tabi-i o
Neferen 44
Hane
Ebced

Karye-i Süleyman yaylası
Neferen 22
Hane
ebced

Karye-i Oğuzlar
Neferen 6
Hane ebced

Karye-i Demircülü
Neferen 26
Hane ebced

Karye-i Mekse
Neferen 8
Hane ebced

Defter sayfa : 5

Nahiye-i Süleyman

Karye-i Seki
tâbi-i o
Neferen 13
Hane ebced

Karye-i Sinekli mâ Konarlu
Neferen 10
Hane ebced

Karye-i Yazı
Neferen 17
Hane ebced

Karye-i Eşleme
Neferen 3
Hane ebced

Karye-i...Bey...ve Arıcılar
Neferen 5
Hane
Ebced

Karye-i Su çıkırığı
Neferen 9
Hane
Ebced

Karye-i Köşeler
Neferen 9

Karye-i Urbalu
Neferen 30

Karye-i Dadbeyi
Neferen 79

Hane ebced

Hane ebced

Hane ebced

Karye-i Kulfallu

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Yenice-i Adıgide

Neferen 5

Hane ebced

Karye-i Marmara**Aladağı**

Neferen 26

Hane ebced

Nefs-i Marmara

Neferen 49

Hane ebced

Karye-i Karadoğan

Neferen 19

Hane ebced

Karye-i Dolablar

Neferen 3

Hane ebced

Karye-i Baklan

Neferen 3

Hane ebced

Karye-i Kulaksız

der nahiye-i Osman

Neferen 7

Hane ebced

Karye-i Mürselli

Neferen 44

Hane ebced

Karye-i Başdeğirmen

Neferen 41

Hane ebced

Karye-i Beyköy

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Bekleme¹⁰²-i**kebir**

Neferen 15

Hane ebced

Karye-i Bölücek

Neferen 20

Hane ebced

Karye-i Aşıklar

Neferen 3

Hane ebced

Nahiye-i Bademiye**Karye-i Uzundere**

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Eymirli

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Karlıslu

Neferen 4

Hane ebced

Karye-i Pervaneli

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Ayasuret

Neferen 8

Hane ebced

Karye-i Alaşarlı

Neferen 4

Hane ebced

Karye-i İsalı

Neferen 17

Hane ebced

Karye-i Mescitli

Neferen 16

Hane ebced

Karye-i Kulfallu

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Kıymacılar

Neferen 15

Hane ebced

Karye-i Köşeler

Neferen 3

Hane ebced

Karye-i Gemriköyü

Neferen 13

Hane ebced

Defter sayfa: 6**Karye-i Şeyhli tâbi-i****Bademiye**

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Haslıcalar

Neferen 20

Hane ebced

Karye-i Alma belek

Neferen 5

Hane ebced

Karye-i Bıçakçı

Neferen 12

Hane ebced

Karye-i Posacılar

Neferen 3

Hane ebced

Karye-i Ketanderesi

Neferen 5

Hane ebced

Karye-i**Birinci****Karye-i Kurucaova****Gidesi**

Neferen 3

Neferen 33

Hane ebced

Hane ebced

Karye-i Çatak

Neferen 17

Hane ebced

Karye-i Sığrakçılar

Neferen 7

Hane ebced

Karye-i Danişmendli

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Kaya

Neferen 8

Hane ebced

Karye-i Sarnıçlı

Neferen 3

Hane 1

Karye-i Perakende-i Dereköy**ve çiftlik-i Ahmed Çavuş**

Neferen 4

Hane 1,5

Karye-i Topalan

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Asa Bey	Karye-i Piyade-i Hancık (?)	Yekûn ve rub'
Neferen 3	Neferen 7	99 ve 1 rub'
Hane 1	Hane ebced	

Nahiye-i Şamlıca

Nefs-i Şamlıca	Karye-i Güre tâbi-i O	Karye-i Başviran-ı sağır
Neferen 33	Neferen	Neferen 7
Hane ebced	33	Hane ebced
	Hane ebced	

Karye-i Başviran-ı Kebir	Karye-i Çayır	Karye-i Temurderesi
Neferen 20	Neferen 23	Neferen 17
Hane ebced	Hane ebced	Hane ebced

Karye-i Manastır	Karye-i Cemaat	Karye-i Adıgüme
Mâ Seki	Neferen 28	Neferen 16
Neferen 11	Hane ebced	Hane ebced
Hane ebced		

Karye-i Ödemiş	Karye-i Kızıl Ali	Karye-i Yatağan
Neferen 21	Neferen 7	Yenicesi
Hane ebced	Hane ebced	Neferen 3
		Hane 1 rub' 1

Karye-i Bulgaz-ı Ulvi	Karye-i Bulgaz-ı Sufli	Karye-i Bucak
Neferen 9	Neferen 19	Neferen 3
Hane ebced	Hane ebced	Hane 1 rub' 1

Karye-i Ömerköy

Neferen 7

Hane ebced

Defter sayfa :7**Nahiye-i Şamlıca****Cemaat-i****Kuruca Geyre**

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Eğricedere

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Akça Ali

Neferen 6

Hane ebced

Karye-i Ayaklı

Neferen 9

Hane ebced

Karye-i Küçükler

Neferen 4

Hane 1,5

Karye-i Tırkı

Neferen 4

Hane 1,5

Karye-i**Bölücek-i Kebir**

Neferen 34

Hane ebced

Karye-i**Mekse**

Neferen 24

Hane ebced

Karye-i Bazdegümi

Neferen 35

Hane ebced

Karye-i**Arhanda**

Neferen 3

Hane 1

Hane toplamı

668

Sakinan-ı der memâlik-i Tire zikr olunan kuradan rihlet edüb Medine-i Tire’de tavattun eyleyen reayâdır.

Karye-i Şamlıca	Karye-i Güre	Karye-i	Pirinçi	Karye-i Kızıl Ali
Neferen 25	Neferen 22	Geyresi		Neferen 8
Hane ebced	Hane ebced	Neferen 15		Hane ebced
		Hane ebced		

Karye-i Dadbeyi	Karye-i Irgalu	Karye-i Seki	Karye-i Güme
Neferen 3	Neferen 12	Neferen 3	Neferen 8
Hane ebced	Hane ebced	Hane 1	Hane ebced

Karye-i Sülegazi	Karye-i Dereli	Karye-i	Yenice-i	Karye-i Başviran
Neferen 25	Neferen 2	Kebir		Neferen 3
Hane ebced	Hane 1	Neferen 8		Hane ebced
		Hane ebced		

Karye-i Mekse	Karye-i	Yenice-i	Karye-i Saruhancık	Karye-i Bıçakçı
Neferen 11	Kebir		Neferen 4	Neferen 4
Hane ebced	Neferen 8		Hane ebced	Hane ebced
	Hane ebced			

Karye-i Başviran	Karye-i Mursallu	Karye-i Bey Köyü	
Neferen 7	Neferen 4	Neferen 4	
Hane ebced	Hane ebced	Hane ebced	Cem’an 63

Tire’de sâkin olanların

Eski yerlerine kaldırmak mümkün olmamağla avâriz ve sair tekâlifleri bâ fermân-ı cihandâri Tire’de kayd olunmuşdur.

Mina hays ü’l cem’evî 731.

Defter Sayfa:12

Kaza-i Birgi Mahallatı¹⁰³

Hesab oluna¹⁰⁴

Mahalle-i Sinne

Kadim Hane: 3¹⁰⁵

Mevcut Hane: 32

Osman b. Halil	Mücerred Mehmed Osman	Mustafa b. Halil
Mustafa b. Ali	Mehmed b. Hayati	Mustafa b. Mehmed
Mustafa b. Bekir	Hüseyin b. Hamza	Kara b. Mahmud
Yusuf b. Ramazan	Mustafa b. Osman	Ali b. Mahmud
Ahmed b. Ali	İskender b. Yusuf	Halil b. Hüseyin
Mehmed b. Muslu	Mahmud b. Abdülkerim	Mücerred Ahmed b. Osman
Mücerred Ali b. Abdullah	Mücerred Ali b. Salih	Mücerred Ali b. Hüseyin
Mücerred Hasan Mustafa	b. Mücerred Hüseyin b. Emrullah	Rıdvan b. Abdullah
Ahmed b. Mehmed	Osman b. Rıza	Veli b. Abdullah
Mahmud b. Abdullah	Mustafa b. Abdullah	Mehmed b. Veli
Mehmed b. Abdullah	Hasan b. Yusuf	

¹⁰³ Buradan itibaren Birgi Mahallelerinin hane reisleri yazılmaya başlanmıştır.

¹⁰⁴ Defterin 8 den 12 ye kadar olan sayfaları boştur. 12 numaralı sayfada kalınca yatay bir hat ile “hesab oluna” yazısı göze çarpmaktadır.

¹⁰⁵ Eski tahrirde kaydedilen mahallelerin yanına yeni defter yazılırken Kadim Hane: haneleri de eklenmiştir.

Mahalle-i Temur Boğa**Kadim Hane : 4****Mevcut Hane: 17**

Mustafa b.Bali	Ali b.İbrahim	Sermet b. Hüseyin
Kosta Zımmi	Hazarlı Kosta	Ahmed b. Mahmud
Mehmed b. Ahmed	Ahmed b. Mehmed	Yani Minol zımmi
Mustafa b. Mahmut	Malohi Yani	Mehmed b.Abdülkerim
Mihal Zımmi	Mücerred Mehmed b. Ali	Mücerred Yani Veled-i Yorgi
Mücerred Mehmed b. Salih ?	Yumak Süleyman	

Mahalle-i Sarıbey**Kadim Hane: 3****Mevcut Hane:19**

İbrahim b. Süleyman	İbrahim b. Osman	Hüseyin b. Hasan
Ahmed b. Hüseyin	Mustafa b. Mehmed	İbrahim b. Mehmed
Musa b.Hasan	Mehmed b.Mustafa	Mehmed b.İslam
Ali b. Musa (?)	Mehmed b. Ali	Emrullah b. İbrahim
Abdullah b. Hasan	Halil b. Mehmed	Mücerred Mustafa b.Mehmed
Mehmed b. Habib(?)	Mücerred Mehmed b. İbrahim	Mücerred Ahmed b.Mehmed
Hami b. Mehmed		
	Sah Sah Sah	

Karye-i Türkmen**Kadim Hane: 4****Mevcud Hane : 12**

Mücerred İsmail b. Mustafa	Mehmed b.Abdurrahman	Mehmed b. Ahmed
Osman b. Hüseyin	Bekir b. Mustafa	Abdullah b. Ali
Ali b. Abdullah	Derviş b. Mehmed	Süleyman b. Abdullah
Yahya b. Mihal	Mücerred İbrahim b. Abdullah	Mehmed b. İbrahim

Mahalle-i Kurd Kadı (Gazi)**Kadim Hane: verilmemiş****Mevcud Hane: 16**

Abdullah b.Mehmed	Mehmed b.Yusuf	Osman b.Hüseyin
Mehmed b.Ömer	Hüseyin b.Baki	İsmail b.Mehmed
Kerim b. Mehmed	Mehmed b.İbrahim	Mehmed b. Mustafa
Mustafa b. Abdullah	Veli b.Ahmed	Çakırcı Mustafa
Ali b.İbrahim	Mücerred Üveys b.Kerim	Mücerred Mehmed b.Sefer
Sah Sah Sah		

Mahalle-i Dernek**Kadim Hane: 5****Mevcut Hane: 9**

Mücerred Ahmed Abdullah	b. Hüseyin b. Osman	Hüseyin b. Receb
Mehmed b. Ali	Mustafa b. Hamza	İlyas b. Mustafa
Himmet b. Ali	Derviş b. Hüseyin	İsmet b. İsmail (?)
		Sah Sah Sah

Mahalle-i Kızılmesjid**Kadim Hane: 7****Mevcut Hane: 24**

Mahmud b. Abdullah	Ahmed b. Yusuf	Mehmed b. Halil	Ahmed b. Hüseyin
Halil Mehmed	Halil Hüseyin	Mahmud Veysel	Ahmed Yusuf
Mehmed Yusuf	İbrahim Abdi	Ali Mehmed	Bekir Resul
Berber Ali Abdullah	Mücerred Mustafa Ali	Abdullah Mehmed	Hüseyin Hamza
Hüseyin Abdullah	Mücerred İbrahim	Berber Hamza	Mustafa Abdülkerim Hüseyin
Hüseyin Abdülkerim	Süleyman Hasan	Mehmed İsa	Halil Osman
Sah Sah Sah			

Mahalle-i Hızırılık**Kadim Hane: 4****Mevcut Hane : 17**

Ahmed b. Muharrem	Halil b. Nurullah	Sefer b. Mustafa
İsmail b. Kerim	Abdullah b. Ahmed	Mücerred Mehmed b. Mustafa
İsmail b. Mehmed	Abdullah b. Siyavuş	Ali b. Mustafa
Ali b. İbrahim	Mahmud b. İbrahim	Mücerred...b. Hasan
Mücerred Mehmed b. Hüseyin	Mücerred Rıdvan b. Abdullah	Mustafa b. Ahmed
Hasan b. Abdullah	Hüseyin b. Abdullah	Sah

Mahalle-i Akmsecid**Kadim Hane: 4****Mevcut Hane: 30**

Mustafa b.Ahmed	Hüseyin b.Hasan	Mehmed b.Bekir	Ali b.Hüseyin
Mehmed b. Ahmed	Yusuf b.Mehmed	Mücerred Şeyh Mehmed b.Yusuf	Mehmed b.Daver
Mustafa b.Abdullah	Hüseyin ?	Mehmed b.Hasbi(?)	Mustafa b.İbrahim
Mehmed b.Hasan	İsmail b.Osman	Mehmed b. Ömer	Mehmed b.Halil
Mehmed b.Osman	Mustafa b.Bahri	Ahmed b.Mehmed	Derviş b.Hamza
Zülfikar b.Abdullah	Çakırcı b.Hüseyin	İbrahim b.Abdurrahman	Ali b.Hamza
Talha b.Mehmed	Mücerred Mehmed b.Halil	Mücerred Mustafa b.Yusuf	Mücerred Ömer b. Hüseyin
Mücerred Mehmed b.Hüseyin	Mustafa b.Bekir	Ahmed b.Şaban	Hamza b.Hamza
Mustafa b. Ömer	Hasan b.Ahmed	Mehmed b.Muharrem	

Sah

Mahalle-i Cami-i Kebir**Kadim Hane : 3****Mevcut Hane: 27**

Mehmed b. Mehmed	İbrahim b. Ali	Mehmed b. Ali	İbrahim b. Mehmed
Mehmed b. Hüseyin	Mustafa b. Mehmed	Derviş b. Abdullah	Ali b. Berber
Mustafa b.Mehmed	Mehmed b.Hüseyin	Mücerred Mehmed b.Hasan	Mehmed b.Mehmed
Ahmed b.Receb	Mehmed b.Ali	Ahmed b. Hasan	Mustafa b.Ahmed
Mehmed b. Osman	Süleyman b. Abdullah	Mehmed b.Ömer	Hasan b.Ali
Mustafa b.Bekir	Mehmed b.Haydar (?)	Hüseyin b. Osman	Mustafa b.Ömer
Ali b.Mehmed	Mustafa b.Abdullah	Mücerred b.Abdi	

Mahalle-i Cörek Baba**Kadim Hane 4****Mevcud Hane: 28**

Mehmed b. Şaban	Ali b.Ahmed	Mehmed b. Mahmud	Muslu b.Ali
Musa b.Mehmed	Süleyman b.Ahmed	Kerim b.Ahmed	Ahmed b.Mehmed
Mehmed b. Yusuf	Mehmed b. İbrahim	İbrahim b.Hüseyin	Hasan b.İbrahim
Mustafa b. Ali	Halil b.Hamza	Mehmed b.Abdurrahman	Mustafa b.Yusuf
İbrahim b.Hasan	Hüseyin b.Hasan	Mehmed b.Muslu	Mehmed b. Hasan
Yusuf b.Abdullah	Hüsnü b.Yusuf	Mehmed b.Ömer	Mücerred Mehmed b.Abdülkerim
Mehmed b.İbrahim	Mehmed b.Osman	Hüseyin b.İbrahim	Ahmed b.Ali
			Sah Sah Sah

Mahalle-i Sasallu**Kadim Hane: 3****Mevcud Hane: 12**

Mehmed b.Cafer	Ali b. Receb	Mustafa b.Mehmed	Mehmed b.Muslu
Muslu bin Abdullah	Mücerred b.Ömer	Mustafa	Ali b.İbrahim
Ömer b.Ahmed	Mehmed b.Abdi	Hasan b.Veli	Ali b.Ali
Ali b.İbrahim			

Mahalle-i Dereli**Kadim Hane:5****Mevcut Hane:33**

Mustafa b. Ahmed	Abdullah b.Muslu	Mehmed b.Muslu	İbrahim b. Mehmed
Mücerred Mustafa b.Mehmed	Mücerred b.Mustafa	Mehmed Mücerred b.Mehmed	Mustafa Mustafa b.Mehmed
Ahmed b.Muslu	Üvez b.Hüseyin	Hamza b.Hasan	Mehmed b.Veli
Mehmed b.Hüseyin	b.Şeyh Mahmud b.Ahmed	Mücerred b.Ahmed	Hüseyin Mahmud b.Hasan
Mahmud b.Veli	İbrahim b.Mahmud	Hasan b.Abdullah	Mustafa b.Hüseyin
İbrahim b.Mehmed	Mücerred Mehmed	Derviş b.	Sah Sah

Mahalle-i Taş Bazarı**Kadim Hane: 5****Mevcut Hane:25**

Mehmed b.Ahmed	Ömer b.Ahmed	Mehmed b. Kerim	Mustafa b. Kerim
Mehmed b.Hasan	Mehmed b.Ali	Muslu b.Ali	Ali b.Muslu
Hacı b.Mustafa	Mehmed b.Hızır	Mücerred b.Mehmed	Hızır Mustafa b.Ali
Hasan b.İbrahim	Mehmed b.Kadri	Ahmed b.Turan	Hüseyin b.Abdi
Mehmed b.Mehmed	İsa b.Musa	Hasan b.Bekir	Mustafa b.Hasan
Yekdal b.Sefer	Mustafa b.Mehmed		Sah Sah Sah

Defter Sayfa:14/2

Mahalle-i Çakalderesi

Kadim Hane:4

Mevcut Hane: 37

Ali b.Veli	Mehmed Veli	Hasan b. Hamza	Mustafa b. Halil
Mehmed b.Muslu	Ahmed b.Mehmed	Mustafa b. Derviş	Hüseyin b.Yusuf
Mehmed b.Ali	Hasan b.Yunus	Hüseyin b.Ramazan	Mehmed b. Ali
Mehmed Resul	b. Hasan b. Mehmed	Hasan b. Hüseyin	Hüseyin b.Osman
Mücerred Mustafa b.Ramazan	Mücerred b.Hamza	Mehmed Mücerred Ali b. Muslu	Biraderi Sinan
Diğer Birader Hüseyin	Mücerred b.Hazer	Hüseyin Mücerred Mehmed	Hasan b. Hüseyin b.Mehmed
Mustafa b.İbrahim	Hasan b.Mehmed	Mustafa b. Mehmed	İsmail b.Mehmed
Mehmed b.İbrahim	Ahmed b.İbrahim	Hasan b.Halil	Mustafa b.Ali
Mustafa b.Abdullah	Mustafa b. Abdi	Abdi b.Süleyman	İbrahim b.Mustafa
İbrahim b.Derviş	Sah Sah Sah		

Mahalle-i Manastır**Kadim Hane: 3****Mevcut Hane: 16**

Mustafa b.Mehmed	Mahmud b.Mustafa	Ali b.Hasan	Mücerred Ahmed b. Yunus
Ali b.Ali	Osman b.Mehmed	Mücerred b.İsmail Ali	Hamza b.Mehmed
İbrahim b.Mustafa	Mehmed b.İsmet	Ahmed b.İsmet	Ahmed b. Abdullah
Derviş b.Abdullah	Hasan b.Süleyman	Ali b.Süleyman	Mücerred b.Mustafa Ali
			Sah Sah Sah

Defter Sayfa: 15/1**Mahalle-i Samet (Semut) Baba¹⁰⁶****Kadim Hane 11****Mevcut Hane: 37**

Mücerred Abdurrahman b.Mustafa	Mücerred Mehmed	Biraderi	Hasan Mücerred	b.Osman	İsmail b.Hamza
Ali b.Süleyman	Hüseyin b.Ali	Şaban b.Ali	Hasan b.Mahmud		
Mustafa b.Ömer	İbrahim b. Mahmud	Ahmed b.Hüseyin	Mücerred b.Hüseyin	Osman	
Osman b.Ahmed	Mehmed b.Ali	Mücerred b.Mehmed	Bekir	Mücerred Ali b.Mehmed	
İbrahim b.Hüseyin	Hamza b. Süleyman	Mücerred b.Ahmed	Mehmed	Ahmed b.Mehmed	
Hasan b.Ahmed	Mustafa b.Ali	Mehmed b. Bekir	Abdi b.Ali		
Mustafa b.Uca	Hüseyin b.Mehmed	Hasan b.Mehmed	Yusuf b.İbrahim		
Mehmed b.Yusuf	Abdi b.Süleyman	Muslu b.Osman	Hasan b.Hızır		
Mehmed b.Süleyman	Ahmed b.Oruç	Ali b.Hızır	Mustafa b. Ali		
Hüsnü b.Süleyman			Sah Sah Sah		

¹⁰⁶ Günümüzde Semit ya da Üçkonak adı ile anılan bu mahalle Birgi'ye bağlı büyükçe bir köy durumundadır.

Mahallat Sonu¹⁰⁷

Defter Sayfa No: 15/2

Karye-i Kutlu Beyler¹⁰⁸

Kadim Hane: belirtilmemiş

Mevut Hane:14

Mustafa b. Mehmed	Diğer Mustafa b.Mehmed	Hasan b.Ali	Mehmed b.İbrahim
İbrahim b. Mustafa	Hasan b. İbrahim	Mustafa b.Ahmed	Ahmed b.Mustafa
Hüseyin b.İbrahim	Osman b.Mustafa	Mücerred Halil b. Mehmed	Mücerred Abdi b.Ali
İbrahim b.Yusuf	Mücerred Ali b.İbrahim		Sah

Defter sayfa: 20¹⁰⁹

Nahiye-i Süleyman Tabi-i Birgi

Karye-i Sülegazi

Kadim Hane: Belirtilmemiş

Mevcut Hane: 26

Mustafa b.Mehmed	Ahmed b.Mustafa	İslam b. İsmail	Süleyman b.Bekir
Mehmed b. Süleyman	Mehmed b.Muslu	Veli b.Mehmed	Hasan b. Süleyman
Hasan b.Madan (?)	Musa b.Mustafa	Mücerred Mehmed b.Ahmed	Bekir b.Süleyman
Mehmed b.Yunus	Veli b.Mustafa	Mustafa b.Satılmış	Mücerred Mustafa b.Osman
Yunus b.Mehmed	Diğer Yusuf b.Mehmed	Bekir b.Abdürrezak	Hasan b.Hüseyin
Mücerred Mehmed b.Mustafa	Muslu b. Hüseyin	Hasan b.Ali	Hüseyin b. Resul
Ahmed b.Hasan			Sah/sah

¹⁰⁷ Toplam 16 mahalledir. "Türkmen" karyesi mahallat içinde yazılmıştır.

¹⁰⁸ Kutlu Beyler Karyesi 1531 tahrirlerinde Mahallat arasında görülmektedir.

¹⁰⁹ MAD.d. 03032 numaralı Tahrir defteri buradan sonra 20 numaralı sayfa ile devam etmektedir. 1-2, 8-11, 16-19, 33-37 sayfalar arasının da boş görülmektedir.

Karye-i Tekfur Tabi-i o**Kadim Hane: belirtilmemiş (B)****Mevcut hane: 20**

İbrahim b.Hüseyin	Mustafa b.Ali	Mücerred Ahmed b.İbrahim	Mustafa b.Hamza
Oğlu Ali	Mustafa b.Ali	Mustafa b. Mehmed	Oğlu Mehmed
Yusuf b.Abdurrahman	Yusuf b.Veli	Mahmud b.Osman	Mustafa b.Hüsrev
Mehmed b.Nasuh	Abdurrahman b.Mehmed	Mehmed b.Ramazan	Mücerred Mehmed b.Mustafa
Ali b.Yusuf	Mehmed b.Yusuf	Üvez b.Yusuf	Mehmed b.İbrahim
Mustafa b. Osman			

Sah Sah Sah

Defter Sayfa: 20/1

Karye-i Urgalu

Kadim Hane 23

Mevcud Hane:47

Maksud b.Cihan	Ali b.Hasan	Sah/ Mücerred Oğlu Ahmed
Mehmed b.Durmuş	Durmuş b.Mehmed	Ahmed b.Osman
Ali b.Ahmed	Yahya b. Piri	Muslu b.Veyssel
Hasan b.Yunus	Hüseyin b.Hasan	Oğlu Mehmed
Osman b.Veli	Veli b.Halil	Oğlu Abdullah
Hasan b. Ali	Musa b.Ali	Biraderi Mehmed
Mehmed b.Ömer	Mehmed b.Hamza	Veli b.Osman
Mehmed b.İbrahim	İbrahim b.Halil	Hüdaverdi b.Hasan
Mustafa b.Hasan	Ramazan b.Ali	Ali b.Halil
Mücerred Biraderi Abdi	Mücerred Mehmed b.Maksud	Ali b.Mustafa
Hasan b. Mehmed	Ahmed b.Babuçcu	Mehmed b. Yusuf
Elhac Mehmed Ali	Bekir b.Ali	Ali b.Mahmud
Veli b.Hayreddin	Mücerred Ahmed b.Bekir	Mehmed b.Ali Veli b.Ahmed
Mehmed b.Mustafa	Mustafa b.Seydi	Mustafa b.Hüseyin
Mustafa b.Musa	Mustafa b.Mahmud	
Mehmed b.Mahmud	Sah/	
Sah/		

Defter Sayfa: 20/2

Karye-i Gerneli Yenicesi

Kadim Hane: B¹¹⁰

Mevcut Hane: 9

Mehmed b.Hamza	Hasan b. Bayram	Hüseyin b.Mahmud	Mehmed b.İbrahim
İbrahim b.Mehmed	Ahmed b.Ahmed	Yusuf b.Serhanlı	Mehmed b.Mustafa
Ali b.Abdullah			Sah Sah Sah

Defter sayfa : 21/1

Karye-i Sunkurlu

Kadim Hane: 9

Mevcut Hane:27

Mahmud b.Veli	Osman b.Mahmud	Ali b. Veli	Mücerred Oğlu Mustafa
Ali b.Hüseyin	Mücerred Oğlu Hüseyin	Mustafa b. Hüseyin	Mücerred Oğlu Ahmed
Yunus b.Ahmed	Hasan b.Mahmud	Hüseyin b.Muslu	Karındaşı Ramazan
Üvez b.Mehmed	MirAhmed b.Mehmed	Ahmed b.Bekir	Derviş b.Ömer
Muslu Hoca Oğlu	Mustafa b.Halil	Mehmed b.Mahmud	Muslu b. Hüdaverdi
Ahmed b.Osman	Biraderi Ali		
Mehmed b. Mustafa			

¹¹⁰ B=Belirtilmemiş.

Karye-i Genev Cemaat-i Aşurlar**Kadim Hane: 10****Mevcut Hane: 28**

Mehmed b.Abdi	Bekir b.Ahmed	Biraderi Mustafa	Mestan b.Abdullah
Halil b.Hüseyin	Mehmed b.Hüseyin	Musa b.Abdullah	Biraderi Mehmed
Diğer Biraderi Mehmed	Mehmed b.Acar	Hüseyin b.Hasan	Musa b.İsa
Mustafa b.Muslu	Mehmed b. Veli	Biraderi Halil	Hızır b. Mehmed
Hüseyin b.Ali	İbrahim b. Halil	Ahmed b.Armağan	Veysel b.Halil
Mahmud b.Ali	Mehmed b.Hüseyin	Hüseyin b.Mehmed	Mustafa b.Hasan
Mehmed b.Hızır	Hızır b.Mustafa	Ali b.Mehmed	Mehmed b. Hüseyin

Defter Sayfa: 21/1**Karye-i Sunkurlu****Kadim Hane: 9****Mevcut Hane : 27**

Mahmud b.Veli	Osman b.Mahmud	Ahmed b.Hasan	Veli b.Ali
Mücerred Oğlu Mustafa	Mücerred Oğlu Hüseyin	Mustafa b.Hüseyin	Mücerred Oğlu Ahmed
Yunus b.Ahmed	Hasan b.Mahmud	Hüseyin b.Muslu	Karındaşı Ramazan
Üvez b.Mehmed	Mir Ahmed b.Mehmed	Mustafa b.Hocaoğlu	Ahmed b.Bekir
Derviş b.Ömer	Ahmed b. Osman	Mustafa b.Halil	Mehmed b.Mahmud
Muslu b.Hüdaverdi	Mehmed b.Mustafa	Biraderi Ali	Ali b.Muslu
Ahmed b.Ali	Kavruk b.Muslu	<i>Sah Sah Sah</i>	

Karye-i Genev Cemaat-i Aşurlar**Kadim Hane:10**
Mecud Hane :30

Mehmed b. Abdi	Bekir b. Ahmed	Biraderi Mustafa	Mesdan b. Abdullah
Halil b. Hüseyin	Mehmed b. Ahmed	Musa b. Abdullah	Biraderi Mehmed
Diğer Biraderi İsa	Mehmed b. Acar	Hüseyin b. Hasan	Musa b. İsa
Mustafa b. Muslu	Mehmed b. Veli	Biraderi Halil	Hızır b. Mehmed
Hüseyin b. Ali	İbrahim b. Halil	Ahmed b. Armağan	Veysel b. Halil
Mahmud b. Ali	Mehmed b. Hüseyin	Hüseyin b. Mehmed	Mustafa b. Hasan
Mehmed b. Hızır	Hızır b. Mustafa	Ali b. Mehmed	Mehmed b. Hüseyin.
			Sah sah sah

Defter sayfa 21/1-a

Karye-i İsmailer Tabi-i O**Kadim Hane: 4**
Mevcut Hane:3

Mehmed b. Halil	İsmail b.Halil	Ahmed b.Mehmed
		Sah Sah Sah

Karye-i Süleyman tabi-i O**Kadim Hane:14**
Mevcut Hane: 44

Ramazan b.Mehmed	Mehmed b.Mahmud	Mustafa b.Mehmed	Abdullah b.Osman
Mehmed b.Hasan	Yusuf b.Mustafa	Hasan b.Mehmed	Mustafa b. Hasan
Hasan b.Kurd	Mehmed b.Ali	Mehmed b.Mustafa	Ali b.Hasan
Bekir b.Hasan	Hüseyin b.Mehmed	Hüseyin b.Mesdan	Veli b.Yunus
Oğlu Yunus	Hüseyin b.Ömer	Mehmed b.Ömer	Ahmed b.Ömer
Ali b.Ömer	Mehmed b. Mustafa	Ali b.Osman	Karındaşı Bekir
Ömer b.Abdi Osman b.Hızır	Karındaşı Osman Hasan b.Mesdan	Üvez b.Mustafa Karındaşı Turabi	Mücerred Hüseyin b.Mehmed
Mücerred Hasan	Ramazan b.İbrahim b.Abdullah	Osman b. Mehmed	Mustafa b.Abdullah
Hüseyin b.Osman	Ahmed b.Ali	Abdullah b.Hasan	Ramazan b.Abdullah
Süleyman b.Mustafa	Mücerred Mehmed b.Kelesli	Mücerred Üvez b.Kelesli	Mücerred Yahya b.Abdi
Ali b.Mehmed	Sah	Sah	Sah

Defter Sayfa : 22**Karye-i Süleyman Piyadesi****Kadim Hane: 9**
Mevcut Hane:22

Osman b.İbrahim	Yakup b. İsa	Hüseyin b. Mehmed	Osman b.Mustafa
Karındaşı b.Sefer	Mehmed b.Ali	Hasan Mustafa	Hasan b.Mehmed
Mehmed b.Osman	Hasan b.Mustafa	Karındaşı Veli	Mustafa b.Mehmed
Mücerred İbrahim	Karındaşı Mücerred Üvez b.Abdullah	Mücerred Osman b.Mustafa	Mücerred Karındaşı Ahmed
Mehmed b.Veli	Mücerred Süleyman b. Veli	Mehmed b.Piri	Ali b.Mustafa
Mücerred b.Hacı	Mehmed Ali b. Hasan		Sah Sah Sah

Karye-i Oğuzlar**Kadim Hane: 1****Mevcut Hane: 6**

Mehmed b.Abdülcelil	Mustafa b.Muslu	Abdullah b.Ömer	İbrahim b.Veli
Abdullah b. Ali	Oğlu b.Hüseyin		

Karye-i Demircili**Kadim Hane:6****Mevcut Hane :26**

Ahmed b. Ali	Mücerred Oğlu Ali	Mahmud b.Hızır	Ali b.Mehmed
Hasan b.Mustafa	İlyas b.Resul	Mücerred Oğlu Ömer	Ahmed b. Mehmed
Mücerred Oğlu Hasan	Hasan b.Mehmed	Karındaşı İbrahim	Mustafa Resul
Mücerred Oğlu Mehmed	Hasan b.Resul	Ali b.Resul	İbrahim b.Hüseyin
Hüseyin b.Veli	Mücerred Mustafa b.Resul	Nasuh b.Veli	Yusuf b.Hasan
Mücerred Hüseyin b.Ahmed	Demirci Mehmed b.Muharrem	Karındaşı Musa	Mücerred Hasan Karabaş
Hasan b.Abdullah	Mücerred Ahmed b.Veli	Sah Sah Sah	

Karye-i Mezekse**Kadim Hane:B****Mevcut Hane: 8**

Receb b.Abdullah	Mustafa b.Yunus	Kel Hasan	Mehmed b.Hızır
Veli b.Ahmed	Mehmed b.Süleyman	Halil b.Abdullah	Mustafa b.Mehmed
			Sah Sah Sah

Karye-i Seki Tabi-i O**Kadim Hane: B**
Mevcut Hane: 13

İbrahim Mehmed	Mücerred Osman Mehmed	Veli Ahmed	Ahmed Ömer
Mücerred Oğlu Ömer	Ömer Mustafa	İbrahim Halil	Halil Mehmed
Hüseyin Veli	Mehmed Gebeş	Mehmed Boyacı	Veli Piri
			Sah Sah Sah

Karye-i Seyrekli ma Konarlar**Kadim Hane: B**
Mevcut Hane: 10

Musa Eşref	Mustafa Ahmed	Mehmed Ali	Mustafa Veli
Süleyman Yusuf	Ramazan Yusuf	Mehmed Abdurrahman	Mehmed Abdullah
Mücerred Mustafa Muslu	Mücerred Hasan Süleyman		
			Sah Sah Sah

Karye-i Yazı**Kadim Hane: B**
Mevcut Hane: 17

Ahmed Hamza	İlyas Ali	Mehmed Hasan	Mustafa Bekir
Mustafa Hüseyin	Biraderi Ali	Musa Mehmed	Karındaşı Ali
Hüseyin Ahmed	Karındaşı Mustafa	Bekir İbrahim	Mücerred Karındaşı Mehmed
Hasan Kazak Oğlu Mustafa	Veli Ali	Mustafa Abdullah	Mehmed Mustafa
			Sah

Defter sayfa: 23

Karye-i Eşleme

Kadim Hane: B
Mevcut Hane: 3

Hamza b.Musa

Ahmed b. İbrahim

Mücerred Osman
b.Yunus

Sah Sah Sah

Karye-i Yusuf Deresi mâ Darıcılar

Kadim Hane: B
Mevcut Hane: 5

Mehmed Mahmud

Ahmed Mustafa

Mehmed
Abdurrahman

Hüseyin Celil

Hüseyin Süleyman

Sah

Karye-i Suçkırığı

Kadim Hane :B
Mevcut Hane: 9

Halil b. Hamza

Hüseyin b. Arslan

Biraderi b.Ömer

Mustafa b.Abdurrahman

Mustafa b.İsmail

Ahmed b.Mahmud

Halil b.Hasan

Mustafa b.Hasan

Hasan b.İsmail

Sah

Sah

Karve-iKöseler**Kadim: B**
Mevcut Hane: 9

Hüseyin b.Halil	Nurullah b.Abdullah	Mücerred Oğlu Muslu	Osman b.Mustafa
Musa b. Mehmed	Eyüb b.Hüseyin	Resul b.Abdullah	Eyüb b.Abdülkerim
Biraderi Mehmed	Sah	Sah	Sah

Karve-i Üzümlü**Kadim : B.**
Mevcut : 30

İbrahim Mehmed	Biraderi Hüseyin	Mücerred diğer biraderi Hasan	İbrahim İsa
Halil Hasan	Mustafa Nasuh	Musa Halil	Biraderi Yusuf
Ali Yusuf	Mehmed Mustafa	Ömer Ali	Osman Muslu Abdülkerim Hüseyin
İbrahim Halil	Abdülcelil Mustafa	Halil Abdülcelil	Biraderi Hüseyin
İsmet Hasan	Hüseyin b. Rahmetullah	Mehmed Nimet	Sekene Oğlu Hüseyin
Süleyman Hızır	Osman Hüseyin	Ali Süleyman	Veli Hasan
Mehmed Murtaza	Mehmed Ali	Hasan Yusuf	Mehmed Ali
			Sah

23/3

Karye-i Dadbeyi**Kadim: B**
Mevcut Hane: 75?

Yusuf Hızır	Osman Ali	Oğlu Süleyman	Ali Yusuf
Mehmed İsmail	Süleyman İsmail	İbrahim Mehmed	Mustafa Hasan
Kerim Mustafa	İbrahim Kerim	Ali Nasuh	Hüseyin Şaban
Bekir Hüseyin	Yusuf Ali	Ömer Hasan	Mehmed Hasan
Osman Osman	Mehmed Hasan	Mustafa Yırca(Mecra)	Mehmed Mustafa
Mücerred Ömer Osman	Bekir Hasan	Osman İbrahim	Hasan Mustafa
Ömer Mehmed	Mehmed Ali	Karındaşı Muslu	Biraderi Receb
Hasan Osman	Hüseyin İlyas	Mehmed Hasan	Mahmud Mehmed
Bekir Ali	Şaban Ahmed	Hüseyin İbrahim	Osman Kerim
Osman Muslu	Ali Hasan	Ali Mehmed	Biraderi Hasan
İbrahim Musa	Mustafa Bekir	Abdi Hasan	Hasan Hüseyin
Biraderi Mehmed	Mustafa Hasan	Osman Ali	Hasan Hasan
Hasan Bekdaş	Abdi Hasan	Hasan Hüseyin	Hüsam Hüseyin
Mustafa Bekir	Ali Abdullah	Halil Beyti	Mehmed Halil
Biraderi Mehmed	Mehmed Ahmed	Zati Mustafa	Abdullah Hüseyin
Mücerred Mustafa Hasan	Biraderi Hasan	Halil Ahmed	Hamza Osman
Mustafa İbrahim	Hüsnü Mehmed	Mehmed Hasan	Osman Bekir
Ali Bekir	Hızır Ömer	Osman Ali	İlyas Mehmed
Süleyman Mehmed	Mücerred Abdi Mehmed Abdi Süleyman	Hüseyin Musa	Hasan Osman
Mücerred Mustafa Süleyman Hüseyin Bekir	Süleyman İsmail	Ali Musta Oğlu Mehmed	Mücerred Seydi İbrahim Oğlu Kadri Hasan
Mücerred Biraderi Bekir	Mücerred Mehmed	Mestan Süleyman	İbrahim Daver (*)
Mücerred İsmail			

Mustafa Sah
Süleyman Ali

*üç neferi aynı olub
sehv olunmuştur

S.24

Karye-i Kulaklar

Kadim: B

Mevcut Hane : 9

Abdurrahman Osman	İbrahim Musta	Oğlu Süleyman	Hüseyin Ahmed
Yusuf Halil	İsmail Sulvar	Oğlu İsmail	Süleyman Ali
Hamza Hüseyin	Sah	Sah	Sah

Karye-i Yenice-i Adıgide

Kadim Hane: B.

Mevcut Hane: 5

Mehmed Veli Hasan Ali	Musa Murad	Ahmed Abdullah	Mahmud Receb
--------------------------	------------	----------------	--------------

Nahiye-i Marmara-i Ala Tağ

Kadim Hane: 26

Muslu Mustafa	Süleyman Mehmed	Oğlu Mehmed	Hamza Ali
Oğlu Mustafa	İsmail Halil	Ali Musta	Hüseyin Halil
Oğlu Samet	Mehmed Ali	Oğlu Halil	Veli Mehmed
Musa Bezir	Oğlu Yahya	Diğer Oğlu Hamza	Hamza Hasan
Hamza Muslu	Veli Ramazan Ali Hamza	Mehmed İlyas Ömer Mahmud	İlyas Hasan
Veli Mustafa	Salih Resul		Resul Salih
İslam Derviş			

Karye-i Nefs-i Marmara**Kadim: B**
Mevcud Hane: 49

Süleyman Selim	Mehmed Mahmud	Oğlu Yahya	İsmail Ahmed
Oğlu Süleyman	Yusuf Abdurrahman	Muslu İlyas	Mehmed Oğlu Muhammed
Hasan İsmail	Halil Ali	Hasan Ali	Oğlu Halil
Ali Hüseyin	Hasan Hüseyin	Bekir Abdurrahman	Ali Bekir
Mücerred Oğlu Yusuf	Hüseyin İlyas	İbrahim Halil	Hüseyin Hızır
Mahmud İlyas	İbrahim Ali	Oğlu Mehmed	İlyas Mehmed
Mehmed Mustafa	Oğlu Hasan	Mustafa Ahmed	Halil Mir
Biraderi Mustafa	Ahmed Yunus	Hamza Ahmed	Mücerred oğlu Veli
Mehmed Ali	Hasan Osman	Mücerred Oğlu Hüseyin	Mücerred Mustafa İsa
Mücerred Karındaşı Ömer	Ramazan İsa	Osman Mahmud	Mehmed Mustafa
Hasan Osman	Ali Ahmed	Hasan Dede	Hasan Ali
Mehmed Resul	Hasan Halil	Oğlu Mustafa	Süleyman Mustafa
Ramazan Ali	Mehmed Hüseyin	Ahmed Mustafa	Oğlu Osman
Musa Hüseyin	Osman Abdurrahman	Hızır Resul	İdris Abdurrahman
Mücerred Biraderi Hüseyin	Osman Mustafa	Mehmed Hasan	Hasan Sefer
Ali Ahmed	Mücerred Ali Mustafa	Mücerred Mustafa Şaban	Hüsam Halil
Ali Abdurrahman	Hasan Hızır	Mehmed Mustafa	

Karye-i Karadoğan**Kadim: B**
Mevcut Hâne: 19

Ramazan Ali	Mehmed Hüseyin	Ahmed Mustafa	Oğlu Osman
Musa Hüseyin	Osman Abdurrahman	Cafer Resul	Emir Abdurrahman
Biraderi Mücerred Hasan	Osman Mustafa	Mehmed Hasan	Hasan Sefer
Ali Teribe	Mücerred Ali Mustafa	Mücerred Mustafa Sinan	Hüsam Halil
Ali Abdurrahman	Hasan Hızır	Mehmed Mustafa Sah	

Karye-i Dolanlar**Kadim: B**
Mevcut Hane:3

Mustafa Hızır	Karındaşı Halil	Hasan Abdullah	Yalnız üç neferdir.
---------------	-----------------	----------------	---------------------

S. 25

Karye-i Çağlak**Kadim: B**
Mevcut Hane:3

Osman İlyas	Mehmed Hasan	Bekir Bali
-------------	--------------	------------

Karye-i Mürsellü**Kadim: B****Mevcud Hane: 44**

Mehmed Osman	Ali Hasan	Hüseyin Hasan	Ramazan Musa
Mehmed Ali	Süleyman Mustafa	Hızır Habib	Mücerred Oğlu İlyas
Ahmed Abdurrahman	Hasan İbrahim	Oğlu Bekir	Osman Mustafa
Resul Bekir	Mehmed Halil	Ali Halil	Süleyman Halil
Osman Mehmed	Ömer Mehmed	Mehmed Yusuf	Hüseyin Ömer
Hasan Abdurrahman	Hasan Mustafa	Ali Mehmed	Ali Bekir
Ali Üvez	Resul Habib	Mehmed Ali	Mehmed İsa
Veli Abdullah	Mücerred Bekir Ali	Mücerred Ahmed Ali	Halil Bekir
Mustafa Hızır	Mehmed Osman	Kel Ali Mustafa	Veli Mustafa
Mücerred Mustafa Hasan	İbrahim Ahmed	Abdi Mehmed	İlyas Hüseyin
Ali İlyas	İbrahim Hasan	Ali Hasan	Hüseyin İlyas
Süleyman Nahid	Sah	Sah	Sah

Karye-i Kulaksız**Kadim: B****Mevcud Hane: 7**

Ahmed Mehmed	Abdi Mehmed	Halil Mehmed	İbrahim Ali
Ahmed Mestan	Mahmud Arab	Muslu Ali	

Karye-i Güçlü**Kadim Hane . B**
Mevud Hane: 7

Mehmed Musa	Mehmed Mahmud	Abdullah Mehmed	Hasan Mehmed
Mehmed Muslu	Abdullah Hüseyin	Mehmed Ahmed	

Karye-i Başdeğirmen**Kadim Hane: B**
Mevcud Hane: 41

İbrahim Mehmed	Muslu Hasan	Süleyman Ali	Mehmed Ali
Halil İbrahim	Mehmed Ali	Mustafa İmam	Ömer Mehmed
Hasan Ali	Mehmed Osman	Mehmed Halil	Hüseyin İsmail
Mehmed Ali	Halil Osman	Bekir Ömer	Muharrem Ahmed
İbrahim Mustafa	Mustafa Hamza	Muslu Yunus	Ahmed Halil
Osman Ahmed	Mücerred Biraderi	Mücerred Biraderi	Mücerred Diğer
	Kerim	İsmed	Biraderi Yusuf
Abdullah Ömer	Biraderi İsmail	Biraderi Nasuh	Diğer Biraderi Yusuf
Mustafa Hüseyin	Osman Ahmed	Hasan Mehmed	Ramazan Bekir
Hasan İbrahim	Halil Yunus	Ahmed Mehmed	Ali Abdurrahman
ahmud Derviş	İsmail İbrahim	İbrahim Osman	Mustafa Osman
Hüseyin Osman			Sah

Karye-i Bey Köy**Kadim Hane: B**
Mevcud Hane: 9

Yahya Abdi	Yusuf Mustafa	Mahmud Resul	Hasan Abdullah
Oğlu Üvez	Nabi Yahya	Ali İslam	Ramazan Bayram
Mustafa Hamza			Sah Sah Sah

S.26

Karye-i Yenice-i Kebir**Mevcut Hane: 15**

Hasan Mehmed	Ali Hasan	İlyas Ahmed	Mustafa Mehmed
İlyas İbrahim	Ömer Osman	Ali Mustafa	Hüseyin Ahmed
Mustafa Musa	Mehmed Hüseyin	Ramazan Mustafa	Mücerred Üvez Halil
Mehmed Osman	Ali Kalfa	Biraderi Şeyh	Sah Sah Sah

Karye-i Bölücek**Mevcut Hane: 20**

Ömer Mustafa	Mahmud Ali	Hasan İbrahim	Veli Yusuf
Hüseyin Nabi	Hüseyin Ömer	Ahmed Maksud	Musa Ömer
Mustafa Ali	Mücerred Hasan	Mücerred Hasan Veli	Mustafa Mehmed
	Ahmed		
Mücerred			
Hüseyin Mustafa	Osman Sancağ	Mustafa Mehmed	Sah Sah Sah

Karye-i Aşıklar**Mevcut Hane: 3**

Rahmetullah	İlyas Mustafa	Oğlu Mehmed	Sah Sah Sah
Hamza			

Nahiye-i Bademiye**Karye-i Uzundere****Mevcut Hane: 6**

İbrahim b.Mehmed	Mehmed b.Hızır	Hızır b. Mustafa	Süleyman b. Ali
Mustafa b.Mehmed	Halil b. Resul		

Karye-i Ağırh**Mevcut Hane:9**

Mehmed Süleyman	Hasan Mehmed	Ali Mehmed	Hüseyin Abdi
Abdi Abdi	Mehmed Hamza	Zübahir Veli	Ekşi Ahmed
Kulaoğlu Mehmed			Sah Sah Sah

Karye-i Kız Tohumu**Mevcut Hane: 4**

İlyas b. Habib	Yunus b. Mehmed	Mehmed b. Mustafa	Hamza b. Câfer
----------------	-----------------	-------------------	----------------

Karye-i Kızılçullu**Mevcut Hane: 4**

İlyas Habib	Yunus Mehmed	Mehmed Mustafa	Hamza Cafer
			Sah

Karye-i Pervaneli**Mevcut Hane: 6**

Mehmed	Mustafa b.Balaban	Ahmed b. Fazlı	Musa b. Habib
b.Abdülkerim			
Halil Ahmed	Ali Habib		

Karye-i Aya suret**Mevcut Hane:7**

Abdullah Ömer	İsmet Ali	Mehmed Ali	Hasan Abdi
Üvez Mehmed	Mücerred Mustafa Mehmed	Mustafa Abdullah	Mehmed Ahmed
			Sah Sah Sah

Karye-i Alaşarlı**Mevcut Hane: 4**

Mustafa Hamza	Deveci Mustafa	Nasuh Mehmed	Hasan Mustafa
---------------	----------------	--------------	---------------

S.27

Karye-i İsalı**Mevcut Hane: 17**

Mustafa İbrahim	Kerim Hüseyin	Ahmed Ali	Ali Mehmed
Hüseyin İbrahim	Ömer Musa	Deveci Ali	Kerim Hüseyin
Mehmet Sefer	Mustafa Abdullah	Veli İsa	Mehmed Mehmed
Ali Süleyman	Ramazan Nasuh	Halil Kerim	Sah

Karye-i Mescidli**Mevcut Hane: 16**

Mahmud Ali	Hüseyin Halil	Mustafa Halil
İbrahim Mehmed	Ahmed Mehmed	Ali Hamza
Mustafa Ramazan	Mücerred Hasan Halil	Hasan Abdullah
Mustafa İsmet	Mehmet Muslu	Mücerred Ahmed Halil
Mücerred Hüseyin Mehmed	Diğer Hüseyin Mehmed	Ali Daver
		Sah Sah Sah

Karye-i Kulfallı**Mevcut Hane:6**

Nasuh Mustafa	Mehmed Ahmed	Yusuf Mustafa
Ahmed Mehmed	Mücerred Mustafa Ömer	Mustafa İbrahim

Karye-i Kaymakçılar**Mevcut Hane: 15**

Hüseyin Hamza	İbrahim Hamza	Mehmet Yusuf
Mehmed Ahmed	Mücerred Ahmed Mehmed	Hüseyin Abdullah
Mücerred Mehmed Ahmed	Mustafa Ali	Halil Mehmed
Ahmed Mustafa	Mehmed Abdi	Hasan Muslu
Biraderi İbrahim	Oğlu Berber Ali	Ali Mustafa
		Sah Sah Sah

Karye-i Köseler**Mevcut Hane: 3**

İbrahim Ali	Oğlu Mustafa	Ali Sadi
-------------	--------------	----------

Karye-i Mekri Köyü**Mevcut Hane: 13**

Ahmed Mehmed	Hamza Mustafa	İbrahim Bali
Ahmed Hasan	Ahmed Hasan	Mustafa Mehmed
Hüseyin Bali	İbrahim Osman	Ali Ömer
Hüseyin Hasan	Halil Mehmed	Piri Veli
Süleyman Bali	Nasuh Abdullah	Sah Sah Sah

Karye-i Sancağ Tabi-i Bademiye**Mevcut Hane: 9**

Üvez Mustafa	Hüseyin Mustafa	Diğer Hüseyin Mustafa
Ahmed Osman	Hasan Ali	Abdurrahman Ahmed Nasuh Abdullah
Mücerred		
Süleyman Resul	Mahmud Bekir	Sah Sah Sah

Karye-i Kaşıkçılar**Mevcut Hane:20**

İncirci Mehmed	Abdullah Ömer	Veli Yusuf	Ahmed Koçak
Fazlı Yusuf	Abdullah Ali	Ahmed Mustafa	Veli Mehmed
Mücerred Hasan	Mücerred	Mehmed Halil Nebi	Mehmed Deveci
Mahmud	Hüseyin		
Veli Yusuf	Mustafa Mehmed	Mehmed Rüstem	Abdurrahman Nebi
Osman Ahmed	Biraderi İbrahim	İbrahim Ahmed	Mahmud Veli
			Sah Sah
			Sah

S. 28

Karye-i İlmanlı**Mevcut Hane: 5**

Hüseyin Mehmed	Hüseyin Abdullah	Mahmud Mehmed	Mehmed Ali
Halil Osman			Sah sah

Karye-i Bıçakcı**Mevcut Hane: 12**

Yusuf Hasan	Ahmed Ali	Ahmed Çark	Hüseyin Yusuf
Nasuh İsa	Süleyman Hamza	Hasan Mustafa Mahmud Ahmed	Mücerred diğer Hasan Mustafa
Veli Nasuh	Mücerred Hasan Yusuf		Sah sah
Mehmed Hasan			

Karye-i Musacılar**Mevcut Hane: 3**

Ali Hüseyin	İbrahim Hüseyin	Mücerred Biraderi Osman	Sah sah
-------------	-----------------	----------------------------	---------

Karye-i Ketan Deresi**Mevcut Hane : 5**

Nasuh Hüseyin	Mücerred İsmet Ahmed	Oruc Muslu
İsmail Abdi	Resul Abdullah	Sah sah

Karye-i Pirinççi Geyresi**Mecut Hane: 33**

Hasan Bektaş	Mehmed Halil	İbrahim Mehmed
Biraderi Halil	Mustafa Ali	Mehmed Mahmud
Ahmed Besim	Mehmed Osman	Ahmed Ömer
Mehmed Hasan	Mustafa Mehmed	Mücerred Mahmud Yusuf
Mahmud Mehmed	Mustafa Mahmud	Hasan Abdullah
Mehmed İbrahim	Mustafa Ramzan	Ahmed Mehmed
Biraderi Mahmud	Mehmed	Mücerred Ahmed Latif
Mustafa Mehmed	Mahmud Abdullah Ahmed	Biraderi Mustafa
Mehmed İsa	Mustafa Mahmud	İbrahim Mustafa
İbrahim Ahmed	Mehmed Halil	Hasan Mehmed
Mustafa Mehmed		Mehmed Ahmed
Mehmed Halil		Sah Sah Sah

Karye-i Kurucaova**Mevcut Hane:3**

Hüseyin Halil

Biraderi Hasan

İbrahim Hasan

Sah

Sah

Sah

Karye-i Caylı**Mevcut Hane: 17**

Yusuf Muslu

Veli Hasan

İbrahim Muslu

Hasan Ahmed

Hasan Nasuh

Yusuf Ahmed

Ali Ahmed

Mehmed İbrahim

Mehmed Ömer

Karındaşı Mustafa

Mehmed Nasuh

Halil Mustafa

Süleyman Mehmed

Osman Fazlı

Ahmed Abdi

Mustafa Hamza

Fazlı Mehmed

Sah

Karye-i Sığrakçılar**Mevcut Hane: 7**

Abdi Mehmed

Halil Mehmed

Osman Mehmed

Resul Mehmed

Mehmed Lutfi

Muslu Lütfi

Mehmed Mustafa

Sah

Sah

Sah

Karye-i Danışmendli**Mevcut Hane: 6**

Osman Mahmud	İbrahim Abdullah	Mustafa Abdullah	Ramazan Abdullah
Hüseyin Hasan	Veli İsa		

Karye-i Kaba **Mevcut Hane: 8**

Ali Mustafa	Yusuf Bekir	Yusuf Mehmed
Mustafa Ahmed	Durali Hızır	Oğlu Mustafa
Mehmed Ahmed	Karındaşı Mustafa	
		Sah Sah Sah

S.29

Karye-i Sarıcalı **Mevcut Hane: 3**

Durali Ahmed	Mustafa Mahmud	Diğer Mustafa Hüseyin
		Sah Sah Sah

Karye-i Parekende-i Derekövu Kaza-i Bayındır Çiftlik-i Ahmed Çavuş **Mevcut Hane: 4**

Mustafa Mehmed	Mustafa Hızır	Ahmed Hüseyin
Halil Yahya		Sah Sah Sah

Karye-i Toyranlı (Doyuranlı) **Mevcut Hane : 6**

Veli Halil	Resul Mustafa	Nasuh Ali
Yusuf Ali	Hüseyin Mustafa	Deveci Kabak

Karye-i Asayanlı**Mevcut Hane: 3**

Mehmed İbrahim	Hızır Osman	Osman Yunus
		Sah Sah Sah

Karye-i Saruhancık**Mevcut Hane: 7**

İbrahim Musa	İbrahim Bekir	Mustafa Nebi
Mehmed Yahya	Biraderi Muslu	Biraderi Halil
Kasım Mehmed		Sah Sah Sah

Nahiye-i Şamlıca**Nefs-i Şamlıca****Mevcut Hane: 33**

Piri Abdi	Yusuf Nebi	Hızri (?) Yusuf
Mehmed Rıdvan	Yunus Himmet	Yusuf Yunus
Süleyman Mehmed	Mustafa Salih	Ali Mustafa
Mustafa Himmet	Mücerred Mustafa Hamza	Receb Aşur
Mücerred Mehmed	İbrahim Ramazan	Arzuman Mustafa
Mustafa		
Şaban Bali	Habib Şaban	Mücerred Süleyman Aşur
Mahmud Ahmed	Mustafa İbrahim	Receb Mustafa
Mücerred Oğlu Mehmed	Ahmed Hüseyin	Hüseyin Dilaver
Mücerred Resul İbrahim	Mücerred Mehmed Ali	Süleyman Receb
Mücerred Biraderi İbrahim	Mücerred Mehmed Mustafa	Ramazan Mustafa
Mustafa Muslu	Ali Oğlu Mustafa	Koca Hallac
		Sah Sah Sah

Karye-i Güre Tabi-i Şamlıca**Mevcut Hane: 33**

Mehmed Veli	Halil Mehmed	Receb Abdi
Osman Zati	İbrahim Hasan	Veli Ali
Süleyman Ali	Ali Süleyman	Mehmed Muslu
Mahmud Abdullah	Hasan Mutsa	Mücerred Mehmed Hasan
Mustafa Halil	Biraderi Mehmed	Hüseyin İbrahim
Mehmed Hızır	Oğlu Mustafa	Mehmed Habib
Hasan Mahmud	Muslu İbrahim	Mustafa Ahmed
Hasan Abdi	Ahmed Hüseyin	Mücerred İbrahim
Ahmed İbrahim	Hüsam Ahmed	Hüseyin
Abdi Mehmed	Keranez Rıdvan	Biraderi Mehmed
Mücerred Mehmed	Mehmed Ahmed Muslu	Mücerred Musa Himmet
Şaban		Sah

Karye-i Başvıran-ı Sagır**Mevcut Hane: 7**

Ali Sefer	Üvez Bayram	İbrahim Ahmed
Mehmed Hüseyin	Abdullah Hüseyin	Mücerred Hasan Veli
Ali Mehmed		

Karye-i Başvıran-ı Kebir**Mevcut Hane:20**

Mustafa Mehmed	Ali İbrahim	İsmail İbrahim
Ahmed Kerim	Mustafa İbrahim	Mehmed Mahmud
Mehmed Abdurrahman	Abdi Ali	Veli Osman
Ahmed Cihan	Hüseyin Kadı	Mehmed Kadı
Ahmed Halil	Nebi Veli	Ahmed Kalender
Osman Müştak	Oğlu Mustafa	Diğer Oğlu Ahmed
Duran Ahmed	Ahmed İsmail	Sah

S. 30

Karye-i Çayır**Mevcut Hane:23**

Mehmed Hızır	Mehmed Mansur	Oğlu Mustafa
Mehmed Yusuf	Bekir Yusuf	Mücerred Oğlu İbrahim
Durmuş Bekir	Osman Veli	Hasan Ahmed
İbrahim Mehmed	Mustafa Bekir	Mücerred Oğlu Mehmed
İsmail Bali	Mustafa Hasan	Himmet Ömer
Mücerred Kara	Aşur Ali	Bayram Carullah
Mücerred Yusuf	Yusuf Abdullah	Yusuf Ramazan
Mehmed	Üvez Ramazan	Musa Halil
Mehmed Bekir		Sah Sah Sah

Karye-i Temur Deresi (Demir Deresi)**Mevcut Hane: 18**

Ali Mehmed	Hasan Mehmed	Halil Ahmed
Ahmed Ali	Ahmed Mehmed	Mücerred Hasan Muslu
Mahmud Abdi	İbrahim Ahmed	Hasan İbrahim
Şaban Abdullah	Mücerred Mustafa Piri	Abdullah Mansur
Hasan Ahmed	Ali Mehmed	Halil İbrahim
Ali İbrahim	Mehmed Hasan	Halil Mustafa
		Sah Sah Sah

Karye-i Manastır mâ Seki**Mevcut Hane: 11**

İbrahim Ahmed	Mehmed Mahmud	İbrahim Ramazan	Eyüb Mahmud
Bayram Muslu Biraderi Veli	Ali Ahmed	Halil Ramazan	İbrahim Halil
Aşur Hasan	Mustafa Abdullah	Sah Sah Sah	

Karye-i Hamamlı**Mevcut Hane: 27**

Mustafa Receb	Durmuş Baki	Mehmed Hasan	Ramazan Mehmed
Halil Hüseyin	Biraderi Mustafa	Abdullah Hasan	Mehmed Muslu
Hüseyin Halil			
Mehmed Nesimi	Hasan Mansur	Mehmed Sefer	Hüseyin Aşur
İsmail Muharrem	İsmail Mehmed	İsmail İlyas	Bekir Veli Veli Mansur
Ömer Mehmed	Mehmed Abdulla	Bekir Mustafa	Habib Mehmed
Halil Abdullah	Ayfer Mustafa	Ömer Mehmed	Ahmed Abdullah
Hasan Mustafa			
Sah	Sah	Sah	

Karye-i Erneköy, (İrenköy, Erenköy)**Mevcut Hane: 16**

Halil Ramzan	Biraderi İbrahim	Diğer Briaderi Mustafa	16
Serçe Oğlu Mehmed	İbrahim Mustafa	Ahmed Veys	Mahmud Veys
Üvez Ahmed	Dur Ali Hüseyin	Ahmed Destan	Mehmed Abdullah
Biraderi Veli	Mahmud Ahmed	Biraderi Hasan	Diğer Biraderi Hüseyin
Deveci Mehmed	Sah		

Karye-i Ödemiş**Mevcut hane: 21**

Ahmed İbrahim	Yusuf Muslu	Mücerred Ahmed İbrahim
İbrahim Hasan	Mustafa Ali	Hasan Ali
Mehmed Muslu	Mücerred Üvez İbrahim	Ali Mustafa
İsa Kerim	Yusuf Bayram	Ahmed Hasan
Mehmed Ali	Ramazan Bekir	İsmail Mursel
Mustafa Hasan	Ahmed Hüseyin	Mücerred Mustafa Resul
Mehmed Resul	Musa Kocabey	Ömer Mustafa
		Sah Sah sah

S.31/1

Karye-i Kızıl Ali

Yusuf Hasan	Mahmud Nebi	Mehmed Hüseyin	İbrahim Mustafa	
Süleyman Murad	Ali Ömer			7

Karye-i Yatağan (?) Yenicesi

Osman Mehmed	Ali Mehmed	İsmail Mustafa	Sah	3
--------------	------------	----------------	-----	---

Karye-i Bulgaz Ulvi Tabi-i Mahkeme

Emin Hüseyin	İbrahim Mehmed	Süleyman Mustafa	Halil Mehmed	Mücerred Hasan
Yusuf				
Mücerred Ahmed Piri	Mirli(?) Mustafa	İbrahim Osman	Yusuf Mustafa	
Sah	Sah	Sah		9

Karye-i Bulgaz Sufli Tabii O

Mehmed Hüseyin	Mücerred Mehmed Veli	Mücerred İlyas Halil	Hüseyin Hüseyin
İbrahim Bekir	Nebi İsmail		
İbrahim Mehmed	Mehmed Mustafa	Mücerred Süleyman Mustafa	Mücerred
Mehmed Hasan	Mücerred Mustafa İbrahim	Mehmed Daver	
Mücerred Nasuh Miri	Mücerred Mustafa İsmail	Mücerred Osman Mustafa	İslam
Mustafa			
Nasuh Abdi	Mücerred Ali Bekir	Mücerred Halil Halil	Sah Sah Sah
			19

Karye-i Bezci

İbrahim Halil   Ahmed Mahmud   Mehmed Muslu   Mehmed   Hüseyin
4

S. 32

Karye-i Bölücek- i Kebir

34

Mehmed Hasan   Mahmud Hasan   Halil İbrahim   Musa Ali   Ahmed Halil
Mehmed Osman   Mehmed Mustafa   Mücerred Oğlu Mustafa   Mehmed Halil
Mücerred Oğlu Musa   Ali Hasan   Bekir Osman   Hasan   Ahmed   Mücerred Oğlu Mustafa
Karındaşı Hüseyin   Süleyman Abdi   Mücerred İbrahim Mustafa   Deveci Osman
Abdullah Ömer   Halil Ömer   İbrahim Hasan   Mehmed **Bezci(?)**   **Mustafa .....**
Hüseyin Börekçi   **Mahmut Taslı ?...**   Mücerred Ömer Hüseyin   Osman İbrahim
Mücerred Ahmed Mehmed   Mehmed İbrahim   Mehmed Abdi   Mücerred   Hasan Mehmed
Süleyman Hüseyin   Şaban Abdullah   Mehmed Abdullah   Sah   Sah   Sah

Karye-i Siyek (Seyek)

24

Hasan Mehmed   Mustafa Ali   Ali Mustafa   Ali Halil   Mustafa Mehmed   Ahmed Ahmed
Mehmed Hasan   Süleyman Ömer   Oğlu Mehmed   Abdülkerim   Mehmed   Receb yakub
Mustafa Hamza   Ali Mustafa   İbrahim Mustafa   Abdi Mustafa   Mehmed Ali   Muslu Mehmed   Hasan Muslu
Mehmed Mahmud   Hasan Ahmed   Abdi Ali   Hasan Nasuh   **Ali Kerim**   **Ali Kerim Y usuf Nasuh**

Karye-i Bazdegözü

İbrahim Mehmed   Hamza Mahmud   Oğlu Mehmed   Ali Muslu   Ahmed
Cafer

Ali Nasub   Biraderi Hüseyin   Hüseyin Bayram   Mustafa Mehmed   Mahmud Mehmed
Oğlu Mehmed

Mehmed Himmet   Ali Ali   İbrahim Ali   Mustafa Süleyman   Hasan Mustafa   Ali Mehmed

Oğlu Mehmed   Osman Hüseyin   Mustafa Cafer   Oğlu Mehmed   Ali Mehmed   Oğlu
Mehmed

İbrahim Veysel   Mehmed Hamza   Piri Fani   Mustafa Hamza   Umur Abdullah

Biraderi Mestan   Ahmed Hasan   Kassab Hasan   Karındaşı Mehmed   Hüseyin Ali

Şaban Çeki (?) Sah

Karye-i Erhandır**Mevcut hane: 3**

Hasan Mustafa   İbrahim Ahmed   Biraderi Nabi Seyyid İbrahim   3

Defter sayfa: 38¹¹¹.

**Mahalli
Hesab oluna**

Bin Yetmiş İki senesinde Mah-ı Şaban-ı mâtumun guresinde taraf-ı saltanat-ı Şehriyari hazret-i hilafet penâhiden ferman-ı celil-ül kadr vârid olub mazmun-u kadr bâ defter bu fakire ve Aydın sancağundan bin kürekçi cem'ine memur olan İbrahim Ağa kullanına hitaben kaza-i Birgi hane-i reayası alelesami Tahir olunarak devlete ilam oluna deyu buyrulmağın imtisâ ü'l ilâm ül âli Birgi tahrir olundukdan sonra Birgi'den rihlet edüb Medine-i Tire'ye mütemekkin olan hane reayası defteridir tahriren fî yevmü'l hamis ve'lişrın min şehr-i Ramazan'ül mübareke e's sene-i merkume

¹¹¹ Defter sayfa 38 den devam ediyor , 36 ve 37. sayfalar boştur.

Karye-i Camlıca Tabi-i Birgi

- Elhac Ali Oğlu Musa Sakin-i Mahalle-i Aher Mahmud Hasan Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Yakası
- Toyran Ahmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme Hasan Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme
- İsa Sakin-i Mahalle-i Çömlek Bahri Oğlu Mehmed Sakin-i Mahalle-i
Merkûme
- Mehmed Oğlu Mehmed Sakin-i Mahalle-i Hasan Hacı Bayram Sakin-i Mahalle-i
Merkûme Merkûme
- Biraderi Süleyman Sakin-i Mahalle-i Ali Hacı Hasan Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Merkûme
- Halil Himmet Sakin-i Mahalle-i Merkûme Yörükoğlu Mustafa Sakin-i Mahalle-i
Merkûme
- Kara Veliöğlu Ali Sakin-i Mahalle-i Merkûme Aydınöğlu Şaban Sakin-i Mahalle-i Tarakçı
- Seydi Nebi Oğlu Yunus Sakin-i Mahalle-i Hacı Veysel Sakin-i Mahalle-i Tarakçı
Turunç'da Sakin
- Oğlu Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme Biraderi Hasan Sakin-i Mahalle-i Merkûme
- Yakuboğlu Durmuş Sakin-i Mahalle-i Kasım Oğlu Ramazan Sakin-i Mahalle-i Merkûme
?
- Hamza Oğlu Hızır Sakin-i Mahalle-i Veysel Oğlu Hüseyin Sakin-i Mahalle-i
Merkûme Merkûme
- Hacı Himmet Sakin-i Mahalle-i Ketan dere

Güre'den Rihlet edüb Medine-i Merkumede Mutavattın olan

Hasan Sebiullah Dede Sakin-i Mahalle-i Hacı Mustafa Oğlu Abdi Sakin-i Mahalle-i
Sinan Merkûme

Mustafa Osman Sakin-i Mahalle-i Tarakçı Süleyman Resul Sakin-i Mahalle-i Tarakçı

Mustafa Ahmed Sakin-i Mahalle-i Mestan Turan Sakin-i Mahalle-i Şeyh
Merkûme

Bekir Bin Mesdan Sakin-i Mahalle-i Bekir bin Himmet Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Börekçi

Hüseyin bin Himmet Sakin-i Mahalle-i Biraderi Hüseyin Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Merkûme

İbrahim bin Hüseyin Sakin-i Mahalle-i Mestan bin Süleyman Sakin-i Mahalle-i
Merkûme Debbağ

Nebi bin Ahmed Sakin-i Mahalle-i Hüseyin bin İbrahim Sakin-i Mahalle-i
Merkûme Merkûme

İbrahim bin Hüseyin Sakin-i Mahalle-i Halil bin Yunus Sakin-i Mahalle-i Cedid
Merkûme

Mehmed bin Sakin-i Mahalle-i Tarakçı İbrahim bin Mahmud Sakin-i Mahalle-i Hasan
Çelebi

Biraderi Osman Sakin-i Mahalle-i Merkûme Ömer Bin Osman Sakin-i Mahalle-i Tarakçı

Mestan bin İlyas Sakin-i Mahalle-i Kırca Sah Sah Sah
Ali

Karye-i Pirinçci Geyresi

Mehmed Bin Ahmed__Sakin-i Hamza bin Ahmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Mahalle-i Börekçi

İbrahim bin Ahmed Sakin-i Mehmed bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Mahalle-i Merkûme

Ahmed bin Hamza Mahalle-i Mustafa bin Hamza Sakin-i Mahalle-i Çaylak
Yenice'de Sakin İbrahim bin Hamza Sakin-i Mahalle-i Karabayır

Mustafa bin Ahmed Sakin-i Şerban (?) Oğklu Şeyh Sakin-i Mahalle-i Karaca Ali
Mahalle-i Karaali

Yusuf bin Yusuf Sakin-i Mahalle-i Mehmed bin Hüseyin Sakin-i Mahalle-i ?
Merkûme

Mustafa bin Hasan Hüseyin bin Nebi Sakin-i Mahalle-i Çeteme

İbrahim bin Hamza Abdurrahman bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i
Karacaali

s. 39

Kızıl Ali'den rihlet edüb medine-i Tire'de mütemekkin olan

Ömer bin Mehmed Sakin-i **Mahalle-i ?** Karındaşı Halil İsmail Şakir (?) Sakin-i
Mahalle-i (?)

Halil bin ??* Sakin-i Mahalle-i Çaylak (?) Hasan bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i O

İbrahim bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Diğer İbrahim bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i **Kara Ali (?)**

Dadbeyinden Rihlet eden

Musa bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Urgancı İsmail bin Sakin-i Mahalle-i Merkûme
Karabicakoğlu

Mehmed bin Mestan Sakin-i Mahalle-i Suluayırım

Urgalu'dan Rihlet eden

Ramazan bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Urgancı   Ahmed bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Halil bin Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Ömer bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Küşcekk İlyas Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Ali bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i Karakadı

Bekir bin Ömer Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Ali bin Osman Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Mehmed bin Bekir Sakin-i Mahalle-i Karabıçakoğlu

Hüseyin bin Cafer Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Ali bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i **Çingan(?)**

Mehmed bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Urgancı

Seki tabi-i O civarından Rihlet eden

Mehmed bin Ahmed Sakin-i Mahalle-i bıçakcısı (?)   **Ahmed bin Karagöz** Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Biraderi İbrahim Sakin-i Mahalle-i Karakadı   Sah

Mandalvat'dan Rihlet Eden

Mahalle-i Hızırlık'dan
Ahmed ibn-i Elhac Muhiddin Sakin-i Mahalle-i **Yahşi** Bey

Üvez bin İbrahim Sakin-i Mahalle-i **Yenice Gü (n)**

Araboğku Hacı Ali Sakin-i Mahalle-i Pir Hasan   Elhac Ahmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Osman bin Ali Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Ali bin Ali Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Mustafa bin Mestan Sakin-i Mahalle-i Hüdaverdi   Ali bin Bekir Sakin-i Mahalle-i Sufi

Süle Gazi'den Rihlet eden

Hüsam bin Ömer Oğlu Mahalle-i Kırgan   Mehmed bin Ömer Mahalle-i Merkûme

Abdullah bin İlyas Sakin-i Merkûme   Mustafa bin Ömer Mahalle-i Yeniceköy

Köse Bekir Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Oğlu Muslu Mahalle-i Merkûme

Mehmed bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Mustafa bin Elhac İsa Sakin-i Mahalle-i Merkûme   İbrahim bin Mustafa Mahalle-i Merkûme

İslam bin Mehmed sâkin-i Mahalle-i Merkûme Osman bin Mustafa Mahalle-i Haliller
 Hasan bin Abdullah Sakin-i Mahalle-i Yenice Ahmed bin Ali Sakin-i Mahalle-i Karakadı
 Ömer bin Ramazan Mahalle-i Kavakdibi Osman bin Abdullah Mahalle-i Merkûme
 Halil bin Mehmed Mahalle-i Paşa Süleyman bin Hasan Sakin-i Mahalle-i Kırca Ali
 İbrahim bin Arzuman Sakin-i **Çenberkiye (?)** Veli bin Hüseyin Sakin-i Karye-i Boz
 Osman bin Abdurrahman Sakin-i Mahalle-i Bademiye Mehmed bin Osman Sakin-i Kızılcasu
 Veli bin Nasuh Sakin-i Karye-i Merkûme Hüsam bin Mehmed Sakin-i Karye-i Boz
 Hüsam bin Hasan Sakin-i Karye-i Merkûme İbrahim bin Lütfullah Sakin-i Karye-i Merkûme

Karye-i Dereli'den Rihlet eden

Mehmed bin Osman Mahalle-i Karakadı İsmail bin Zati Sakin-i Mahalle-i Ahi yakası

Karye-i Baş Viran'dan Rihlet eden

Mehmed Bin Seydi Bademiye'de sakin Ali bin Abdi

Karye-i Yenice-i Kebir'den rihlet eden

Mehmed Bin Hüseyin sâkin-i Mahalle-i Kırğan

Karye-i Siyek'den Rihlet eden

Süleyman bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Yenice Oğlu Muıstafa Sakin-i Mahalle-i
 Merkûme

Diğer oğlu Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme Halil bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i
 Merkûme

Biraderi Ali Sakin-i Mahalle-i Merkûme Kınalı bin Bayram Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Kurd bin Receb Sakin-i Mahalle-i Merkûme Bekir bin Osman Sakin-i Mahalle-i Dulbazarı

Biraderi Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Mehmed bin Hasan Sakin-i Mahalle-i merkûme

Sah Sah Sah

Yenice-i Kebir'den Rihlet Eden

Hüseyin bin Mehmed Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Nurullah bin İbrahim Sakin-i Mahalle-i Karakadı

Kuzuoğlu Ömer Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Durdu (?) oğlu Hasan Sakin-i Mahalle-i Merkûme

KaraAlioğlu (?) Sakin-i Mahalle-i Yenice   Diğer oğlu Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Hüseyin bin Mahmud Sakin-i Mahalle-i merkûme   Hüdaverdi bin Abdullah Sakin-i Mahalle-merkûme

Erkeçoğlu Mehmed Sakin-i Urgancı

Sarucabıçak'dan (?) Rihlet eden

Ali bin Mustafa Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Biraderi İbrahim Sakin-i Mahalle-i Merkûme

Mehmed bin Durmus Sakin-i Mahalle-i Merkûme   Bağcı Ahmed Mahalle-i Hüsamoğlu

Bıçakçı'dan Rihlet edüb Tire'de tavattun eden

Mustafa Musa   Mehmed Yusuf   Mehmed Seyfi   Mehmed Veli

Baş viran'dan Rihlet edüb Kasabaya tavattun eden

Mehmed Osman   Biraderi Mustafa   Hamamcı Muslu

Oğlu Mehmed   Braderi Ahmed   Yusuf Sefer

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birgi antik çağlardan beri bilinen ve bölgede, coğrafi konumu yer altı, yer üstü zenginlikleri, su kaynaklarına yakınlığı ve bir doğal savunma mekanı olamasından dolayı daima yerleşime açık olmuş bir kenttir. Birgi'nin antik çağda özellikle Lidya döneminde önemli bir kent haline geldiği Bizans döneminde bir süre psikoposluk merkezi gibi bir görev üstlendiği bilinmekteyse de asıl parlak çağını seyyah ibn-i Batuta'nın da anlattığı Aydınoğlu Mehmet Bey döneminde yaşamıştır.

Osmanlılar bölgeye tamamen hakim oluncaya kadar tarihsel dinamiklerin kenti uzun yüzyıllar boyunca bir başkent haline getirdiği görülmektedir. Bir başkent olarak Birgi Aydınoğullarının güç ve ihtişamını yansıtabilecek binalarla donatılmıştır. Beyliğin etki alanında kalan diğer kentler arasında Ayasuluğ da Birgi gibi Aydınoğulları tarafından yeniden imar edilmiştir. Beylikler döneminde Aydınoğullarının kendi adlarına sikke basmış olmaları onların bağımsız bir devlet gibi hareket ettiklerinin en önemli göstergelerinden biridir.

Osmanlıların Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesine kadarki ilk hâkimiyet döneminde Birgi kenti'nin yapısal olarak eski gücünü koruduğu bilinmektedir. Fetret Devrinden sonra Osmanlıların bölgeyi yeniden kendilerine bağlamaları ile birlikte Birgi eski başkent görüntüsünü tamamen yitirmiştir. Bu dönemde Birgi'nin yerine Tire'nin parlamaya başladığı görülmektedir. Öyle ki, XVII. Yüzyılda Birgi sanayi ve zanaatkarları güç kaybetmiş, Tire esnaf ve zanaatkârları Osmanlı Başkentinden gördükleri teşvik ve aldıkları bazı ayrıcalıklarla ön plana çıkmışlardır. Özellikle kumaş boyama sanayinde bir tekel haline gelen Tire, İstanbul'dan gelen boyalı kumaş talebinin çok büyük bir bölümünü karşılar hâle gelmiştir. Birgi ise daha çok yöresel tüketime yönelik üretim faaliyetleriyle sınırlı kalmış ve sanayi giderek yerel hâle gelmiştir. Sabun, zeytinyağı gibi temel ihtiyaç maddelerini dahi ancak kendi çevresine yetecek kadar üretebildiği için dışarıya satılan mallarında bir gelişme olmadığı gibi, Celâli İsyânları döneminde bölgede baş gösteren huzursuzluklar da kentin geri kalmasında önemli bir faktördür.

1673 tarihli Tahrir defterine bakıldığında Birgi'den Tire'ye yapılan göçler dikkat çeker ki, bu göçlerin nedenleri arasında az önce belirttiğimiz sebeplerin dışında güvenlik ve hatta sağlık da yer almaktadır. Çünkü Hacdan gelen kabilelerin o dönemde getirmiş oldukları Veba mikrobu bu tarihlerde bazı yerleşim bölgelerini tehdit eder hâle gelmiştir. Birgi ile ilgili kesin bir kayıt düşünülmemiş olsa da bu gerçek de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenlerle Birgi XVII. Yüzyıl sonlarında yoğun bir nüfus kaybına uğramıştır.

Birgi ile ilgili kısıtlı kaynaklara dayalı bu çalışmamızda eldeki belgelere dayalı olarak Birgi'nin güç kaybetmesini açıklamaya çalıştık. Ancak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çok daha kapsamlı bir arşiv çalışmasına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Baş Muhasebe

B.O.A.D.BŞ.M.d 17279

Cevdet Tasnifi

Cevdet Maliye 17912

Mühime Defterleri

B.O.A. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BOA, A.DVNS, MHM. D.95, s. 45, h. 276

BOA, A.DVNS, MHM. D.95, s. 45, h. 273

BOA, A.DVNS. MHM. D.110, s. 4, h. 2

BOA, A.DVNS. MHM. D.110, s. 4, h. 2

BOA, A.DVNS. MHM. D.74, s. 89, h. 312

BOA, A.DVNS. MHM. D.92, s. 21, h. 100

BOA, A.DVNS. MHM. D.93, h. 288

BOA, A.DVNS. MHM. D.95, s. 57, h. 362

BOA, A.DVNS. MHM. D.95, s. 88, h. 616

BOA, A.DVNS. MHM. D.96, s. 65, h. 334

EV VKF. 1123 Za 24.

2-Kitap ve Makaleler

Ahmed Tevhid, “Aydınöğulları Sikkeleri”, **T.O.E.M. C.X**, s. 619.

Altınoluk, Ülkü; **Geleneksel Kent Dokusu Birgi**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007.

Armağan, Munis; **Devlet Arşivlerinde Tire**, İzmir, 2003.

“Birgi Hakkında Rapor” (Birgi 1928 Raporu), **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 17, Ankara, 1929, ss. 120-128.

“Birgi”**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt 6, İst. 1992. s.190.

166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1995.

Başaran, Mehmet; **Tanzimattan Cumhuriyete Tire**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000.

Belin, M. **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi**, Gündoğan yayınları, Ankara, 1990.

Birgi, (Yayına Hazırlayan Rahmi Hüseyin Ünal), Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara, 2001.

Altınoluk, Ülkü, "Birgi ve sergi", **İlgi**, 3 aylık dergi, İstanbul 1998, s.14.

Çakmak, Şakir " Çarşı Hamamı", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 130.

Çakmaş, Şakir, "şeyh muhittn hamamı" **Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi S.,139**

-----, "Sasalı Hamamı", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 133.

Daş, Ertan "Sultan Şah Türbesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 126.

Demiralp, Yekta "Kale Medresesi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 103.

-----"İmam Birgüvi Darülhadisi" **Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları.s.107-108**

-----, "Derviş Ağa Darülhadisi", **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 109-113.

Dural, Halil; **Ödemiş Tarihi**, (Yayına Hazırlayan Sabri Yetkin), İzmir 2004.

Ebû Abdullah Muhammed İbn-i Batûta Tancî, **İbn-i Batûta Seyahatnâmesi**, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, c. I.

Ergenç, Özer. (1980) “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri” **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071–1920)** ,Meteksan Ltd. Şti, Ankara, 1980.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, C. 9, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984.

Gül, Mehmet; **Birgi**, İstanbul, 1960

İlter, Fügen “Birgi Güdük Minare Camisi”, **Anadolu (Anatolia)**, XIII, TTK Basımevi, Ankara 1969.

İzmir Turizm Envanteri, İzmir İl Turizm Müdürlüğü, İzmir 2000s. 58.

Karakuyu, M.; “Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* (2007). 4:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Karal, E. Z; **Osmanlı İmp.’da ilk Nüfus Sayımı**, B.D. İ.E, Ank. 1992.

Kuban, D. “Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Gözlemler”, **Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, 1968.

Kunter, Halim Baki; **Türk Vakfiyeleri ve Vakıfları**, İstanbul, 1939.

Kuyulu, İnci “Derviş Ağa Camii”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 97-100

-----, “Kütüphane”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 159-160.

-----, “Çakırağa Konağı”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 152.

Önkal, Hakkı; “Birgi Ulucami ve Selçuklu Geleneği İlişkisi Üzerine”, **I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semimeri Bildirileri**, Ayır Basım, Konya, 1993, s. 51-55.

Özder, Mustafa; **Aydın Vilayeti Salnamesi ve Tahriri (H 1306-M. 1888)**, (Lisans Tezi), Elazığ 2006.

Tanyeli, U.; **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim süresi (11.-15. yy)**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1987.

Ünal, Rahmi Hüseyin “Ulu Cami”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.S.61-65

-----, “Güçük Minare Mescidi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, S.77-81

-----, “Bıçakçızade Çeşmesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 162-163

-----, “Pankuduz (Küpuçuranlar) Kulesi”, R. H. Ünal, “Bıçakçızade Çeşmesi”, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, (Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 157-158.

Yavuz, B.G.; “XIII. Ve XIV. Yüzyıllarda Ödemiş Yöresindeki Babalar”, **Bülten 5**, Ödemiş, 1980, s. 25.

Tezler

Beytaş, Ayşe; **XIX. Yüzyıl Ortalarında Birgi Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu, Temettuat Defterlerine Göre**, (yayımlanmamış, yüksek lisans tezi), İzmir, 2001.

Demir, Hüseyin, **I. Süleyman Döneminde Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı**, (yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008

Oyalılar Melek; **Birge Nahiyasının Monografyası**, (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1943, s.3.

Telci, Cahit **XV ve XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1999.

Şahin, Aslı **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avârız Defterlerine Göre)**, Aydın, 2008.

Yıldız, Yılmaz; Umur Paşa Destanı'na Göre Aydınöulları Devleti'nin İdarî ve Askerî Teşkilâtı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1985.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zehra Gençsoylu
Doğum Yeri ve Tarihi : Alaşehir, 1973

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : T.C. M.E.B. Atatürk İlköğretim Okulu, Sican ANKARA
T.C. M.E.B. Adnan Menderes İlköğretim Okulu, Köşk,
AYDIN
T.C. M.E.B. Efeler Lisesi, AYDIN

İletişim

e-posta Adresi :

Tarih : 12.10.2009